

Sumqayıt hadisələri 1988

Dövri mətbuat 2012-ci il

M ü n d ə r i c a t

- ❖ Qüdrət Muğanlı. Sumqayıtda hadisələr "Sumqayıt"ın səhifələrində S. 3
- ❖ Elşən Çingiz. Sumqayıt hadisələrinin gizli tərəfləri S. 8
- ❖ Erməni təxribatının «Sumqayıt ssenarisi» S. 11
- ❖ Əli Nəcəfxanlı. Sumqayıt hadisələri: Aysberqin görünən və görünməyən tərəfləri S. 15
- ❖ Rufik İsmayılov. Sumqayıt hadisələrinin həqiqi mahiyyəti S. 18
- ❖ Fuad Ələsgərov. Sumqayıt hadisələri ilə bağlı təzələnmiş istintaqın gedişində əsl təqsirkarlar aşkar olunacaqlar S. 21
- ❖ Eyruz Məmmədov. Sumqayıt hadisələri erməni təbliğatının əyri güzgüsündə və ya əsl həqiqət nədən ibarətdir? S. 25
- ❖ Söhrab Səfiyev. Keçmişi unutmaz!.. S. 28
- ❖ Hüləya Məmmədli. Sumqayıt hadisələri erməni təxribatının tipik nümunəsidir S. 30
- ❖ Elxan Qasımov. Sumqayıt hadisələrinin isti-isti izi ilə S. 32
- ❖ Xuraman İsmayılqızı. Sumqayıt hadisələri, Qaradağlı, Malıbəyli qırğını, Xocalı soyqırımı S. 33
- ❖ Erməni təxribatının “Sumqayıt ssenarisi” S. 35
- ❖ Rauf Kəngərli. Erməni hiyləsinin növbəti ünvanı – Sumqayıt S. 40
- ❖ Sumqayıtda baş vermiş hadisələr ermənilərin qabaqcadan planlaşdırdıqları aksiyadır S. 44
- ❖ Sumqayıt hadisələri – erməni cinayətkarlığının növbəti təsdiq S. 46
- ❖ Akif Əliyev. Sumqayıt hadisələri - erməni təxribatının qanlı fəsadları S. 48
- ❖ Əlisahib Əroğul. Sumqayıt hadisələrini ermənilər zərgər dəqiqliyi ilə hazırlamışdılar S. 51

Rus dilində

- ❖ Сумгайтские события 1988 года — история одной
Фальсификации **S. 55**
- ❖ Фуад Алескеров: «Армянская сторона ссылается на
сумгайтские события в попытке оправдать свою
сепаратистскую и захватническую политику» **S. 59**
- ❖ Татьяна Чаладзе. Сумгайт — армянская интрига **S. 64**

Sumqayıtda hadisələr "Sumqayıt"ın səhifələrində

O günləri xatırlayarkən

Qədim tarixə malik olan Azərbaycan xalqı həmişə həssas ürəkli, duz-çörəkli, yığılana əl uzadan, hətta tikəsini belə ağzından çıxarıb başqasına verən, tək o ac qalmasın deyən xalqdır. Ən yaxşı otağını, ən yumuşaq çarpayısını qonağa verib özü yersiz, yataqsız belə qalmaqdan çəkinməyən xalqdır. Bu nankor, çörəyi dizinin üstündə olan ermənilər də belə qonşulardan olmuşdur. Vaxtı ilə köçəri həyat sürən, yurdsuz-yuvasız yaşayan, azərbaycanlıların qapısında nökrəçilik edən, onların malına, həyəət-bacasına baxan bu barbarlar ürəyimizin yumşaqlığı üzündən evimizin yuxarı başına, süfrəmizin arxasına keçmişlər. Lazım gələndə əl açmaqdan, dilənməkdən belə çəkinməyən, namusdan, qeyrətdən uzaq olan bu adamlar özlərinə yer elədikdən, azərbaycanlılardan sədəqə kimi aldıkları torpaqlarımızda məskunlaşandan sonra "mənəm-mənəm" xəstəliyinə mübtəla olmuşlar. "Böyük Ermənistan" yaratmaq iddiasına düşmüşlər. Zaman-zaman torpaqlarımıza sahib çıxmaq, hətta mədəniyyətimizə belə yiyələnmək üçün ən iyrenc üsullara əl ataraq, xarici havadarlarına arxalanaraq aranı qarışdırmış, yurd-yuvada at oynatmışlar.

Ötən əsrin səksəninci illərinin sonlarında da belə olmuşdur. İndiki "Sumqayıt" qəzetinin 1988-ci ilin fevralın 25-də çıxan nömrəsində Sovet İttifaqı Teleqraf Agentliyinin bir məlumatı dərc olunmuşdu. Həmin yazıdan oxuyuruq: "Son günlər Azərbaycan SSR-in Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində erməni əhalisinin bir hissəsi Dağlıq Qarabağı Ermənistan SSRİ-in tərkibinə daxil etmək tələbi ilə çıxış etmişdir. Ekstremist əhval-ruhiyyəli ayrı-ayrı şəxslərin məsuliyyətsiz çıxışları nəticəsində ictimai asayişin pozulması halları olmuşdur..."

Bununla da Azərbaycanın əzəli torpağı olan Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlılar özlərinin yurd-yuvalarından qovulmuşlar. Özü də qışın soyuq günlərində nazik pal-paltarla, yalın ayaqla. Qansızlar heç kimə aman verməmişlər. Nə qoca bilmişlər, nə də xəstə qanmışlar. Bir sözlə, hər kəs qarlı dağlara, keçilməz meşələrə qovulmuşlar. Nə qədər insanı vəhşicəsinə qətlə yetirmişlər.

Məqsədim 20 il əvvəl baş vermiş o ağır, dəhşətli günləri bir daha xatırlamaq və xatırlatmaq deyildir. İstəyirəm erməni daşnaklarının və onların dəyirmanlarına su tökənlərin fitnəsi, məkirli niyyəti ilə Sumqayıt hadisələrinə necə rəvac verilməsini bir daha oxucuların diqqətinə çatdırım. 1993-cü ilin fevralın 27-də "Sumqayıt" qəzetində dərc olunan "Gələcək faciələrimizin əsası qoyuldu" sərəlvəhəli yazıda deyilir ki, Qarabağda iki azərbaycanlının öldürülməsi ilə başlayan faciə Sumqayıtda davam etdirildi. Bu faciəni törədənlərin yalnız bircə niyyətləri vardı: dünya ictimaiyyətinin gözündə vəhşi azərbaycanlı obrazı yaratmaq. Bununla da sübut etmək ki, baxın azərbaycanlılarla bir yerdə yaşamaq mümkün deyildir.

İmperiyanın tarix boyu türk xalqlarına qarşı süngiyə verdiyi erməni daşnakları özlərinin havadarlarına arxalanıb düşmənçilik əməllərini Sumqayıtda həyata keçirmək istədilər. Müəyyən mənada buna nail olsalar da, mərkəzi informasiya vasitələrinin "Sumqayıt hadisələri", "Kütləvi ixtişaşlar" adları altında dumana bürümək istədikləri həqiqətlər yavaş-yavaş üzə çıxmağa başladı. Lakin ən ağır anlarda da sumqayıtlılar həqiqətən də dünyanın ən beynəlmiləl şəhərinin sakinləri olduqlarını sübut etdilər. Erməniləri elə ermənilərin yaratdıqları təcavüzdən qurtarmaq üçün azərbaycanlılar sinələrini sipər etdilər, onları qorudular. 6 nəfər azərbaycanlı gənc isə hadisələr zamanı həlak oldu. Ermənilərin xoşuna gəlsin deyə yüzlərlə günahsız gənc zindana salındı.

Yenə əvvəlcə, Sumqayıtda baş verən hadisələrə qayıtmaq istəyirəm. 1987-ci ilin son ayları idi. O vaxtlar biz qəzetin hər nömrəsində istehsalat xəbərləri dərc edirdik. İstehsalat xəbərlərini iri

müəssisələrdə, tikinti trestlərində olan plan şöbələrindən, öncə şöbələrin müdirələrindən alırdıq. Bu vəzifələrdə isə əsasən ermənilər işləyirdilər. Nümunə üçün deyim ki, 12 minə qədər işçisi olan Azərbaycan Boru-Prokat Zavodunun (indiki "Azərboru" ASC) plan şöbəsinin müdiri Suren Mursallyan idi. Şəhərin ən iri tikinti təşkilatı olan bir nömrəli tikinti trestində həmin vəzifə Paşa Sayansa etibar edilmişdi. Belə nümunələri çox çəkmək olar. Həmin adamlar isə qəzetin, bir növ, ştatdankanar müxbirləri hesab olunurdular. Biz xəbərləri onlardan telefon vasitəsi ilə alırdıq. Son vaxtlar onlar bizə xəbər vermir və yaxud müxtəlif bəhanələr gətirirdilər. Bir gün yenə Surenə zəng vurdum, xəbər istədim. O təmiz azərbaycan dilində danışdı. Mənə dedi: "Bilirsən elli, xəbər verəndə məni incidirlər".

Soruşdum ki, onu kim incidir. Bəlkə müdiriyyətdə... "Yox canım, təmiz kənar adamlar" dedi və sözünü belə tamamladı: "Çox dərinə getmə".

1 nömrəli tikinti trestinin plan şöbəsinin müdiri Paşa Sayans daha konkret cavab verdi: "İstəyirsən məni birtəhər etsinlər?" söylədi.

Bu və buna bənzər cavabları digər erməni "müxbir"lərindən də eşitməyə başlamışdıq. Ancaq aqlımıza da gəlmirdi ki, daşnaklar yenidən millətçilik oyunları oynamağa başlamışlar.

Yenə həmin vaxtlar idi. Afanes Aryutyunyana zəng vurdum ki, redaksiyaya gəlib biri qadasının işi haqqında məlumat versin (əvvəllər hər bir çağırışa təcili əməl edirdi). "Elli fakt verməkdən qorxuram" söylədi. Amma, nədən və kimdən qorxduğunu demədi. "Sonra, sonra, elli" deyib dəstəyi asdı.

Hadisələrdən az vaxt əvvəl Sumqayıt Şəhər Mərkəzi Əmanət Kassasından qəzet üçün məqalə hazırlayırdım. Kassanın müdiri redaksiyaya gəlmişdi. O dedi ki, əmanət kassasının göstəriciləri heç də ürəkəçən deyildir. Soruşanda axı nə üçün? O dedi ki, son bir ay ərzində ermənilər, nədənsə əmanət kassalarında olan pullarını çıxarırlar. Bu da bizim plan göstəricisinə mənfi təsir edir.

Bu söhbətdən çox az sonra Qarabağ ermənilərinin, bütövlükdə erməni separatçılarının azərbaycanlılara qarşı torpaq iddiası ortaya çıxdı. Sadəlövcəsinə yanaşdığım əvvəlki hadisələrin səbəbi mənə onda aşkar oldu.

1988-ci ilin fevralın 28-dən 29-na keçən gecə Sumqayıtda hadisələr törədildi. 28-də şənbə günü S.Vurğun adına mədəniyyət sarayının qarşısına xeyli adam toplaşmışdı. Onların müəyyən hissəsi Dağlıq Qarabağdan və Qərbi Azərbaycandan qovulmuş adamlar idi. Bu da, çox sonra məlum oldu ki, hadisələrin təşkilatçıları ermənilərin özləri, onların havadarı imiş. Bu dəhşətli "oyuna" isə o vaxt Sov.İKP MK-nin Baş katibi M.Qorbaçov və keçmiş imperiyanın digər çinli məmurları başçılıq edirlərmiş.

1988-ci ilin martın 1-də Sumqayıtda fəvqəladə vəziyyət elan edilmişdi. Şəhər Sovet tankları, BTR-lərlə dolu idi. Azğınlaşmış ermənipərəst ordu şəhərin sakinlərinə qarşı son dərəcə kobud rəftar edirdi. Belə vəhşi münasibətdən biri indiki Heydər Əliyev adına prospektlə "Sülh" küçəsinin kəsişdiyi yerdə baş verdi. Sovet texnikası burada dayanıb söhbət edən azərbaycanlıların üstünə şığıdı. Çox keçmədi ki, 5 nəfər sumqayıtlı gənc texnikanın altında qalıb həlak oldu. Əskərlər isə heç bir şey olmamış kimi texnika ilə birlikdə ötüb keçdilər.

Bu hadisə və həlak olan Azərbaycan oğulları barədə qəzetimizdə ətraflı yazılar getdi. İstəyirəm onları bir daha oxuculara tanıtdırım. Qoy hər kəs bilsin ki, ermənilərin və onların ortaya atdıqları bu "oyun"un qurbanları arasında azərbaycanlılar az olmamışdır.

Vəkil Babayev 1940-cı ildə Masallı rayonunun Sığdaş kəndində doğulmuşdu. Məişət kimyası zavodunda işləyirdi. Beş övlad atası idi.

Surxay Əliyevin 17 yaşı var idi. 5 nömrəli orta məktəbin sonuncu sinfində oxuyurdu.

Canpolad Orucov ömrünün 23-cü baharını yaşayırdı. O, ermənilərin özbaşınalığı nəticəsində Qərbi Azərbaycandan Sumqayıta pənah gətirmişdi. O vaxtkı Neft-kimya İnstitutunda təhsil alırdı.

Natiq İsgəndərov 1965-ci ildə İmişli rayonunda dünyaya gəlmişdi. 23 yaşı var idi. Sumqayıtdakı evtikmə kombinatında rəngsaz işləyirdi. İnşaat Mühəndisləri İnstitutunun axşam şöbəsində təhsil alırdı.

Dadaş Xudatov 1942-ci ildə Yardımlı rayonunda dünyaya gəlmişdi. Hadisələr zamanı 46 yaşı var idi. Ailəli idi.

* * *

Onu da xatırladım ki, erməni və ermənipərəst qüvvələrin törətdikləri bu hadisələrdə yüzlərlə sumqayıtlı gənc əsassız olaraq həbs olunmuş, amansız təzyiqlərə məruz qalmışdı.

Yaxşı yadımdadır, şəhərdə fəvqəladə vəziyyət elan olunmuşdu. Sumqayıtı hərbi komendant idarə edirdi. Hamı iş yerinə piyada gedib-gəlirdi. İndiki ticarət mərkəzi boyu dəniz sahilindən tutmuş şəhərin girəcəyinə qədər əli avtomatlı əskərlərdən ibarət bir neçə cərgə yaranmışdı. Silahlı əskərlər yarımmetrdən bir dayanmışdılar. Şəhərin bir hissəsindən digər hissəsinə keçmək üçün təkə bir dəhliz var idi. Böyük avtomaşınlar vasitəsi ilə keçilməz səd yaranmışdı. Çinli zabitlər cərgə ilə bir-bir ötüb keçən insanlara baxırdılar. Onlar heç bir əsas olmadan istədikləri gənci cərgədən çıxarıb, hərbi avtomasına əyləşdirib harasa göndərirdilər.

Qəzetin 2 mart 1996-cı ildə çıxan nömrəsində dərc olunmuş bir yazıda oxuyuruq: "1988-ci ilin 28 - 29 fevral günlərini yaşayan şəhər əhalisi bir gün sonra daha ağır vəziyyətlə üzləşməli oldu. Bu, imperiyanın ermənipərəst qüvvələrinin iç üzünü açdı. Həmin gün xüsusi təlim görmüş ağır Sovet hərbi texnikası silahsız və günahsız insanların üstünə hücum çəkdi. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi 5 nəfər azərbaycanlı həlak oldu. SSRİ Ali Məhkəməsinin hökmü ilə güllələnməyə məhkum olunmuş Əhməd İmani oğlu Əhmədovun adı isə bu siyahıya xeyli sonra düşdü.

Təəccüb doğuran hal idi ki, Sumqayıtdakı hadisələrdən bir gün sonra Xankəndində ölən ermənilərin xatirəsinə abidə ucaldıldı. Buradan açıq-aydın görünür ki, bu abidə hadisələrdən əvvəl hazırlanmışdı. Özü də əvvəlcədən hazırlanmış ssenari əsasında.

Sonradan tam aydın oldu ki, Sumqayıtda törədilmiş hadisələrin əsas təşkilatçısı milliyətcə erməni olan Eduard Qriqoryan imiş. Bunu "Sumqayıt" qəzetində dərc olunan çoxsaylı məktublar da bir daha sübut edir.

Təsədüfi deyildir ki, SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu istintaq işçilərini ermənipərəst mövqedən aparmış, hadisələrin təşkilatçısı Eduard Qriqoryana yüngül maddə, azərbaycanlı Əhməd Əhmədova isə ədalətsiz olaraq ağır maddə verilmişdir.

O vaxt şəhər telekommunikasiya qovşağının rəisi işləyən Mehman Ömərrovun "Sumqayıt" qəzetində dərc olunan "O günləri xatırlayarkən" yazısını həyacansız oxumaq olmur. Mehman müəllim yazır ki, SSRİ Prokurorluğunun İstintaq Qrupu Sumqayıtda baş vermiş hadisələri araşdırarkən olduqca böyük səhlərə yol vermişdir.

Haşiyə: Əslində bunlar səhv deyil, bilərəkdən cinayətin izini qeyri-obyektiv yola yönəltmək idi. Atalardan qalma bir məsələ var "Oğru mən deyiləm, sən sən." yəni Sumqayıtda törədilən cinayət hadisələrinin səbəbkarı ermənilər və onların dəyirmanlarına su tökən əcnəbilər olduğu halda bu istintaq qrupu çalışıb ki, törədilən hər bir hadisəni azərbaycanlıların, sumqayıtlılara adı ilə bağlasın.

Yenə qəzətdə gedən yazıya müraciət edək: "İstintaq qrupu Sumqayıtda baş vermiş hadisələr üzrə təhqiqat, ibtidai istintaq və Moskvada aparılan məhkəmə zamanı qeyri-obyektivliyə yol verilmişdir. İstintaq aparılarkən zorakılıq, hədə-qorxu və digər qanunsuz üsullar tətbiq olunmuş, bir sıra hallarda sumqayıtlılara qarşı əsassız ittihamlar irəli sürülmüşdür. Bununla da günahsız insanlar həbsxanalara atılmışlar.

Yazıda oxuyuruq ki, fəvqəladə hadisələr zamanı şəhərin telefonları həddindən artıq yüklənmişdir. Vəziyyətdən çıxmaq üçün, ATS-in fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq üçün bir sıra tədbirlər görülmüşdür. Əks tədbirdə ATS sıradan çıxma bilərdi. Təlimata görə 9000 nömrə tutumu olan ATS-də eyni vaxtda 820 zənd etmək olar. Bunu nəzərə alaraq ATS rəhbərliyi heçolmasa vacib obyektlərin, idarə və təşkilatların telefon rabitə xidmətini qaydasınca saxlamaq üçün mümkün olan tədbirlərə əl atırlar. Buna görə də həyatı əhəmiyyətə malik olan təşkilatlar, müəssisələr müstəsna olmaqla digər sahələrin telefonları növbə ilə xəttən açılırdı. Şübhəsiz ki, fasilələrlə. Ermənilərin paytaxtda yaşayan havadarları bundan qeyri-sağlam

mövqedən istifadə etməyə çalışdılar. Guya telefonların istismarı bilərəkdən dayandırılır. Bunun üçün də M.Ömərov da SSRİ prokurorluğunda və mərkəzdəki digər inzibati orqanlarda sorğu-suala tuturlar, əslində qanunsuz olaraq incidirlər.

“Sumqayıt”da dərc olunan bir yazıda,yazının müəllifi Mehman Ömərovdur,oxuyuruq: “Yaxşı yadımdadır. Noyabrın 10-u idi. Moskvada SSRİ Ali Məhkəməsində qeydiyyatdan keçdikdən sonra məni məhkəmə salonuna gətirdilər. Salonun sol tərəfi ermənilərlə dolu idi. Onların çoxunu tanıyırdım.Bu adamlar uzun illər şəhərimizdə (Sumqayıtda) rahat,firavan yaşayırdılar. Şəhərin mərkəzində evləri var idi. Yaxşı vəzifələrdə işləyirdilər. Bir sözlə, Sumqayıtda onlar üçün gözəl şərait yaradılmışdı. Buna baxmayaraq,onlar müttəhimlər kürsüsündə oturan Əhməd Əhmədovu didib-parçalamaq istəyirdilər.”

Haşiyə: Yenə qəzet materiallarına istinad edərək deyirəm ki,Əhməd Əhmədovun məhkəməsi keçirilən böyük salona ancaq ermənilər toplaşmışdılar. Burada cəmi 4 nəfər azərbaycanlı var idi. Bunlar əslində ürəkağrıdan və qəlb göynədən faktlar idi. Ən ağırı da o idi ki,məhkəmə prosesi boyu yalnız ittihamçıların və ermənilərin cəfəng uydurmaları dinlənirdi.

Adam belə bir sual düşündürür.Görəsən məhkəmə prosesinin bu cür gütməsinə səbəb nədir? Bunu iki istiqamətdə şərh etmək olar. Birinci, o vaxtki Azərbaycan hökuməti rəhbərlərinin laqeyid münasibəti. İkincisi isə ,işin istintaqı ilə məşğul olan erməni xislətli hüquqşünasların hadisələrə birtərəfli münasibəti. Çünki, məhkəmə prosesinə erməniləri məhz onlar dəvət etmişdilər, bunun üçün lazımı şərait də yaratmışdılar. Burada azərbaycanlılara son dərəcədə yad, düşmən münasibəti yaradılmışdı. Bunun nəticəsi ədalətsiz aparılan məhkəmə prosesində açıq-aydın görünürdü. Böyük cinayətlərdə əli olmayan Əhməd Əhmədova ölüm hökmü oxundu. Əsil təşkilatçı Eduard Qriqoryana isə 12 il iş verildi.

Gəlin bir daha Eduard haqqında “Sumqayıt” qəzetində dərc olunan bioqrafik məlumata qısaca nəzər salaq. O, əslən sumqayıtlı idi. Qatı cinayətkar idi. Bu hadisələrə qədər iki dəfə həbs olunmuşdu. Əslində onun daimi iş yeri belə yoxdur. Düzdür, Eduard bir müddət boru -prokat (indiki “Azərboru” ASC) zavodunda işləmişdi. Sumqayıtda törədilən hadisələrin birbaşa təşkilatçısı idi. Beş nəfər erməni öldürmüşdü, bir neçə erməni qızını zorlamışdı. Moskvada aparılan üzləşmə zamanı qadınlar bunu təsdiq etmişdilər.

Sonradan məlum olmuşdur ki, o hadisələrə təsadüfən qoşulmamışdır. “Krunk” cəmiyyətinin fəal üzvü olan bu adamı çirkin oyunlara ermənilərin Moskvadakı “başbilənləri” qatmışdılar. Arxası bağlı olduğundan ermənilərin hiyləgər planlarını həyata keçirmək üçün o erməninəni öldürməkdən də çəninməmişdi. Onu əlində siyahı olmuşdur. Hansiki bu Sumqayıtda yaşayan və “Krunk” cəmiyyətinin üzvlük haqqını ödəməyənlərin siyahısı idi. O, bunun üçün də binaların aşağı mərtəbələrində yaşayan ermənilərə toxunmur, yuxarı mərtəbədə yaşayan, siyahıda adı olan erməninin evinə hücum edirdi.

Ədalətsiz aparılan ibtidai istintaq və birtərəfli baxılan məhkəmə işi nə qədər günahsız soydaşlarımızın taleyinə zərbə vurdu. Taleh İsmayılova 15 il iş kəsildi. Əhməd Əhmədov çox keçmədi ki, güllələndi. Neçə-neçə azərbaycanlı müxtəlif müddətlərə cəzalandırıldı. İkinci qrup əlil olan Elçin Gəncəliyev istintaq zamanı ona göstərilən haqsızlara və işgəncəyə dözməyərək həbsxananın kamerasında özünü asmışdır.

Moskvada yaşayan ermənilər Eduard Qriqoryanın Azərbaycandakı həbsxanadan çıxarılması üçün dəridən-qabıqdan çıxırdılar. Yenə yuxarıda oturan havadarları nəticəsində o Azərbaycandan alınaraq Stavropol diyarına göndərildi.Hətta, qatı cinayətkarın aldığı 12 illik cəzanın 9 ili götürüldü və azadlığa buraxıldı.

Budur erməni fitnəkarlığının nəticələri. Əmin olursan ki, onlar çirkin məqsədlərinə qovuşmaqdan ötrü ən alçaq xəyanətə əl atmağa hazırdılar və əl atırlar. Onlar bunun üçün analarından, bacılarından, qız-gəlinlərindən belə keçirlər.

Sumqayıtda törədilən hadisələrin tədqiqatçısı olan mərhum Ramiq Süleymanoğlunun 1997-ci il martın 1-də “Sumqayıt” qəzetində dərc olunan “Sumqayıt hadisələrinin görünən və görünməyən tərəfləri” sərlovhəli yazısında müəllif bir sıra maraqlı faktlara toxunur. O yazır ki, uydurma Qarabağ probleminin

reallaşdırılması üçün erməni daşnaklarının imperiya paytaxtı Moskvadan aldıkları dəstəklə həyata keçirilən proqramın ali səhifələrinin birinin - xain düşmənlərimizin car çəkib dünyaya “yaydıqları” “Sumqayıt hadisələri”nin ssenarisi çox ustalıqla hazırlanmışdır. Filim - tamaşa son dərəcədə ürəyiyumşaq, humanist xalqımızı bütün Avropada, okeanın o tayında biabır etmək, keçmiş imperiyanın tərkibinə daxil olan bütün regionlarda “gözü kölgəli qoymaq” kimi məkirli planının bir hissəsi idi. Zaman keçdikcə, hadisələrin kökündə dərinlən bələd olduqca istər - istəməz bir çox suallar üzərində düşünmək lazım gəlir: “Necə oldu ki, 80 - cən çox millətin nümayəndəsinin illər boyu bir yerdə yaşayıb işlədiyi beynəlmiləl bir şəhərdə qan töküldü?”, “Niyə Quqark hadisələri, Stepanakert çaxnaşmaları bizi ayıltmadı? !”...

Müəllif haqlı bir sual qaldırır. Ermənistanda, Dağlıq Qarabağda erməni millətçilərinin növbəti dəfə ərazi iddiası ilə baş qaldıraraq azərbaycanlılara divan tutduqları bir vaxtda Sumqayıt millisinin rəisini vəzifədən uzaqlaşdırıb, nəhəng kimya və neft - kimya, qara və əlvan metallurgiya, yüngül sənaye və maşınqayırma mərkəzində ictimai asayişin keşiyində duran bu qrupun şəxsi heyətinin tərkisilahlı edilməsi hansı məqsəddə xidmət edirdi? “Sumqayıt hadisələrinin qarşısını vaxtında almaq mümkün deyildimi?”

Sumqayıtdakı hadisələrdən keçən illər ərzində “Sumqayıt”ın səhifələrində bu sualları araşdırmaq məqsədilə mütəmadi olaraq yazılar dərc olunmuşdu. Hadisələrin canlı şahidləri ilə “Dəyirmi masa” ətrafında söhbətlər aparılmışdır. “Sumqayıt” bu xəttə ənənəsinə sadıq qalaraq Sumqayıt hadisələrinin görünən və görünməyən tərəfinə aydınlıq gətirmək məqsədilə hadisələrin şahidlərindən bir qrupuna müraciət etmişdir.

Qəzetdə Sumqayıtda baş verən hadisələrlə bağlı müxtəlif qəbildən olan müxtəlif vəzifəli, peşəli insanlar mütəmadi olaraq çıxış etmişlər və bu gün də çıxış edirlər.

O vaxt şəhər bələdiyyəsinin sədri işləyən Zakir Fərəcovun “Bu şəhər ləkə götürmür” sərəlvhəli yazısı qəzetin 2001-ci ilin fevralın 24-də dərc edilmişdi. “Biz Sumqayıtda 80-dən çox millətin və xalqın nümayəndələrinin mehriban bir ailədə yaşaması, işləməsi, qurub yaratması ilə həmişə fəxr etmişik. Buna o zaman çox halladırılan “Sosialist beynəlmiləlçiliyi” deyilirdi. Bu, bizim xalqımızın qədim mədəniyyətindən, zəngin mədəniyyətindən, böyük humanistliyindən irəli gəlirdi. Adı bir inşaatçı Arutunyanı aza qala xalq qəhrəmanı etmişdik. O, Sumqayıtın fəxri vətəndaşı idi. Sənəsinə orden və medallar bəzəyirdi. Bu da nəticəsi”

Qəzetdə şəhərimizin bir ağsaqqalının, o vaxtlar hadisələrin şahidi olmuş Ağamirzə Əhədovun “Vəhsilik bizim xalqa yaddır” sərəlvhəli yazısı dərc olunmuşdur. Yazıdan bəzi məqamları xatırlatmaq istəyirəm. Müəllif yazır ki, elə o günlərdə danışırdılar ki, azərbaycanlı bir qadın erməni ailəsinə evində yerləşdirilmiş. Hücum edənlərin qarşısını almaq üçün bu ana paltarını cırıb sənəsinə açır: “Ana südünü, ana namusunu tapdayıb keçə bilərsiniz bu evə...” Başqa bir ana isə barmaqlarının üzüyünü, qulaqlarının sırğasını verib deyib ki, “siz Allah bu mənzilə girməyin”...O vaxt SSRİ rəhbərləri də bunu etiraf ediblər. “Əgər azərbaycanlılar qorumasaydılar, ölənlərin sayı qat-qat çox olardı.” Ancaq heç kəs ondan soruşmayıb ki, axı, Sumqayıtda erməniləri, azərbaycanlılar qoruyurdularsa, onlara hücum edən kimlər idi? Əlbəttə, bu sualın cavabı da hazır idi: bir dəstə ekstremist, narkoman... Bu ekstremistlərin, narkomanların milliyyətləri barədə düşünən isə yox idi. Sonradan bəlli olacaqdı ki, dəstənin önündə gedən erməni imiş. Sonradan bilinəcəkdir ki, bu əvvəldən düşünülmüş bir ssensri imiş. Özü də erməni fitnəsi, bicliyi ilə hazırlanan ssenari.

Sumqayıtda törədilən hadisələr barədə “Sumqayıt” qəzetində dərc olunan yazılar çoxdur və bunlar ermənilərin və onların havadarlarının məkirli planlarının bütün istiqamətlərini müəyyən edir. Bir daha aydın olur ki, bu da “Böyük Ermənistan” yaratmaq istəyənlərin növbəti çirkin oyunu imiş.

Qüdrət Muğanlı
“Sumqayıt” 27 fevral, 03 mart 2012

Sumqayıt hadisələrinin gizli tərəfləri

Sumqayıt hadisələrindən 24 il ötür. Təəssüflər olsun ki, bu gün də dünyanın əksər ölkələrində şəhərimizin adı heç də yaxşıya hallanmır. Erməni cinayətkarlarının rəhbərliyi ilə həyata keçirilən bu faciəvi hadisələr Sumqayıtın beynəlxalq imicinə xələl gətirir. Ancaq inanırıq ki, dövlətimizin hadisələrin real günahkarlarının tapılması istiqamətində yürütdüyü siyasət yaxın gələcəkdə öz bəhrəsini verəcək. Hələlik isə, bir daha Sumqayıt hadisələrinin bugünə qədər açılmayan gizlinləri barədə: həmin dövrdə vəkil Aslan İsmayılov dövlət ittihamçısı idi. Bu gün onun mətbuata təqdim etdiyi faktlardan da aydın görünür ki, Sumqayıtdakı hadisələrin təşkilatçıları ermənilər olmuşdur. Bu günədək nə sözügedən hadisəyə əsl hüquqi-siyasi qiymət verilib, nə də günahsız cəzalandırılanlar bəraət almayıb. Həmin hadisənin baş verməsində Sumqayıt əhalisi arasına yerləşdirilən və Azərbaycan dilini təmiz bilən ermənilərdən ibarət təxribatçı qruplar xüsusi rol oynayıb.

1988-ci il fevralın 19-dan etibarən İrəvanda kütləvi mitinqlər başlanır. Miting iştirakçıları "Ermənistanı türklərdən təmizləməli!", "Ermənistan yalnız ermənilər üçündür!" kimi şüarlar irəli sürürdülər. Mitinqlərin üçüncü günü İrəvanda salamat qalmış yeganə məscid binası (XX əsrin əvvəllərində şəhərdə 8 məscid olmuşdur) və azərbaycanlı orta məktəbi, C.Cabbarlı adına İrəvan Azərbaycan Dövlət Dram Teatrının ləvazimatı yandırıldı. İrəvanda bu hadisələrə qarşı etirazını bildiren azərbaycanlıların evlərinə od vurdular. İrəvanda bütün bunlar törədilən zaman Sumqayıt faciəsi hələ hazırlanırdı. "Sumqayıt qırqınları" proqramının icracılarından ən fəalının 1959-cu ildə anadan olmuş Eduard Robertoviç Qriqoryan adında, «Paşa» ləqəbli erməninin olması (öldürülən 26 ermənidən 6 nəfəri onun payına düşür), hadisədən on gün əvvəl Sumqayıtın bütün əmanət kassalarından ermənilərin öz əmanətlərini kütləvi şəkildə götürmələri, qırğınların videolentə alınması üçün erməni operatorlarının əvvəlcədən hadisələrin planlı şəkildə törədiləcəyi yerlərdə özlərinə xəlvəti çəkiliş mövqeyi seçmələri, iki gündən sonra həmin lentlərin montaj edilib bütün dünyanı dolaşdırılması, "Sumqayıt qurbanları"nın xatirəsini "əbədləşdirmək" üçün əvvəlcədən hazırlanmış abidənin dərhal Xankəndində qoyulması və bu kimi faktlar sübut edir ki, bütün bunlar erməniləri, eləcə də dünya ictimaiyyətini Azərbaycan xalqına qarşı ayağa qaldırmaq, onun "vəhşi" obrazını yaratmaq məqsədini güdmüşdür. Sumqayıt qırğınlarının fəal təşkilatçılarından erməni Ohanyanın, Samoylov və Pavlovskinin adları isə uzun müddət mətbuatdan gizli saxlanmışdı.

1988-ci il fevralın 27-dən 28-nə keçən gecə Sumqayıt şəhərində baş vermiş iğtişaşlar nəticəsində 32 nəfər ölüb. Onlardan 26-sı erməni, 6-sı isə azərbaycanlı olub. Bu hadisələr də SSRİ dövlət təhlükəsizlik komitəsinin ermənilərin özləri ilə birgə təşkil etdiyi və həyata keçirdiyi ssenarinin tərkib hissəsi idi. Sumqayıtda bu hadisəni təşkil etmək üçün seçilmiş şəxs də erməni – iki dəfə məhkum olunmuş Eduard Qriqoryan idi. Baxmayaraq ki, Sumqayıt hadisələrinin təşkilatçısı kimi azərbaycanlı Əhməd Əhmədov güllənib, amma şahid ifadələri əsl günahkarın əslində erməni əsilli Eduard Qriqoryan olduğunu sübut edir.

Sumqayıt faciəsi zamanı yüzlərlə azərbaycanlı ailəsinin öz həyatlarını təhlükə qarşısında qoyaraq, erməni qonşularını qəzəblənmiş kütlənin təhlükəsindən xilas etmələri haqqında mətbuatda çox yazılıb.

Sonralar Levon Ter-Petrosyan öz müsahiblərinin birində demişdi ki, Sumqayıt hadisələrindən sonra Azərbaycan xalqı şok vəziyyətinə düşmüşdü. Əgər ölkə rəhbərliyi bu məqamdan istifadə edib DQMV-nin Ermənistanla birləşdirilməsi haqqında qərar çıxarsaydı, Azərbaycan xalqı buna etiraz edə bilməyəcəkdi. Bu sözlər aydın sübut edir ki, Sumqayıt faciəsi ermənilərə öz separatçılıq aksiyalarını həyata keçirməkdən ötrü lazım olmuşdur.

Ermənistanın tanınmış siyasi xadimlərindən Paruyr Ayrikyan da etiraf edirdi ki, "Sumqayıt hadisələri Moskva tərəfindən təşkil olunmuşdu". Bu hadisələrin Moskva tərəfindən törədilməsini SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin o vaxtkı sədri N.Kryuçkov da etiraf etmişdir. Bakının 30 km-də yerləşən Sumqayıt şəhəri təsadüfən seçilməmişdi. Həmin ərəfədə Ermənistandan zorla çıxarılmış 41 mindən artıq Azərbaycan türklərinin əksəriyyəti məhz Sumqayıtda məskunlaşmışdı və ermənilərin onlara qarşı törətdikləri vəhşiliklərə görə qəzəb içərisində idilər. Hələ Sovet dövründə də "ölü zona" adlandırılan şəhərin yerli əhalisi də yoxsulluq və səfəlat ucbatından radikal addımlar atmağa meyilli idi. Ona görə də burada geniş miqyaslı iğtişəşlər törətmək mümkün oldu. Bir gün davam edən iğtişəşlər nəticəsində erməni evləri dağıdıldı, onlarla adam yaralandı, 32 nəfər, o cümlədən, 26 erməni, 5 Azərbaycan türkü, 1 ləzgi öldürüldü. O da məlumdur ki, öldürülən ermənilərin, demək olar ki, hamısı erməni terror fondlarına pul keçirməkdən imtina edənlər idi. Zərərçəkmiş Sumqayıt sakini L.Meclumyan bildirdi ki, "Qriqoryan mənim mənzilimə daxil oldu, sındırdığı stulun ayaqları ilə xəstə anama zərbə endirdi, bu vaxt mən bir neçə dəfə müqavimət göstərməyə çalışdım, ancaq qadın olduğuma görə gücüm çatmadı, o, məni yerə yıxaraq, istədiyini etməyə başladı". Hadisələrdə iştirak etmiş Nəcəfov soyadlı bir gənc isə istintaqa bildirdi ki, "Qriqoryan tərəfindən təşkil olunmuş dəstə Emma adlı erməni qadının 512 saylı evinə soxuldu, dərhal onu lüt soyundurdular və Edik Qriqoryan onu bu vəziyyətdə küçəyə çıxartmağı təklif etdi, sonra onun iştirakı ilə Emma vəhşicəsinə öldürüldü". İstintaq materiallarının başqa bir yerində göstərilir ki, "E.Qriqoryan öz dəstəsi ilə 1-ci mikrorayonda M.Petrosyanın mənzilinə daxil olmuş, müqavimət göstərmək istəyən mənzil sahibinə başından zərbə endirərək halsız vəziyyətə salmışdır". E.Qriqoryan Sumqayıt hadisələri zamanı 5 erməni şəxsən özü öldürmüş, 8 erməni qadınını zorlamışdır. Bu cür faktlar çoxdur. Erməni təşkilatları bu cür cinayətlər törətmiş E.Qriqoryanı ağır cəzadan da qurtara bildilər. Məhkəmə azərbaycanlı Əhməd Əhmədov haqda ölüm hökmü çıxardı və hökm dərhal yerinə yetirildi. E.Qriqoryana isə yalnız 12 il iş verildi və bir neçə ildən sonra azadlığa buraxıldı. Bu hadisələr məşhur deyimi bir daha təsdiq etdi: "ermənilər üçün ən yaxşı erməni ölü ermənidir". Ermənilər ölmüş və yaxud öldürülmüş soydaş həmişə məharətlə istifadə edirdilər. Ermənilər Sumqayıt hadisələrindən öz məkrli niyyətləri üçün yararlanmaq məqsədi güdürdülər. Ona görə də bu hadisələr haqda dərhal dünya ictimaiyyətində yanlış rəy formalaşdırmağa, antiazərbaycan əhvalruhiyəsi yaratmağa başladılar. Digər tərəfdən, erməni təşkilatları Azərbaycan və Ermənistan arasında qarşılıqlı dənəməz xarakter verməyə, münasibətləri daha da kəskinləşdirməyə, dinc nizamlama perspektivlərini heçə endirməyə çalışırdılar. Ermənilər qanlı terror aktlarını davam etdirirdilər.

Dövlət ittihamçısı Aslan İsmayılov Qriqoryan üçün ömürlük iş istəsə də bu qəbul olunmayıb. Sumqayıtda keçirilmiş məhkəmə proseslərində azərbaycanlılara qarşı qərəz nümayiş etdirilib. Dövlət ittihamçısının xəstə və hadisələrdə heç bir günahı olmayan Nəcəf Nəcəfəliyev haqda həbs qəti-imkan tədbirin dəyişdirilməsi ilə bağlı təklifi də qəbul olunmayıb və o prosesin gedişində vəfat edib. Digər təqsirləndirilən şəxs Əhməd Əhmədov isə Moskvada keçirilmiş məhkəmənin qərarı ilə edam olunub. Əhməd Əhmədovun hadisələrin əsas təşkilatçısı olduğunu sübuta yetirmək üçün istintaqçılar həmin gün əynində əslində boz kostyum olmuş Əhmədovdan guya üzərində qan ləkələri olan qara kostyumda olması ilə bağlı ifadə alıblar və bu dəlil kimi məhkəmədə ortaya çıxarılıb. Sumqayıtlılar da Əhməd Əhmədovun cinayətkar olmadığına çoxdan inanır. Onun yaşadığı həyətdə qurulmuş xatirə bulağı xalqın artıq Ə.Əhmədova bəraət verdiyini göstərir.

SSRİ DTK-sının himayə etdiyi həmin qruplar şəhərin müxtəlif yerlərində qətləmlər törədib. Erməni milliyətindən olan 26 nəfərin qətlə yetirilməsini məhz bu dəstələr həyata keçirib. Şəhərə yeridilən general Krayevin rəhbərlik etdiyi ordu hissələri isə bunları kənardan izlədikdən sonra, fevralın 29-da hadisələrə müdaxilə edib. Nəticədə 6 azərbaycanlı tankların tırtılları altında qalaraq şəhid olub, 400 nəfər xəsarət alıb, 200 mənzil talan edilib, 50 mədəni-məişət obyektı dağıdılıb, 40-dan çox avtomobil yararsız hala salınıb.

Martın 1-dən Sumqayıtda komendant saati tətbiq olundu.

Azərbaycanın o zamankı rəhbərliyi Sumqayıt hadisələrinin səbəblərini araşdıran istintaq qrupunun ermənilərin xeyrinə işləməsinə təkcə susmaqla müşayiət etməyib, ədalətsiz qərara imza atıb. Hadisələrin səbəbini araşdıran keçmiş SSRİ Prokurorluğu və DTK-nın nümayəndələrindən ibarət istintaq qrupu baş verənləri bütövlükdə azərbaycanlıların üzərinə qoymaqla əsl həqiqəti ört-basdır edib. Təəssüf ki, həmin istintaq qrupuna daxil olan Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanlarının nümayəndələri haqsızlığa qarşı çıxmaq əvəzinə günahsız insanların mühakiməsində iştirak ediblər. Nəticədə 3 minə yaxın günahsız Sumqayıt sakini zindanlara doldurulub. Onlardan 400-ü inzibati məsuliyyətə cəlb edilib, böyük bir qismi rüsvət verməklə canını qurtarıb, 94 nəfər barəsində isə cinayət işi açılıb.

İstintaq dövründə zorla müttəhim elan edilmiş, ikinci qrup əlil, insulindən asılı yaşayan Elçin Güləliyev Bayıl türməsinə müəmmalı şəkildə öldürülmüşdür. Onun işinə məhkəmə baxışı zamanı günahsızlığı üzə çıxmışdır. Ziyalı ailədən olan Taleh İsmayılova isə 15 il iş kəsilmiş, cəzasını "siyasi məhbus" kimi çəkmək üçün Tbilisiyə göndərilmiş, bir ildən sonra meyiti gəlmişdir. Qızıl ordunun zopasına tuş gəlmiş azyaşlı Azər Babayev isə 23 ildir yatağından qalxa bilmir.

Hadisələrdən sonra Mixail Qorbaçov demişdi: «Sumqayıt hadisələri bir qrup şəxsin xuliqanlıığı nəticəsində baş verib».

Hadisələrdən sonra o bildirmişdi ki, Sumqayıt hadisələri bir qrup şəxsin xuliqanlıığı nəticəsində baş verib. Onun hadisəyə belə münasibəti cinayət hadisəsinin üstünün ört-basdır edilməsilə nəticələndi. O zaman Sumqayıt hadisələri ilə bağlı həbs edilmiş Əhməd Əhmədovun məhkəmə prosesi qanuna zidd olaraq, Azərbaycanda deyil, Moskvada keçirildi. Mərkəzin xeyir-duası və bütün dünya mətbuatının iştirakı ilə erməni millətçiləri Silva Kaputikyan, Zori Balayan və onların muzdlu nöqərlərinin dəstəyi sayəsində Moskvada məhkəmə yox, əsl "şou" düzənləndi. Ə.Əhmədovun təqsirləndirilən şəxs kimi adi insani haqları belə pozuldu. Həmin prosesdə onunla birlikdə icraçı qismində məsuliyyətə cəlb edilib həbs olunan 2 nəfər azərbaycanlının işi məhkəmədə sübuta yetirilmədiyindən, əlavə istintaqa qaytarıldı. Məhkəmə prosesində cinayəti sübuta yetirilməyən Əhməd Əhmədov güllələnmə hökmünə məhkum edildi.

Bu gün dövlətimiz Sumqayıt hadisələrinin əsl günahkarlarının ifşa olunub dünya ictimaiyyətinə çatdırılması istiqamətində əməli işlər görülür. Artıq bu işlər öz nəticəsini verməkdədir. İnanırıq ki, yaxın gələcəkdə hər kəs ermənilərin öz məqsədlərinə çatması üçün öz yaxınlarına belə işgəncə verərək öldürməsi faktı ilə tarixə düşmüş Sumqayıt hadisələrinin əsl günahkarlarını tanıyacaqlar.

Elşən Çingiz

“168 saat” 27 fevral 2012

Erməni təxribatının «Sumqayıt ssenarisi»

Ermənilər tarixin müxtəlif dövrlərində Azərbaycan xalqına qarşı çoxsaylı cinayətlərə imza atmışlar. 1988-ci ilin fevralında Sumqayıtda baş verən hadisələr də ermənilərin və onların havadarlarının Azərbaycan xalqı ilə bağlı dünyada mənfi imic yaratmaq məqsədi güdən qanlı cinayətlərindən biri idi. Bu hadisə nəticəsində Sumqayıtda müxtəlif millətlərdən olan 32 adam, o cümlədən 26 erməni həlak olmuş, 400-dən çox insan bədən xəsarəti almış, 200-dən çox mənzil talan edilmiş, 50-dən artıq mədəni-məişət obyektini dağıdılmış, 40-dan çox avtomaşın sındırılmış və qismən yandırılmış, şəhərə o vaxtkı qiymətlərlə 10 milyon Amerika dolları məbləğində maddi ziyan vurulmuşdur.

Fransız jurnalisti Jan-İv: "Ermənilər 5-6 yaşlı uşaqları, dinc əhalini vəhşicəsinə öldürürlər".

Sumqayıtda hadisələrin başladığı gündən dərhal antiazərbaycan informasiya şəbəkəsi işə düşdü. Müxtəlif ölkələrdə videolentlər nümayiş etdirildi, mətbuatda şər və böhtan dolu yazılar dərc olundu. Qəribədir ki, cəmi 3-4 gün sonra Xankəndidə əvvəlcədən hazırlanmış "Sumqayıt hadisələri zamanı həlak olmuş ermənilərə xatirə abidəsi ucaldıldı, "Sumqayıt... soyqırımı... aşkarlıq" adlanan kitabça 50 min tirajla Yerevanda rus dilində çap olunub dünya ictimaiyyətinə çatdırıldı. Əlbəttə, belə silsilə tədbirlər bir daha sübut etdi ki, ermənilər bu qanlı aksiyanın törədilməsini və geniş yayılmasını planlı şəkildə təşkil etmişlər. "Böyük Ermənistan" xülyasına xidmət edən antitürk, antiazərbaycan təbliğat separatçıların başlıca məqsədinə, məramına çevrilmişdi. Sumqayıt hadisələri barədə sovet və xarici ölkə mətbuatında birtərəfli, qərəzli yazılar dərc olunurdu. Moskva isə susurdu. Hələ 1988-ci il fevralın 26-da ittifaq rəhbəri M.Qorbaçov ermənilərin ona müraciətinə çox təmkinlə cavab vermişdi: "Mən hər şeyi başa düşdüm, ancaq bir az gözləyin". Cəmi iki gün sonra Sumqayıt hadisələri baş verdi.

1988-ci il fevral hadisələrindən sonra M.Qorbaçov yüksək dairələrdə Sumqayıt faciəsinə siyasi qiymət verilməsinin qarşısını aldı. Çünki o vaxtlar Sumqayıt hadisələrinə siyasi qiymət verilsəydi, həmin əməliyyatın yüksək dairələrdən idarə olunması faktı ortaya çıxıb bilərdi. SSRİ-nin milli münaqişələr zəminində dağıdılması ssenarisinin əsl müəllifləri ittiham olunardı, Sumqayıtda törədilmiş iğtişaşların Dağlıq Qarabağ problemi ilə bağlılığı üzə çıxardı. Bir də ermənilərin dünyaya bəlli olan iç üzləri açılandı. Hələ bir vaxtlar ermənilərin vəhşiliyindən dəhşətə gələn fransız jurnalisti Jan-İv yazırdı: "Mən müharibədə çox şeylər olduğunu, alman əsgərlərinin qəddarlığını eşitmişəm. Amma ermənilər onları ötüb-keçiblər. Onlar 5-6 yaşlı uşaqları, dinc əhalini vəhşicəsinə öldürürlər". Əslində dünya ictimaiyyəti erməniləri belə tanıyır: zalım, qəddar, qaniçən, bir sözlə, ümumbəşəri bəla kimi...

Sumqayıt hadisələrindən 24 il keçir. Doğrudur, hadisələrin mahiyyətini açmaq, baş verənlərə hüquqi qiymət vermək üçün SSRİ Baş Prokurorluğu istintaq qrupu yaratdı. İlk baxışda gözləmək olardı ki, əsl həqiqət üzə çıxacaq. Amma belə olmadı, şəhərdə kütləvi həbslər başladı. Günahsız adamlar istintaqa cəlb olundu. Əsl cinayətkarlar isə hələ də məsuliyyətə cəlb olunmayıblar...

Mixail Qorbaçov Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin baş katibi seçildəndən sonra onun ətrafına ermənipərəst qüvvələr toplandı. Siyasi məsələlər üzrə Şahnazarov, iqtisadi məsələlər üzrə Aqanbekyan, planlaşdırma məsələləri üzrə Sitaryan onun ən yaxın köməkçiləri oldular. Ölkədə gedən ictimai-siyasi proseslərdən öz məqsədləri üçün istifadə etmək, erməni xalqının arzuladığı torpaq iddiasını qaldırmaq və reallaşdırmaq üçün onlar Qorbaçova məsləhətlər verir, onu bu çirkin və məkrli işə cəlb edirdilər. Lakin Qorbaçov hakimiyyətinin ilk illərində Dağlıq Qarabağı Azərbaycanın tərkibindən ayıraraq Ermənistanın tərkibinə vermək çətin idi. SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini, Siyasi Büronun üzvü Heydər Əliyev belə ədalətsiz bir məsələnin ali hakimiyyət dairələrində müzakirə olunmasına imkan verməzdi.

1987-ci ilin noyabrında akademik Aqanbekyan Parisdə erməni icması qarşısında çıxış edərək Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasından alınıb Ermənistana verilməsini məqsəduyğun hesab

etdiyi barədə bəyanat verdi. Bu bəyanat xaricdə yaşayan erməni lobbisi tərəfindən alqışlandı və bu işdə Qorbaçova hər cür dəstək olacaqlarına söz verildi. Həmin ilin dekabrında Mixail Qorbaçov arvadı Raisa Maksimovna ilə ABŞ-ın Kaliforniya ştatına səfər etdi və burada erməni icması ilə görüşdü. Görüşdə Dağlıq Qarabağ məsələsi gündəmə çıxarıldı və Qorbaçovdan onun tezliklə ermənilərin xeyrinə həll olunacağı haqqında razılıq alındı. Mixail Qorbaçov Moskvaya qayıdıqdan sonra Ermənistanın və Dağlıq Qarabağın ayrı-ayrı rayonlarında kütləvi mitinqlər keçirilməyə başlandı.

1988-ci il fevralın 17-də Sov.İKP MK-da erməni icmasının bir qrup nümayəndəsi qəbul olundu. Fevralın 18-də Xankəndiyə qayıdan həmin nümayəndələr mərkəzi meydanda mitinq keçirdilər. Moskvadan səfərdən qayıdan Akopyan və Qabrielyan kütlə qarşısında çıxış edərək Moskvanın onları dəstəklədiklərini bildirdilər və Dağlıq Qarabağ probleminin Ermənistanın xeyrinə həll olunacağı haqqında məlumat verdilər. Azərbaycanın ayrı-ayrı bölgələrində yerli əhali ermənilərin bu antikonstitusion aksiyasına cavab olaraq etiraz aksiyası keçirməyə başladı. Fevralın 19-da Bakıda Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin binası qarşısında mitinq keçirildi. Mitinq iştirakçıları ermənilərin torpaq iddiasını əsassız saydılar, bu işdə Sovet hökumətinin loyallıq mövqeyini tənqid etdilər. Mərkəzə, Qorbaçova teleqramlar vuruldu, məktublar göndərildi. Lakin Kreml tərəfindən qəti tədbir görülmədi. Dağlıq Qarabağda "Krunk" adlı cəmiyyət yaradıldı. Ona özünün millətçiliyi ilə seçilən tikinti materialları kombinatının müdiri, regionda korrupsioner kimi tanınan Manuçarov rəhbərlik etməyə başladı. "Krunk"un tələbi ilə Dağlıq Qarabağın bütün rayonlarında və vilayətin özündə xalq deputatları sovetlərinin sessiyaları çağırıldı. Gündəliyə isə bir məsələ çıxarıldı - Dağlıq Qarabağ Azərbaycan Respublikasının tərkibindən çıxarılsın və Ermənistanın tərkibinə verilsin. Bu antikonstitusion qərar da Moskva tərəfindən sükutla qarşılandı. Ermənistan rəhbərləri, korrupsiyaya qurşanmış qüvvələr, hakimiyyətə can atanlar və kəşfiyyat institutları hadisələri daha da qızışdırmaq, onu kulminasiya nöqtəsinə çatdırmaq üçün planlar cızır, iki milləti üz-üzə qoymağa çalışırdılar.

Sumqayıtda baş verə biləcək hadisələr ermənilərə artıq məlum idi. Burada yaşayan 1000-dək erməni 1988-ci il yanvar ayının 1-dən fevralın 25-dək əmanət kassalarında saxladıkları 8 milyon 343 min 691 rubl pulu təcili çıxararaq Yerevana, Xankəndiyə və Rusiyanın ayrı-ayrı şəhərlərinə köçüb getdilər.

Sumqayıtın sənaye müəssisələrində, təhsil, mədəniyyət və səhiyyə sistemlərində çalışan ermənilər Dağlıq Qarabağın Ermənistana verilməsi barədə gizli imzalar toplamağa başladılar. Onlar "Krunk" cəmiyyətinə yardım adı altında adambaşına 50 rubl vəsait keçirirdilər. Gizli iqtisadiyyata rəhbərlik edən "sexovşik"lər onlara mənsub olan istehsal sahələrini söküb Yerevana apardılar.

Həmin günlər Əsgəranda ermənilər tərəfindən iki azərbaycanlı gənc - Əli və Bəxtiyar qətlə yetirildi. Dağlıq Qarabağla bağlı problemdə kimin əvvəlcə güllə atdığı mübahisəli olduğundan həmin hadisələrdə iştirak edən SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi sədrinin birinci müavini Filip Bobkov sonradan "KQB i vlast" kitabında yazırdı: "Yenə də mübahisə etmək olar: kim birinci başladı? Azərbaycan tərəfi, yoxsa erməni tərəfi? Fakt faktlığında qalır. İlk qurban azərbaycanlılar oldu. 1988-ci il fevral ayının 22-də Əsgəranda iki nəfər azərbaycanlı gənc qətlə yetirildi".

1988-ci ilin fevralında ermənilər Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Qarabağın dağlıq hissəsini qoparıb Ermənistana birləşdirmək üçün açıq fəaliyyətə başladılar. Ayın 25-də Ermənistan milli televiziyası ilə çıxış edən katolikos Vazgen Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsinin vacibliyini bildirdi. Həmin dövrdə ideoloji cəhətdən tərksilah edilmiş Azərbaycan faktiki olaraq siyasi-psixoloji böhran keçirir və gözlənilməz vəziyyətdən çıxış yolu tapa bilmirdi. Bu amil də fevralın 27-29-da daşnakların Sumqayıtda özlərinin məkrli niyyətlərini həyata keçirmələrinə şərait yaratmışdı.

Moskvadan gələn müstəntiqləri qanlı təxribatı təşkil edənlər maraqlandırmırdı...

Fevralın 27-də Sumqayıt şəhər prokuroru İsmət Qayıbov baş vermiş iğtişaşlarla bağlı cinayət işi başlatsa da, dörd gün sonra Moskvadan göndərilmiş SSRİ Baş Prokurorluğunun istintaq qrupu bu işi öz icraatına götürmüş, Sumqayıtın və ümumiyyətlə Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanlarının əməkdaşlarını isə istintaq-əməliyyat tədbirlərindən kənarlaşdırmışdı. Belə bir şəraitdə ermənilərin

əvvəlcədən, qeyd-şərtsiz zərər çəkmiş tərəf kimi tanınması asanlaşmış, tutulan ermənilərin hamısı "səhvən yaxalanmışlar" kimi azadlığa buraxılmışdı. Hərbçilər tərəfindən tutulmuş Eduard Qriqoryanın ifşa edilməsi isə istintaqın yox, zərərçəkmiş Mejlumyan bacılarının onu özlərinə qarşı zorakılıq edənlərdən biri kimi tanınmaları nəticəsində mümkün olmuşdur. Moskvadan gələn müstəntiqlər Sumqayıtda özlərini həyasızcasına aparır, dindirmələr zamanı azərbaycanlılarla amansız rəftar edirdilər. SSRİ DTK-nın baş müstəntiqi, polkovnik Zubtsev Sumqayıt milisinin əməkdaşlarını sorğu-suala tutarkən bu söhbətin məntiqində başa düşülmüşdü ki, sovet rəhbərliyini bu qanlı təxribatı təşkil edənlər yox, yerli partiya və sovet orqanlarının, təsərrüfat və istehsalat sahələri rəhbərlərinin şəxsi həyatları barədə kompromat xarakterli məlumatlar daha çox maraqlandırır. Bütün bunlar isə, çox güman ki, bu şəxslər barəsində hansısa tədbirlər görmək, azərbaycanlı rəhbər işçiləri ləkələmək və həbs etmək üçün lazım olmuşdu. Bu isə öz növbəsində azərbaycanlıların əleyhinə daha bir çığır-bağır kampaniyası qaldırmağa imkan verə bilərdi. Sumqayıt hadisələrini törətməklə ermənilər güclü informasiya blokadasına alınmış Azərbaycanı bir küncə sıxmaq, özlərini isə bütün dünyaya "yazıq", "məzlum" bir millət kimi təqdim etmək, bu səbəbdən ermənilərin azərbaycanlılarla bir yerdə yaşamalarının mümkünsüzlüyü barədə fikir formalaşdırmaq niyyətində olublar. Dünya ictimaiyyətinə belə bir informasiya sızdırmışdılar ki, guya, Ermənistandan azərbaycanlılar özləri qəsdən qaçıb Azərbaycana gedir və ermənilərin onları incitmələri barədə yalan məlumatlar yayırlar. Bu məlumatların nəticəsi olaraq azərbaycanlılar öz rəhbərlərinin tapşırığı ilə ermənilərə qarşı "soyqırımı" törədiblər. Göründüyü kimi, eyni ssenaridir, lakin məsələ burasındadır ki, yerli partiya və sovet təşkilatlarının, habelə hüquq-mühafizə və dövlət təhlükəsizlik orqanlarının Moskvaya sözsüz tabeliyi şəraitində onların, guya, azərbaycanlı əhalini ermənilərə qarşı hansısa planlı hərəkətə sövq etməsi mümkün deyildi.

Faktlar bunu deməyə əsas verir ki, hadisələr ərəfəsində yerli hakimiyyət strukturları yuxarı hakimiyyət orqanlarına şərait barədə məlumat versələr də, Moskvadan gəlmiş yüksək vəzifəli, qoşun hissələrinin və digər xidmətlərin səlahiyyətli nümayəndələri Sumqayıtda olmuş, onların gözü qarşısında iğtişaşlar və talanlar baş vermişdir. Bu isə onu göstərir ki, hadisələr Moskvadan idarə olunur və izlənilirdi. İğtişaşların başında duran Eduard Qriqoryan isə təsadüfən ələ keçmişdi. Ləzgi bilib həbs etmiş və tanınmaya təqdim edilərkən əsl sifəti məlum olduğundan onu aradan çıxarmaq mümkün olmamışdı. Qriqoryan uzun müddətə azadlıqdan məhrum edilsə də, sonradan onun cəzasının qalan hissəsini çəkmək üçün Ermənistana göndərilməsi də çox şeylərdən xəbər verir. Xatırladaq ki, Adolf Sukiasov adlı erməni hətta məhkəmədə şahid kimi ifadə verərkən "Sumqayıt hadisələrini azərbaycanlılar yox, ermənilər özləri törədiblər" - deyə etiraf etmişdi.

Sumqayıtda yaşayan ermənilərin bir qisminin erməni millətçi-ekstremist fikir daşıyıcıları olmasına dair məlumatlar keçmiş Azərbaycan SSR DTK-nın arxivində saxlanan və istintaqa təqdim edilmiş "Nalyotçik" ("Basqınçı") kodu altında əməliyyat işinin materialları arasında olan sənədlərdə də rast gəlinir. Məsələn, əməliyyat işinin 146-147-ci vərəqlərində rus dilində tərtib edilmiş siyahıdan görünür ki, bu siyahı Sumqayıt şəhərindəki hadisələr ərəfəsində DTK orqanları tərəfindən hazırlanmış 47 ekstremist erməni barəsindədir. Qeyd edək ki, adları çəkilən ermənilərin heç biri şəxsən zərər çəkməmişdir.

1991-ci ilin avqust ayında Moskvada baş vermiş çevrilişlə əlaqədar başlanmış cinayət işi üzrə yaradılan istintaq qrupu tərəfindən intihar etmiş sabiq SSRİ daxili işlər naziri Boris Puqonun xidməti otağında aparılan axtarış zamanı rəflərdəki sənədlər arasında məshəti türklərinin Özbəkistandan qovulması, Dağlıq Qarabağ və digər bu cür hadisələrlə əlaqədar ayrı-ayrı qovluqlar aşkar edilmişdir. Qovluqdakı sənədlərdə Dağlıq Qarabağda fəaliyyət göstərmiş "Krunk" təşkilatı, onların üzvləri barədə, ümumən Dağlıq Qarabağ hadisələri haqqında SSRİ DİN-ə daxil olan ilk məlumatlar öz əksini tapmışdır. Bu məlumatlar həm Ermənistan, həm də Azərbaycan Daxili İşlər nazirliklərinin arayışlarından, eləcə də SSRİ DİN-in müvafiq idarələrinin məlumatlarından ibarət olmuşdur. Bu faktın özü də onu göstərir ki, bütün baş verənlər barədə SSRİ rəhbərliyinin ilk günlərdən ətraflı məlumatı olmuş, lakin müəmmalı səbəblərdən gözlənilən hadisələrin qarşısını almağa heç bir cəhd göstərilməmişdir.

Sumqayıt hadisələrinin ermənilərin maraqlarına xidmət edən təxribat olduğu faktlarla sübut olunub. Bu, əvvəlcədən düşünülmüş və həyata keçirilmiş bir aksiya idi. Ermənilər bu qanlı əməllərindən mənafeləri üçün istifadə etməyə, beynəlxalq miqyasda xalqımız haqqında mənfi rəy formalaşdırmağa cəhd göstərsələr də, zaman hər şeyi yerbəyer edərək kimin haqlı, kimin haqsız olduğunu sübuta yetirdi.

“Azərbaycan” 28 fevral 2012

Sumqayıt hadisələri: Aysberqin görünən və görünməyən tərəfləri

Erməni təxribatçılarının və onların havadarlarının bu şəhərdə törətdikləri qanlı olaylardan 24 il ötür.

Mənfur qonşularımızın millətimize qarşı məkrli ideoloji təbliğatda silah kimi istifadə etdikləri hadisələrdən biri də 1988-ci ilin fevralında elə onların öz əlləri ilə Sumqayıtda törədilmiş "erməni qırğını"dır. Onlar Sumqayıt hadisələrini bu gün də "zavallı" xalqa qarşı qondarma soyqırımını faktı kimi qabardırlar. Amma ataların bir sözü var ki, haqq nazilsə də, üzülməz. Çoxdan, özü də tutarlı faktlarla əsaslandırılıb ki, Sumqayıt olayları Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan qoparılmasına və keçmiş SSRİ-nin dağılmasına təkan verəcək vasitələrdən biri kimi düşünülmüşdü.

"Mən istərdim ki, respublikanın şimal-qərbində yerləşən Qarabağ Ermənistanın olsun, o, Azərbaycana nisbətən Ermənistana daha çox bağlıdır. Mən bu istiqamətdə bir təklif irəli sürmüşəm. Ümidvaram ki, yenidənqurma, demokratiya şəraitində həmin problem öz həllini tapacaqdır". - Fransa Erməni İnstitutunun və Erməni Veteranları Assosiasiyasının təşkil etdiyi qəbulda akademik A.Aqanbekyanın bu çıxışı 1987-ci ilin noyabrında Parisdə nəşr olunan "Humanite" qəzetində dərc ediləndən dərhal sonra qəzəblənən Azərbaycanı etiraz dalğası, ruhlanan Ermənistanı isə milli ədavət və türkləri deportasiya meyilləri bürüdü.

Bədnam "Qarabağ Komitəsi" və "Krunk" cəmiyyəti tezliklə açıq fəaliyyətə başladılar. Azğın qonşular Ermənistanda yaşayan soydaşlarımıza hədə-qorxu gəlir, onları təhqir edir, əmlaklarını əllərindən alır, dedə-baba yurdlarından qovurdular. 1988-ci il fevralın 22-də Əsgəranda iki ağdamlı gənc düşmən gülləsinin qurbanı oldu: ilk qan töküldü. Masis və Qafan rayonlarında vəziyyət daha da gərginləşdi, ilk qaçqın axını Azərbaycana üz tutdu. Fevralın 26-da şair Silva Kaputikyan televiziya ilə erməni xalqına müraciət etdi, Qorbaçovun onları dəstəklədiyini və onun Qarabağla bağlı tarixi "ədalətsizliyi" aradan qaldıracağını söylədi. Beləliklə, hələ də Moskvaya, Kremlin qanunlarına inamını itirməyən azərbaycanlılar çaşqın halda nəyi isə gözlədikləri bir vaxtda "Böyük Ermənistan" ideoloqları əzəli ssenarilərinin növbəti səhifəsini həyata keçirirdilər. Hadisələrin davamını çox gözləmək lazım gəlmədi. Bir gün sonra Sumqayıta daxil olan təxribat qrupları əhali arasında ekstremist əhval-ruhiyyəli iş aparmağa başladılar. Şəhərin müxtəlif yerlərində adamları başına toplayan meşin gödəkçəli naməlum şəxslər özlərini Ermənistandan qaçmış soydaşlarımız kimi qələmə verir, ermənilərin onlara necə divan tutmalarından danışirdilər. Araqızışdıranların söyləri təsirsiz qalmadı. Onlar hələ yetkinləşməmiş gəncləri inandırır cürbəcür şüarlarla meydana topladılar. Mitinglər başlandı və Sumqayıtda yaşayan ermənilərə divan tutmaq çağırışları eşidildi. Şəhərin başbilənləri əhalini şayiələrə uymamağa, təmkinli olmağa çağırırsa da, artıq gec idi. Elə həmin andan qanunazidd hərəkətlər baş alıb getdi. Fevralın 28-29-da təhrikçi dəstə şəhərin emosiyalara uymuş gənclərinin kortəbii axını ilə faciəli hadisələrə yol açaraq aradan çıxdı. İki gündə 50-dən artıq mədəni-məişət obyektı dağıdıldı, 40-dən çox avtomaşın sıradan çıxarıldı, 200-dən artıq mənzil talan edildi, 400-dən çox adam bədən xəsarəti aldı.

"Paşa" ləqəbi ilə meydana atılmış Sumqayıt ermənisi Eduard Qriqoryan "komandası" ilə qanlı aksiyalarda 26-sı erməni olmaqla 32 nəfər sakini qətlə yetirdi. Buna qədər o, iki dəfə cinayət törətdiyinə görə məhkum olunmuşdu. Özü qanlı aksiyalarda "nümunə" göstərərək beş ermənini öldürdü, bir neçə erməni qızını zorladı. Sən demə, o "Krunk" cəmiyyətinin fəal üzvlərindən imiş. Beli bağlı olduğuna görə heç nədən çəkinmirdi. Paşanın cəza qruplarını talan və qətlər üçün yönəltdiyi ünvanlar isə "Krunk"a haqq ödəməyən ermənilərin mənzilləri idi.

Nədənsə üç gün ərzində şəhərdə sabitliyi bərpa etmək naminə heç bir tədbir görməyən hakimiyyət dairələri yalnız dalğa yatandan sonra, martın 1-də Sumqayıtda fəvqəladə vəziyyət elan etdilər. Bundan sonra komendant saati və pasport rejiminin heç bir mənası yox idi. Amma, görünür, bu, Moskvadan göndərilmiş istintaq qrupunun rahat işləməsi üçün lazım imiş. Hadisələrə görə minə yaxın adam şübhəli

şəxs qismində saxlandı, 500 nəfər həbs olundu, 94 nəfər mühakimə edildi. Dəstə başçısı Eduard Qriqoryana 12 il, dəstə üzvü Taleh İsmayılova isə 15 il həbs cəzası verildi. Əhməd Əhmədov erməni lobbisinin hay-küyü ilə güllələndi. İkinci qrup əlil olan Elçin Gəncəliyev istintaq dövründə işgəncələrə dözməyərək təcridxana kamerasında özünü asdı.

Qriqoryanın arxasında dayanan qüvvələr onu hər vəchlə cəzadan qurtarmağa çalışdılar. Təşkilatçılar Paşanın əməllərini gizlədir, kimisə başçı kimi qələmə verirdilər. Çox çəkmədi ki, Sumqayıtda həbs edilib cinayət məsuliyyətinə cəlb edilən Paşa erməni lobbisinin və Moskvadakı havadarlarının köməyi ilə Azərbaycandan alınıb Stavropol diyarına göndərildi. Onu müdafiə edən erməni kütləvi informasiya vasitələri Qriqoryanın haqsız tutulduğunu yazırdı. Qatı cinayətkarın cəzası sonradan 9 ilə endirildi.

Paşa azsaylı müsahibələrində iğtişaslara qoşulduğunu boynuna alsada, cinayətkarlara rəhbərlik etdiyini danmış, adam öldürdüyünü, erməni qızlarını zorladığını etiraf etməmişdi. Halbuki qətlə yetirdiyi adamların qohumları və zorladığı qızlar hüquq-mühafizə orqanlarında üzləşmə zamanı cinayətlərin başında məhz onun durduğunu təsdiq etmişdilər.

Mərhum akademik Ziya Bünyadov yazırdı ki, "Qarabağ komitəsi"nin Sumqayıtda yaşayan üzvləri hadisələrdən bir qədər əvvəl əmanət kassalarında olan pullarını kütləvi surətdə çıxarmağa başlayıblar. Mindən yuxarı erməni dekabr-fevral aylarında 8 milyon 343 min 691 rubl pul çıxarıb Sumqayıtı tərkd ediblər. Bu, bir daha sübut edir ki, Sumqayıt olayları qabaqcadan düşünülmüş, planlı bir aksiya idi. Daha sonra məqalədə cinayəti törətməkdən ötrü nə üçün məhz Sumqayıtın seçilməsinə aydınlıq gətirilir. O zaman 260 min əhalisi olan Sumqayıtda yaşayanların əksəriyyəti gənclər idi. Onlar əsasən rayonlardan axışb gəlmişdilər və valideyin nəzarətindən uzaq idilər. Məhz belə gəncləri ələ almaq asan olardı. Bundan başqa, icbari iş almış 20 min dustaq da Sumqayıtda yerləşdirilmişdi. Cinayət üçün münbit şəraiti olan bu şəhərdə bir qığılcım bəs edirdi ki, aləm bir-birinə qarışsın və necə deyərlər, yalan yerisin. Bunu nəzərə alan düşmənlər Sumqayıtda qan tökməklə bütün dünyaya car çəkmək istəyirdilər ki, məhz azərbaycanlılar erməniləri dinc yaşamağa qoymur, onları fiziki və mənəvi cəhətdən məhv etmək istəyirlər. Dünya ictimaiyyətinin buna inanması asan olacaqdı.

Həmin ərəfədə İsveçdən Artəşes Qabrielyan adlı bir erməni videokamera ilə Sumqayıta gələrək qabaqcadan planlaşdırılmış hadisələri lentə çəkmək üçün mövqe seçmişdi. O, lentə aldığı hadisələrə belə bir ad qoymuşdu: "Bizi başkəsənlərdən xilas edin". Həmin film xarici ölkələrdə fəaliyyət göstərən erməni mərkəzləri üçün nəzərdə tutulmuşdu. Aydınadır ki, Qabrielyanın çəkdiyi kadrlar hansı məqsədlər güdürdü.

Bədnam qonşular onlara qarşı yönəldilən yeni "genosid"i operativ şəkildə xarici mətbuat səhifələrində işıqlandıraraq xislətlərinə uyğun şəkildə ağlayıb qan-yaş tökdülər. "Azadlıq" radiostansiyasının erməni redaksiyasının baş redaktoru Eduard Ohanesyan həmin günlərdə dəridən-qabıqdan çıxır, Sumqayıt hadisələrini bəşər tarixində görünməmiş bir aksiya adlandırır. Ermənilər ölənlərin sayının 32 deyil, 500 nəfərdən çox olduğunu iddia edirdilər. Yerevanda təcili olaraq "Sumqait, genosid, qlasnost" adlı kitab nəşr olunub bütün ölkəyə yayılmışdı.

Martın 1-də Sumqayıtda komendant saati tətbiq olunandan sonra DİN general-leytenantı V.Krayev şəhərə komendant təyin edildi. Onun əmri ilə bütün erməni ailələri evlərindən çıxarılarək şəhər partiya komitəsinin akt zalına, mədəniyyət evlərinə, sanatoriyalara yerləşdirildi. Komendantın dediyinə görə, bu, ermənilərin təhlükəsizliyi üçün edilirdi.

O zaman yüzlərlə sumqayıtlı tutulub milis şöbəsinə aparıldı, hüquqazidd şəkildə dindirildi və incidildi. Yersiz şayiələr də baş alıb gedirdi. Məsələn, Babayan familiar bir erməni Moskvadan gəlmiş nümayəndələri görüb qışqıra-qışqıra danışmışdı ki, guya martın 3-də mədəniyyət evinin arxasında iki erməni uşağının başını kəsib atıblar. İstintaq qrupunun rəhbəri, SSRİ Baş Prokurorluğunun mühüm işlər üzrə müstəntiqi B.Qalkin təcili olaraq faktı yoxlamaq üçün hadisə yerinə adam göndərmiş və şayiə yalan çıxmışdı. Sonralar Babayan kimilər qeyd elədilər ki, 15 erməni qadını öldürülüb. Bu da yalan oldu. Beləcə, ermənilər öz çirkin əməllərindən əl çəkmirdilər.

Əslində isə azərbaycanlı ailələr bir çox erməniyi öz evlərində gizlətməklə Paşanın cinayətkar dəstəsindən qorumuşdu. Şəhərin komendantı Moskvada çap olunan "Pravda" qəzetinin 21 mart 1988-ci il tarixli sayındakı müsahibəsində bu barədə demişdi: "Ölüm çox ola bilərdi, əgər yerli əhali kömək etməsə idi. Bir avtobus sürücüsü elə həmin gün 10 erməni ailəsini öz doğma rayonu Şəkiyə aparıb"...

Sumqayıtda "uğur"la həyata keçirilən erməni təxribatından ikicə gün sonra Xankəndində "Sumqayıt genosidi" qurbanlarına abidə ucaldılması təxribatı onların özlərinin törətməsini sübut edən aşkar faktdır. Axı, iki günə böyük bir abidə düzəltmək və yerinə qoymaq mümkün deyil. Qaranlıq mətləblərə nə qədər çox aydınlıq gətirilsə, ermənilərin şər və böhtan üçün faktları bir o qədər azalar. Dünya ictimaiyyəti də kimin haqlı, kimin haqsız olduğuna bir daha əmin olar.

Əli Nəcəfxanlı

“Xalq qazeti” 28 fevral 2012

Sumqayıt hadisələrinin həqiqi mahiyyəti

Bu qanlı təxribatla Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan qoparılmasının əsası qoyulub.

Uzun illər ərzində erməni tərəfi öz separatçı və işğalçı siyasətinə, Xocalı soyqırımına, eləcə də Azərbaycan torpaqlarında törətdiyi digər cinayətlərə bəraət qazandırmaq üçün Sumqayıt hadisələrinə istinad edib. Ölkəmizin ərazisinin 20 faizini işğal edərək, etnik təmizləmə siyasəti həyata keçirən Ermənistan, əsl həqiqəti gizlədərək, Sumqayıt hadisələrini Azərbaycanın təşkil etdiyini məqsədyönlü akt kimi bütün dünyaya car çəkib.

Hələ 1988-ci ildən başlayan bu təbliğat kampaniyası dünya ictimaiyyətinə azərbaycanlıların ermənilərə qarşı qəddarlığı, ermənilərin azərbaycanlılarla bir dövlət tərkibində birgə yaşamalarının mümkün olmaması ideyasının aşılmasına yönəlib. Erməni tərəfi öz yalanlarını həqiqət kimi təqdim etmək məqsədi ilə faktların təhrif edilməsi, sənədlərin saxtalaşdırılması və tarix boyu tətbiq etdiyi digər çirkin üsullara tərəddüd etmədən əl atıb. Belə uydurma məlumatlar internet şəbəkəsində də kütləvi şəkildə yerləşdirilərək, onların yayılması üçün xüsusi saytlar yaradılıb.

Xatırladaq ki, 1988-ci ilin 27-29 fevral tarixində Sumqayıtda törədilmiş iğtişaşlar nəticəsində müxtəlif millətlərdən olan 32 adam həlak olub. Həlak olanlardan 26 nəfərini milliyyətə ermənilər təşkil edib. Hadisələrdə 400 nəfərdən çox adam müxtəlif dərəcəli bədən xəsarətləri alıb, 200-dən çox mənzil talan edilib, 50-dən artıq mədəni-məişət obyektı dağıdılıb, 40-dan çox avtomaşın zədələnib və bir hissəsi yandırılıb. Ümumilikdə dövlətə o vaxtkı qiymətlərlə 7 milyon rubl məbləğində maddi ziyan vurulub.

Hadisələrdən dərhal sonra, 28 mart 1988-ci il tarixdə Sumqayıt şəhər prokurorluğu tərəfindən həmin dövrdə qüvvədə olan Azərbaycan SSR CM-nin 72-ci maddəsinin (kütləvi iğtişaş) əlamətləri ilə cinayət işi başlansa da, artıq 01 mart 1988-ci il tarixdə həmin iş SSRİ Baş Prokurorluğunun istintaq qrupu tərəfindən icraata qəbul edilərək, ona 18/55461-88 nömrəsi verilib və istintaq davam etdirilib. Hadisələrlə əlaqədar 444 nəfər məhkəmə qarşısında cavab verməli olub. Onlardan 400 nəfəri 10-15 gün təcridxanalarda saxlanılıb, 94 nəfər müxtəlif müddətlərə həbs cəzasına, bir nəfər - Əhməd Əhmədov isə güllələnməyə məhkum olunub.

Maraqlı məqamlardan biri budur ki, SSRİ Baş Prokurorluğunun istintaq qrupu Mixail Qorbaçovun göstərişi ilə hadisələrin xuliqanlıq edən elementlər tərəfindən törədilməsi versiyası üzərində dayanıb və həmin versiyanın rəsmiləşdirilməsi istiqamətində iş aparıb. Buna görə də SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu tərəfindən kütləvi iğtişaşların təşkilatçılarını aşkara çıxara bilən məlumatlar ört-basdır edilməyə başlanıb. Sumqayıtda baş vermiş iğtişaşlar zamanı saxlanılmış erməni soyadı daşıyanların barəsində heç bir araşdırma aparılmayıb. Onlar dərhal “zərərçəkən” tərəf kimi buraxılıb və bir çoxları məsuliyyətdən kənar qalıblar. İş üzrə təqsirləndirilən şəxs kimi cəlb edilmiş Qriqoryan Eduard Robertoviç isə onun tərəfindən cinsi zorakılığa məruz qalmış zərərçəkmiş erməni qızlar Marina və Karina Mejlumyanlar, onların anası Roza Mejlumyan tərəfindən tanınıb. Məhz bu səbəbdən onun cinayət məsuliyyətindən yayındırılması mümkün olmayıb. Lakin E.Qriqoryanın məsuliyyətdən azad edilməsi üçün erməni millətçi təşkilatları və xüsusi xidmət orqanları çox çalışıblar. Hətta E.Qriqoryan uzun müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edildikdən az sonra, cəzasını qanunla Azərbaycan SSR ərazisində çəkməli olduğu halda, hansısa xidmətlərinə görə, cəzasını çəkmək üçün Ermənistana göndərilib və orada azadlığa buraxılıb.

Təşkilatçıların gizlədilməsində, ört-basdır edilməsində, cinayətin tam araşdırılmamasında Mixayil Qorbaçovla yanaşı, Sov İKP MK-nın Siyasi Bürosu, DTK-nın yuxarı əşalonları, Ermənistan və Dağlıq Qarabağın elitası da maraqlı olmayıblar. Bu mənada 1986-1990-ci illərdə Sov İKP MK-nın milli məsələlər üzrə katibi, yenidənqurma siyasətinin ideoloqu, ermənilərə xüsusi rəğbətini gizlətməyən, SSRİ-də ən məlumatlı insanlardan biri olan Aleksandr Yakovlev Sumqayıt hadisələrindən 4 il keçdikdən sonra bu barədə sensasiyalı çıxışı da diqqət çəkicidir. A.Yakovlev 1992-ci ildə “Moskovskiy novosti” qəzetinə

verdiyi müsahibəsində Dnestrıanı və Sumqayıt hadisələrinin SSRİ DTK-sı tərəfindən təşkil edildiyini dilə gətirib. 23 mart 1993-cü ildə Azərbaycan Dövlət Televiziyasına müsahibəsində isə A.Yakovlev bildirib ki, Sumqayıt hadisələrini SSRİ hərbi sənaye kompleksi və SSRİ DTK-sı tərəfindən törədilib. 1969-1991-ci illərdə SSRİ DTK-nın 5-ci idarəsinin rəisi işləmiş Filip Bobkov isə Sumqayıt hadisələrində, eləcə də digər ölkələrdə milli məsələlərin qızıqdırılmasında A.Yakovlevi günahkar sayıb.

Qeyd edək ki, məhz Sumqayıt hadisələrinə obyektiv hüquqi və siyasi qiymət verilməməsindən istifadə edərək erməni separatçıları Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkibindən zorla çıxarılması prosesinə başlayıblar. Sumqayıt hadisələrindən dərhal sonra Ermənistanda, sovet mətbuatında və beynəlxalq səviyyədə Azərbaycana qarşı informasiya kampaniyasına start verilib.

Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən və inkişaf edərək dünyada söz sahibinə çevrildikdən sonra Sumqayıt hadisələrinin ətraflı araşdırılması istiqamətində iş aparılıb. Cinayətin təşkilatçılarını məsuliyyətə cəlb etmək üçün müvafiq beynəlxalq qurumlara müraciət edilməsi və bunun üçün hüquqi əsasların müəyyən olunması məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin tapşırığı ilə 1988-ci ilin 27-29 fevral tarixlərində Sumqayıt şəhərində törədilmiş kütləvi iğtişəşlarla əlaqədar istintaqı aparılaraq sonradan dayandırılmış 5 cinayət işinin icraatı Azərbaycan Respublikası Baş Prokurorunun 19 mart 2010-cu il tarixli qərarı ilə təzələnərək bir icraatda birləşdirilib. Baş Prokurorun birinci müavini Rüstəm Usubovun rəhbərliyi ilə prokurorluq, Daxili İşlər və Milli Təhlükəsizlik nazirliklərinin müstəntiq və əməliyyatçılarından ibarət istintaq-əməliyyat qrupuna həvalə edilib.

Hazırkı İstintaq qrupu tərəfindən aparılmış istintaq nəticəsində Sumqayıt hadisələrinin həqiqi mahiyyəti - Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan qoparılması üzrə mübarizənin “rəsmi səbəbi” kimi qanlı təxribat olması tam sübuta yetirilib. Müəyyən edilib ki, Sumqayıt sənaye şəhəri olduğu üçün orada əsasən sadə fəhlələrin yaşaması, Ermənistandan qovulmuş azərbaycanlı qaçqınların məskunlaşması və şəhərdə yaranmış mürəkkəb sosial-iqtisadi vəziyyət nəzərə alınaraq, Azərbaycana qarşı təxribat aksiyasının məhz bu şəhərdə təşkil edilməsi qərara alınıb. Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi tərəfindən Sumqayıt təxribatının planı hazırlanaraq, Sumqayıta xüsusi hazırlıq keçmiş təxribat qrupu göndərilib və müxtəlif cinayətkar ünsürlər ermənilərin əli ilə bu təxribata cəlb edilib.

Sumqayıtın rəhbərliyi, o cümlədən yerli güc strukturlarının fəaliyyəti həmin dövrdə Moskvanın göstəriş və əmrləri ilə iflic vəziyyətinə salınıb. Hətta şəhər daxili işlər şöbəsinin əməkdaşlarının tabel silahları əllərindən alınmış, şəhərin hüquq mühafizə orqanlarına müstəqil olaraq cinayətkar əməllərə qarşı tədbirlər görülməsi, əməliyyat və istintaq hərəkətlərinin aparılması qadağan edilib. Azərbaycan ərazisində, xüsusən Bakı və Sumqayıt şəhərləri ərazisində Sumqayıtdakı iğtişəşlərin qarşısını almaq üçün yetərli sayda hərbi qüvvələr olsa da, məlum olmayan səbəblərdən SSRİ rəhbərliyi buraya Rusiya ərazisində yerləşən hərbi hissələrin qüvvələrini yeridib. Lakin onlar da iğtişəşlərin qarşısını almaq üçün lazımı tədbirlər görməyib. Sumqayıtdan sonra orada sınaqdan keçirilmiş eyni ssenari üzrə Sovet İttifaqının digər respublikalarında da çoxsaylı insan tələfatına səbəb olan faciəli hadisələr təşkil edilib.

Sumqayıtda baş vermiş kütləvi iğtişəşlər 1959-cu il təvəllüdü, əvvəllər 3 dəfə məhkum olunub üst-üstə 9 il 2 ay 13 gün azadlıqdan məhrum etmə cəzası çəkmiş qatı cinayətkar, milliyyətə erməni olan “Paşa” ləqəbli Eduard Qriqoryan, onun Albert və Ernis adlı daha iki qardaşı, Dağlıq Qarabağdan xüsusi tapşırıqlarla gəlmiş emissarlar və DTK-nın agentləri tərəfindən təşkil olunmaqla bilavasitə icra edilib. Dağlıq Qarabağdan olan emissarlar Eduard Qriqoryanı ətraflı təlimatlandıraraq, ona Sumqayıtda yaşayan və separatçıların yaratdıqları “Qarabağ” və “Krunk” təşkilatlarına pul köçürməyən ermənilərin siyahısını və dəqiq ev ünvanlarını veriblər. Aqressivliyi artırmaq məqsədi ilə iğtişəş iştirakçılarına paylanması üçün Qriqoryanı psixotrop dərmanlar və spirtli içkilərlə də təmin edib, hadisələr zamanı Eduard Qriqoryan və onun qardaşı Albert Qriqoryanla birlikdə camaata soyuq silah kimi istifadə olunan armatur parçaları paylayıblar.

Qriqoryan Eduard Robertoviç ətrafına topladığı özü kimi cinayət meyilli qonşuları ilə ümumi dil taparaq, onlara spirtli içki və insanda aqressivlik yaradan xüsusi həblər paylayıb, quldurluq və

soyğunçuluq etmək üçün yaxşı şansın yarandığını deyib. Onları öz arxasınca Qarabağa erməni iddialarına qarşı keçirilən dinc mitinqin keçirildiyi meydana aparıb, orada özünü Qafandan gəlmiş azərbaycanlı kimi təqdim edərək, ermənilərin guya Qafanda dinc azərbaycanlı əhalini qırdıqlarını, özlərinin isə bir maşın meyit gətirdiklərini mitinq iştirakçılarına danışdı. Əhalini ermənilərdən intiqam almağa çağıraraq, onda burada yaşayan ermənilərin siyahısının və ünvanlarının olduğunu deyib. E.Qriqoryan ona qoşulmuş 100 nəfərə yaxın yeniyetmə və müxtəlif cinayətkar ünsürləri “Qarabağ bizimdir!”, “Erməniləri qırın!” kimi şüar və çağırışlarla “Qarabağ” (komitəsi) və “Krunk” (cəmiyyəti) təşkilatlarına pul verməkdən imtina etmiş ermənilərin yaşadıkları mənzillərə istiqamətləndirib. Sumqayıtda talanlar törətmiş qrupa rəhbərlik edən, ermənilərin öldürülməsində, zorlanmasında, əmlaklarının məhv edilməsində fəal iştirak edən erməni Eduard Qriqoryan kütləvi iğtişaşlar zamanı şəxsən 6 nəfər erməni qətlə yetirib.

Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin açılmış arxiv materiallarından məlum olub ki, Dağlıq Qarabağ separatçılarının emissarları, SSRİ DTK-nın agentləri olan Sarkisyan, Osipov (Osipyayn) və digərləri də Sumqayıt hadisələrində fəal iştirak ediblər. Onlar həmin hadisələrdən dərhal sonra Orta Asiya respublikalarına ezam olunublar. Bu agentlərin izləri sonradan Özbəkistan və Qırğızıstandakı hadisələr zamanı aşkar olunub. Bu fakt Sumqayıtda, Fərqanədə, Oşda və keçmiş SSRİ-nin digər yerlərində baş vermiş təxribatların bir mərkəzdən təşkil və idarə edildiyini birmənalı təsdiq edib. DTK-nın arxiv materiallarından o da aydın olub ki, Sumqayıtda separatçı “Qarabağ” komitəsinin fəali olan Konstantin Pxakadze adlı-soyadlı şəxs, həmin komitənin, habelə “Krunk” cəmiyyətinin digər fəalları təxribat xarakterli fəaliyyətlə məşğul olublar.

Rufik İsmayılov

“Kaspi” 28 fevral 2012

Sumqayıt hadisələri ilə bağlı təzələnmiş istintaqın gedişində əsl təqsirkarlar aşkar olunacaqlar

- Sumqayıt hadisələrinin 24-cü ildönümü tamam olur. Ötən il konqresmen Adam Şiff ABŞ Konqresində bu məsələni qaldırmağa çalışdı. Bu il Kaliforniya ştatının qanunvericilik orqanında Sumqayıtda "erməni soyqırımı" ilə bağlı həтта qanun layihəsi irəli sürüldü. Sizcə, biz getdikcə növbəti uydurma erməni soyqırımı layihəsi təhlükəsi ilə üz-üzə deyilikmi?

- Uzun illər ərzində erməni tərəfi öz separatçı və işğalçı siyasətinə, Xocalı soyqırımına və Azərbaycan torpaqlarında törətdiyi digər cinayətlərə bəraət qazandırmaq cəhdində Sumqayıt hadisələrinə istinad edir.

Ölkəmizin ərazisinin 20 faizini işğal etmiş və etnik təmizləmə siyasəti həyata keçirmiş Ermənistan Sumqayıt hadisələrini Azərbaycanın təşkil etdiyi məqsədyönlü akt kimi təqdim edir. Hələ 1988-ci ildə başlanmış bu təbliğat kampaniyası dünya ictimaiyyətinə azərbaycanlıların ermənilərə qarşı qəddarlığı, ermənilərin azərbaycanlılar ilə bir dövlət tərkibində birgə yaşamalarının mümkün olmaması ideyasının aşılmasına yönəlmişdir. Erməni tərəfi öz yalanlarını həqiqət kimi təqdim etmək məqsədi ilə faktların təhrif edilməsi, sənədlərin saxtalaşdırılması və tarix boyu tətbiq etdiyi digər çirkin üsullara tərəddüd etmədən əl atır. Belə uydurma məlumatlar İnternet şəbəkəsində kütləvi şəkildə yerləşdirilir, onların yayılması üçün xüsusi saytlar yaradılır.

Əgər bu, əvvəllər yalnız təbliğatla məhdudlaşdırsa, hazırda Sumqayıtda uydurma erməni soyqırımına hüquqi don geydirilməsi istiqamətində fəaliyyətə başlanılmışdır. Erməni diasporunun uydurma 1915-ci il erməni soyqırımının xarici ölkələrdə tanıtılması, Türkiyənin üzərinə məsuliyyətin qoyulması və həтта Fransadakı kimi onun inkar edilməsinin kriminallaşdırılması istiqamətində davamlı şəkildə həyata keçirdiyi siyasət son illər Sumqayıt hadisələrinin təqdimatında da özünü bürüzə verməyə başlamışdır.

Belə ki, son vaxtlar Ermənistan Sumqayıt hadisələrinin azərbaycanlılar tərəfindən "ermənilərə qarşı soyqırımı" olması fikrini tez-tez səsləndirir və belə bəyanatlarla müxtəlif beynəlxalq qurumlara müraciət edir, erməni diasporu isə xarici ölkə parlamentlərində məsələ qaldırmağa cəhd göstərir.

Azərbaycan dövləti erməni tərəfinin dezinformasiya xarakteri daşıyan fəaliyyətini diqqətlə izləyir, bunun qarşısının alınması üçün zəruri tədbirlər görür. Hazırda Sumqayıt hadisələrinə ədalətli siyasi və hüquqi qiymətin verilməsi, eləcə də bu hadisələrin təqdimatında uydurma erməni versiyasının ifşası istiqamətində işlər görülür.

İlk növbədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası tərəfindən hazırlanmış üçdilli www.sumqait.org saytının açılmasının əhəmiyyətini vurğulamaq istərdim. Saytın yaradılmasının əsas məqsədi Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin əsl səbəblərini göstərmək və onun yaranması ilə ermənilərin təbliğat maşınının uydurduğu saxta Sumqayıt soyqırımını ifşa etməklə Sumqayıt hadisələri barədə əsl həqiqətləri geniş ictimaiyyətə çatdırmaq, Azərbaycan və Azərbaycan xalqı barədə 20 il ərzində dünya ictimai rəyində ermənilərin formalaşdırmağa çalışdıqları mənfi obrazı dağıtmaqdır. Sumqayıt hadisələrinin əvvəlcədən təşkil olunmuş erməni provokasiyası olmasını sübut edən bütün materiallar saytda yerləşdirilmişdir.

Fəaliyyət yalnız saytın açılması ilə məhdudlaşmır. Ermənilərin ifşa edilməsi üçün filmlər çəkilir, məqalələr, kitablar yazılır, xarici dillərə tərcümə edilir, beynəlxalq səviyyədə gərgin iş aparılır.

Yalnız Sumqayıt hadisələri deyil, Xocalı faciəsi, ümumilikdə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, onun səbəbləri və xalqımız üçün ağır nəticələri barədə məlumatların beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırılması münaqişənin ədalətli həlli üçün vacib şərtlərdən biridir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev dəfələrlə qeyd etmişdir ki, Azərbaycan problemin danışıq yolu ilə beynəlxalq hüquq prinsipləri əsasında ölkəmizin ərazi bütövlüyü çərçivəsində nizamlanmasının tərəfdarıdır. Lakin sülh

prosesi yalnız o halda səmərə verə bilər ki, prosesin iştirakçılarının hərəkətləri və qərarları həqiqi məlumatlara əsaslınsın. Bu səbəbdən erməni tərəfinin yaydığı uydurmalar və əsassız iddialar sülh prosesi üçün yalnız və yalnız əngəllər törədir və onun effektivliyini böyük şübhə altında qoyur.

Bu məlumatlar müasir informasiya texnologiyalarından istifadə edilməklə bütün beynəlxalq platformalarda daim yayılmalıdır ki, dünya ictimai rəyində qeyd olunan məsələlərlə bağlı obyektiv mövqe formalaşsın. Türkiyənin bu gün qarşılaşdığı problemlərlə gələcəkdə qarşılaşmamağımız üçün biz informasiya müharibəsində situativ taktikadan uzaqlaşaraq qabaqlayıcı strategiyaya keçməliyik. Yəni, hadisələrin ardınca deyil, əksinə, onların önündə getməliyik, daim qabaqlayıcı mövqedə olmalıyıq. Bu çağırışlara cavab olaraq yalnız sistemli siyasi, hüquqi tədbirlər və ardıcıl fasiləsiz effektiv təbliğat gələcəkdə uydurma erməni layihələrinin öz hədəflərinə çatmayacağına təminat verə bilər

- 1988-90-cı illərdə Sumqayıt hadisələrinə hüquqi qiymət verilməmişdirmi?

- Erməni millətçiliyinin ideoloqları - Şaxnazarov, Aqanbekyan, Kaputikyan, Balayanın separatçı ideyalarının təsiri altında olan, eyni zamanda öz siyasi maraqlarını güdən Qorbaçov tərəfindən erməni millətçi və separatçılara göstərilən dəstək artıq çoxdan sübut olunmuşdur. Məhz Mixail Qorbaçovun Silva Kaputikyan və Zori Balayan ilə görüşü bütün erməni millətçilərini ruhlandırılmışdı. Onlara Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan qoparılması üzrə mübarizənin "rəsmi səbəbi" kimi yalnız qanlı təxribat lazım idi. Belə "rəsmi səbəb" isə Sumqayıt iğtişaşları oldu.

Çox təəssüf ki, Sumqayıt şəhərində təşkil olunmuş kütləvi iğtişaşlarla bağlı 1988-90-cı illərdə aparılmış istintaq və məhkəmə prosesləri nəticəsində həmin hadisələrə ədalətli hüquqi qiymət verilməmişdir. Onun əsl sifarişçiləri və təşkilatçıları müəyyən edilib məsuliyyətə cəlb olunmamışlar. Əksinə, SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu Mixail Qorbaçovun göstərişi ilə hadisələrin xuliqanlıq edən elementlər tərəfindən törədilməsi versiyası üzərində dayanmış və həmin versiyanın rəsmiləşdirilməsi istiqamətində iş aparmışdır.

Məhz Sumqayıt hadisələrinə obyektiv siyasi və hüquqi qiymətin verilməməsindən istifadə edən erməni separatçıları Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkibindən zorla çıxarılması prosesinə başlamışlar. Sumqayıt hadisələrindən dərhal sonra Ermənistanda, sovet mətbuatında və beynəlxalq səviyyədə Azərbaycana qarşı informasiya kampaniyasına start verilmişdir. Bu kampaniya artıq 24 ildir ki, ardıcıl şəkildə davam etdirilir.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra erməni təbliğat maşınının Azərbaycan əleyhinə fəaliyyətinin qarşısını almaq, həmçinin Sumqayıt hadisələrinin erməni provokasiyası olmasını dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq məqsədilə o dövr üçün bütün mümkün vasitələrdən istifadə edilmiş və Azərbaycan barədə ermənilərin formalaşdırdığı mənfi obrazı dağıtmağa nail olunmuşdur.

Cinayətin əsl təşkilatçılarını məsuliyyətə cəlb etmək üçün müvafiq beynəlxalq orqanlara müraciət edilməsi və bunun üçün hüquqi əsasların müəyyən olunması məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin tapşırığı ilə Baş Prokurorluq Sumqayıt şəhərində törədilmiş kütləvi iğtişaşlarla bağlı cinayət işləri üzrə istintaqı təzələmişdir. İstintaqın hərtərəfli aparılması üçün Baş prokurorun birinci müavininin rəhbərliyi ilə istintaq-əməliyyat qrupu yaradılmışdır.

İstintaq qrupu tərəfindən Sumqayıt hadisələrinin çoxsaylı şahidlərinin, həmin hadisələrdən məlumatı olan digər insanların, o cümlədən SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupuna daxil olan şəxslərin ifadələri alınmış, xarici ölkələrə müvafiq sorğular göndərilmiş, arxiv sənədləri açılmış, mətbuatda verilmiş məlumatlar təhlil edilmiş, digər zəruri istintaq-əməliyyat tədbirləri həyata keçirilmişdir.

- Aparılan istintaq nəticəsində hansı yeni faktlar aşkar olunmuşdur?

- Sumqayıt hadisələrinin SSRİ xüsusi xidmət orqanları tərəfindən təşkil edilməsi barədə məlumatlar hələ 1989-90-cı illərdə aparılmış istintaq zamanı əldə edilmişdir.

Lakin bu məlumatlar SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu tərəfindən araşdırılmamışdır. Əksinə, kütləvi iğtişaşların təşkilatçılarını aşkara çıxara bilən məlumatlar ört-basdır edilmişdir. İstintaq Eduard

Qriqoryan istisna olmaqla, iğtişəşlərin yalnız azərbaycanlı iştirakçılarının məsuliyyətə cəlb edilməsi ilə məhdudlaşmışdır. Başqa sözlə, iğtişəşlərdə bilavasitə iştirak edən erməni millətindən olan digər təxribatçılar məsuliyyətə cəlb olunmamışlar.

Azərbaycanın hüquq-mühafizə orqanlarının sorğularına Ermənistandan və Moskvadan abstrakt, heç bir informasiya daşımayan cavablar göndərilmiş, E.Qriqoryanın erməni millətçiləri ilə əlaqələrinin müəyyən edilməsinə yönəlmiş əməliyyat-axtarış tədbirlərinin keçirilməsinə imkan verilməmişdir. Belə şəraitdə talanların kimlər tərəfindən təşkil edilməsi, Sumqayıt provokasiyasının arxasında kimlərin dayanması ilə bağlı əsas suallar cavabsız qalmışdır.

Yeni faktlar isə onu göstərir ki, iğtişəşlərin törədilməsinə hazırlıq hələ xeyli müddət əvvəl başlamışdı. Sumqayıt hadisələri ərəfəsində Ermənistandan və Dağlıq Qarabağdan Sumqayıt və Bakı şəhərlərinə çoxlu sayda milliyyətçə erməni olan şübhəli şəxslər gəlmiş, onların bir qismi yığcam olaraq mehmanxanalarda və yerli ermənilərin mənzillərində yerləşdirilmişdir.

Həmin şəxslər Sumqayıtda yaşayan ermənilərlə çoxsaylı görüşlər keçirmiş, onları təlimatlandırmış, baş vermiş kütləvi iğtişəşlərdən dərhal sonra isə yoxa çıxmışlar. Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin açılmış arxiv materiallarından məlum olmuşdur ki, Dağlıq Qarabağ separatçılarının emissarları, eyni zamanda, SSRİ DTK-nın agentləri olan Sarkisyan, Osipov və digərləri Sumqayıt hadisələrində fəal iştirak etmiş və həmin hadisələrdən dərhal sonra Orta Asiya respublikalarına ezam olunmuşlar. Agentlərin izləri sonradan Özbəkistan və Qırğızıstandakı hadisələr zamanı aşkar olunmuşdur. Bu, Sumqayıtda, Fərqanədə, Oşda və keçmiş SSRİ-nin digər yerlərində baş vermiş təxribatların bir mərkəzdən təşkil və idarə edilməsini birmənalı təsdiqləyir.

Sumqayıtda baş vermiş kütləvi iğtişəşlərin ssenarisi E.Qriqoryan, onun iki qardaşı, Dağlıq Qarabağdan xüsusi tapşırıqlarla gəlmiş erməni emissarları və Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin (DTK) agentləri tərəfindən həyata keçirilmişdir. Belə ki, DTK-nın arxiv materiallarından görünür ki, Sumqayıtda separatçı "Qarabağ" komitəsinin fəali olan Pxakadze, "Qarabağ" və "Krunk" millətçi cəmiyyətlərinin digər fəalları təxribat xarakterli fəaliyyətlə məşğul olmuşlar. Sonradan məhkəmə prosesinin gedişinə daim müdaxilə edərək E.Qriqoryanı təlimatlandıran Levon Saturyanın DTK-nın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti üzrə şöbəsinin əməkdaşı olması da təsadüfi deyildi.

E.Qriqoryanın iğtişəş ərəfəsində və iğtişəş günü əlaqə saxladığı təxribat törətmiş şəxslərin kimliyi ilə bağlı istintaq zamanı əldə edilən məlumatlar sonradan cinayət işindən müəmmalı şəkildə yoxa çıxmışdır. Bundan əlavə, özlərini "Qafandan qovulmuş azərbaycanlılar" kimi qələmə verən, azərbaycanlıların Ermənistanda ermənilər tərəfindən qəddarlıqla öldürülmələri barədə şayiələr yayan 20-25 nəfərdən ibarət təxribatçı qrup barədə məlumatlar SSRİ Baş Prokurorluğunun istintaq-əməliyyat qrupuna çatdırılsa da, naməlum səbəblərdən onların yoxlanılması təmin edilməmişdir. Bundan əlavə, erməni evlərinə hücum edənlər arasında Qarabağ ermənilərinin iştirak etməsinə dair zərəçəkənlərin ifadələri nəzərə alınmamış və bu faktlar araşdırılmamışdır.

Emissarlar E.Qriqoryana Sumqayıtda yaşayan və separatçıların yaratdığı "Qarabağ" və "Krunk" təşkilatlarına üzv olmaq istəməyən, üzvlük haqqı verməkdən imtina edən ermənilərin siyahısını və dəqiq ev ünvanlarını vermişlər. Bunu hazırda Sumqayıtda yaşayan qarışıq nikahlarda olan ermənilər də təsdiq edirlər. DTK-nın açılmış arxiv materiallarından məlum olur ki, əksinə, Sumqayıtda adları və ünvanları məlum olan 47 erməni millətçisinin heç biri iğtişəşlər zamanı şəxsən zərər çəkməmişdir.

Erməni emissarları təcavüzkarlığı artırmaq məqsədi ilə iğtişəş iştirakçılarını paylanması üçün E.Qriqoryanı psixotrop dərman və spirtli içkilərlə təmin etmiş, Qriqoryan qardaşları ilə birgə iğtişəş iştirakçılarını soyuq silah paylamışlar.

Sumqayıtda təxribatın hazırlanmasını göstərən növbəti sübut. Şəhəri bir çox erməni əvvəlcədən tərk etmiş, 1988-ci ilin yanvar-fevral aylarında ermənilər tərəfindən Sumqayıt şəhərindəki əmanət kassalarından pulların çıxarılması da kütləvi hal almışdı. Sumqayıtda ermənilərə qarşı törədilmiş

cinayətlərin miqyasını süni surətdə genişləndirmək və onların azərbaycanlılar tərəfindən törədildiyini iddia etmək məqsədilə ermənilər köçüb gedərkən öz mənzillərini boşaldaraq qəsdən yanğınlara törətmişlər.

Talançıların hərəkət etdikləri marşrut üzrə yerləşdirilmiş naməlum şəxslər kütləvi iğtişaşlarda iştirak edənlərin bütün hərəkətlərinin videoçəkilişini aparmış və operativ şəkildə həmin kadrları Qərb telekanallarına göndərmişlər. Şübhəsiz ki, çəkiliş aparən şəxslər talançıların planları haqqında əvvəlcədən məlumatlı olmuşlar.

Bilirsiniz ki, hadisələr zamanı həlak olan 32 nəfərdən 6-sı azərbaycanlı olmuşdur. Çox təəssüf ki, azərbaycanlıların ölümü ilə bağlı cinayət işinə 1988-ci il dekabrın 30-da xitam verilmişdir. Hazırda istintaqla müəyyən edilmişdir ki, Bakı sakini olan erməni millətçisi Valeri Markaryan sovet əsgərlərini Sumqayıt şəhərinə gətirdikdən sonra şəraitdən istifadə edərək avtobusu küçədə dayanmış dinc insanların üstünə sürərək 4 nəfər azərbaycanlıyı qəsdən öldürmüşdür. Hazırda bu fakta hüquqi qiymət verilməsi və məsuliyyət məsələsinin həll edilməsi üçün zəruri istintaq tədbirləri görülür.

Sumqayıt hadisələrinin azərbaycanlılar tərəfindən törədilməsi görüntüsünü yaratmaq üçün SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu tərəfindən şahid ifadələri saxtalaşdırılmışdır. Belə ki, mitinqdə çıxış etmiş azərbaycanlıların əksəriyyəti faktiki mitinq iştirakçılarını təxribatdan çəkinməyə çağırırdıqları halda, onlar istintaqa "ekstremist" kimi təqdim edilmiş və onların barəsində cinayət təqibi həyata keçirilmişdir. Halbuki Sumqayıt erməniləri istintaq zamanı dindirilərək əksinə, məhz azərbaycanlılar tərəfindən xilas edildiklərini dəfələrlə söyləmişlər.

Sonda bir daha qeyd etmək istərdim ki, təzələnmiş istintaqın gedişində əsl təqsirkarların aşkar edilməsi məqsədilə yeni halların açılması istiqamətində fəaliyyət davam etdirilir. Əminəm ki, bütün təqsirkar şəxslər məsuliyyətə cəlb olunacaqlar.

Fuad Ələsgərov

“Azərbaycan” 29 fevral 2012

Sumqayıt hadisələri erməni təbliğatının əyri güzgüsündə və ya əsl həqiqət nədən ibarətdir?

1988-ci il fevral ayının 28-29-da erməni daşnakları Kremlin razılığı və xaricdə yaşayan havadarlarının maddi və ideoloji dəstəyi ilə Sumqayıtda qanlı aksiya törətdilər. Dərhal da hadisəni şişirdərək Azərbaycanda ermənilərə qarşı "genosid" törədildiyini dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün bütün vasitələrdən istifadə etməyə başladılar. Bu təxribat uzaqgörən bir siyasətin başlanğıcı idi. Onlar Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparıb Ermənistanın tərkibinə qatmaq istəyirdilər. "Exo Sumqaita" qəzetinin baş redaktoru, respublikanın əməkdar jurnalisti Eyruz Məmmədov ilk gündən Sumqayıtda baş verən hadisələrin tədqiqatı ilə məşğuldur. Bununla bağlı "28-dən 29-na keçən gecə", "Erməni təxribatı", "İyirmi ildən sonra", "Sumqayıtda ermənilərin qanlı aksiyası" kitabları nəşr olunmuş, ssenari müəllifi olduğu "Sumqayıtın əks-sədası" tammetrajlı, "Sumqayıtın əks-sədası-2" beş seriyalı, "Sumqayıt" sənədli filmləri çəkilməmişdir. Onun əsərləri rus, alman və ingilis dillərinə tərcümə olunmuşdur. Tədqiqatçı jurnalistdən aldığımız müsahibəni təqdim edirik.

- Eyruz müəllim, Siz 24 ildir ki, Sumqayıtda baş verən hadisələri araşdırır, mütəmadi olaraq kütləvi informasiya vasitələrində çıxış edirsiniz. 1988-90-cı illərin sovet mətbuatını vərəqləsək görərik ki, guya Sumqayıtda baş verən hadisələrdə sovet qoşunları bir saat gecikmişdilər, yoxsa iğtişəşlər baş verməzdi. Bu fikrə münasibətiniz necədir?

- Ağ yalandır. Sovet qoşunları Sumqayıtın ayrı-ayrı məhəllə və mikrorayonlarında dislokasiya olunmuşdular. Qətlər və zorakılıq hadisələri başlananda kənarda dayanıb iğtişəşləri soyuqqanlıqla izləyirdilər. Bu haqda 1988-ci il iyul ayının 18-də Moskvada keçirilən SSRİ Ali Sovetinin sessiyasında M.Qorbaçov da söyləmişdi. O, həqiqəti bilirdi, lakin 300 milyonluq sovetlər rəlkəsinə yalan söyləməli oldu. Moskvada SSRİ-nin sabiq müdafiə naziri D.Yazovdan bu barədə soruşanda o, belə cavab verdi ki, "Qorbaçov sessiyada yalan dedi. Biz şəhərdə idik, lakin hadisələrə müdaxilə etmərdik. Ali baş komandanın əmri olmadan mən Sumqayıtda komendant saati elan edə bilməzdim. Qətlərin sayı artandan sonra Qorbaçov telefon vasitəsilə komendant saatinin elan olunmasını mənə əmr etdi".

"Bəlkə ona təsir edən qüvvələr vardı?", - deyə sual etdik. Yazov cavabında dedi ki, "Dağlıq Qarabağın ermənilərə verilməsini onlara vəd etmişdi. Qorbaçovun siyasi məsələlər üzrə köməkçisi Şahnazarov, planlaşdırma üzrə Sitaryan, iqtisadi məsələlər üzrə akademik Aqanbekyan onu yoldan çıxarıb, xaricdə yaşayan erməni lobbisi ilə yaxınlaşdırır, Qorbaçov isə onlara söz verir və əvəzində qiymətli hədiyyələr alırdı. Bir sözlə, Qorbaçov anti-azərbaycan mövqeyi tutmuşdu.

- Sizcə niyə məhz Sumqayıt seçilmişdi?

- Bu haqda mərhum akademik Ziya Bünyadov ətraflı yazmışdı. Sumqayıt fəhlə şəhəri idi. Burada camaatın maddi durumu heç də ürəkaçan deyildi. Ağır əl əməyi mövcud idi, zərərli sex və istehsalatlarda çalışanların əhval-ruhiyyəsinin yüksək olmasından danışmaq absurd məsələ idi. Peşə xəstəliklərinə tutulanların sayı ilbəl artırdı. İyirmi minə yaxın azərbaycanlı gecəqondularda yaşayırdı. Burada olan antisənitarlıq, şəraitətsizlik insanlarda dövlətə, partiya qarşı nifrət yaradırdı. On minə yaxın azyaşlı yeniyetmə texniki peşə məktəblərində oxuyurdu və valideyn nəzarətindən çox-çox uzaq idi. İyirmi min dustaq Sumqayıtda icbari əməklə məşğul olurdu. Erməni ekstremistləri bundan çox bacarıqla istifadə edə bildilər.

- Sizin mərhum dostunuz, kino-rejissor Davud İmanovla birgə çəkdiyiniz "Exo Sumqaita" adlı sənədli film ekranlara çıxandan sonra Ermənistanda hay-küyə səbəb oldu. Sumqayıtda törədilənlərin təxribat olduğunu necə əsaslandırma bildiniz?

- Erməni millətçilərini ilk növbədə torpaq məsələsi düşündürürdü. "Böyük Ermənistan" xülyası ilə yaşayan ermənilər Azərbaycanın torpaqları hesabına öz sərhədlərini genişləndirmək istəyirdilər. Onlar Sumqayıtda qanlı aksiya törətməli, azərbaycanlıları başkəsən, quldur, bandit simasında dünya ictimaiyyətinə çatdırmalı idilər. M.Qorbaçov onlara söz vermişdi. Bunlar sübut olunmuş, etiraf edilmiş faktlardır.

Sumqayıtda baş verən hadisələr təkcə ermənilərə yox, həm də Moskvada yaşayan yüksək vəzifəli ermənipərəst qüvvələrə, o cümlədən Qorbaçovun üzünə lazım idi. O, Amerikada rəsmi səfərdə olarkən Kaliforniya ştatında erməni lobbisinə Qarabağın müsbət həll olunacağını vəd etmişdi. Qorbaçov ikili siyasət aparırdı. Bir tərəfdən Dağlıq Qarabağla bağlı erməniləri arxayınlaşdırır, digər tərəfdən ermənilərdən bir alət kimi istifadə edir və SSRİ-nin dağılması üçün yerlərdə milli zəmində münaqişələrin yaranmasına zəmin yaradırdı. Bunu o, öz iradəsi ilə etmirdi. Qərbə satılan Qorbaçov onların hər bir gıstərişini can-başla yerinə yetirirdi. Bu da sovetlər ölkəsində yaşayan ayrı-ayrı millətlərin qanı hesabına baş verirdi. Biz "Exo Sumqaita" sənədli filmi çəkərkən SSRİ-nin müdafiə naziri, Mərkəzi Komitənin Siyasi Bürosunun üzvü Dmitri Yazov müsahibəsində demişdi ki, "Qorbaçov siyasi bürodan gizli İngiltərənin sabiq baş naziri Marqaret Tetçerlə, Amerikanın sabiq prezidenti Ronald Reyqanla məxfi görüşlər aparır, onların verdikləri təlimatlara uyğun SSRİ-nin bünövrəsinə dağıdıcı dinamit qoyurdu. O bir şeyi unudurdu ki, Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsindən əlavə, Müdafiə Nazirliyinin özünün hərbi kəşfiyyatı vardı. Qorbaçovun bütün danışıqları stenoqram şəklində ertəsi gün səhər mənim stolumun üstünə qoyulurdu. Qərb onu satın almışdı."

- Sumqayıtda baş verən hadisələrə görə bir çox gənc tutuldu. Sonralar məlum oldu ki, onların əksəriyyəti günahsız yerə həbs olunub.

- Sizinlə razıyam. Sumqayıtda baş verən hadisələrdə iki minə yaxın gənc həbs olunmuşdu. 94 nəfər mühakimə olundu. Əhməd Əhmədovun işinə Moskvada baxıldı və ona ölüm hökmü kəsildi. Doğrudanmı Əhmədov adam öldürmüşdü? Bu işlə məşğul olan hüquqşünaslar sübut edir ki, bu Moskva rəhbərliyinin gıstərişi ilə erməni xalqını sakitləşdirmək üçün teatrlaşdırılmış bir oyun idi. Siz fikir verin: o dövrdə SSRİ Ali Məhkəməsinin sədri V.Terebilovun "Novoe vremya" jurnalında müsahibəsi çap olundu. Terebilov məhkəmə proseslərinə yuxarıdan, xüsusilə Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi aparatından təzyiqlər olmasından şikayətlənirdi və tələb edirdi ki, məhkəmə müstəqil olmalıdır. Sonra Terebilov qeyd edir ki, hazırda SSRİ Ali Məhkəməsində Əhmədovun, Cəfərovun, İsmayılovun cinayət işi üzrə məhkəmə prosesi gedir. Məhz yuxarıların təzyiqi nəticəsində məhkəmə heyəti obyektivliyini, humanizmini bir tərəfə qoyub, Əhmədovun təmsalında nəyin bahasına olursa-olsun "təşkilatçı" obrazını yaratmaq niyyətinə düşdü. Prosesdə iştirak edən düşüncəli adamlar əmin idilər ki, bu cür cinayət işləri yenidən yoxlanılmaq üçün istintaqa qaytarılmalıdır". Bu barədə məhkəmə prosesinin yekununu şərh edən "Moskovskiyə novosti" qəzeti yazırdı: "Vəkillər belə hesab edirlər ki, işin istintaqı tam aparılmayıb. Cinayətlərin təşkilatçıları üzə çıxarılmayıb, hadisələrin baş verməsinin səbəbləri və şəraiti aşkar edilməyib". Buna baxmayaraq, 1988-ci il, noyabrın 18-də SSRİ Ali Məhkəməsinin kollegiyası belə bir qərar çıxarıb: Cəfərovun və İsmayılovun cinayət materialları yenidən yoxlanılmaq üçün istintaqa qaytarılsın. Əhmədov isə ən ağır cəzaya məhkum olunsun. Burada bir sual yaranır: Eduard Qriqoryan 5 erməniyi öldürdüyünə görə 12 il həbs cəzası alır, Əhmədova isə "guya" bir nəfəri qətlə yetirdiyinə görə ölüm hökmü kəsilir. Məntiq varmı? Bu sual üzərində düşünməyə dəyər.

- "Exo Sumqaita" sənədli filmi ilə bağlı ekrandan kənar maraqlı hadisələriniz olubmu?

- Kifayət qədər. Birincisi, biz Moskvada olanda ulu rəndər Heydər Əliyev tutduğu bütün vəzifələrdən istefa vermişdi. Biz onunla görüşmək fikrində idik. Moskvada yaşayan bəzi soydaşlarımız, dırnaqarası vətənpərvərlər buna mane olmaq istədilər. Çünki Heydər Əliyev Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin nəzarəti altında idi. Biz bunun fərqiə varmadıq. Onunla görüşdük. Heydər Əliyev bütün suallarımıza konkret, uzaqgörənliklə cavab verdi və onun müsahibəsi geniş əks-səda doğurdu. Sonra M.Qorbaçov, Mərkəzi Komitənin katibi, Siyasi Büronun üzvü Y.Liqaçov, DTK-nın sədri, Siyasi Büronun

üzvü V.Kryuçkov, müdafiə naziri, Siyasi Büronun üzvü D.Yazov, SSRİ Ali Sovetin sədri, Siyasi Büronun üzvü A.Lukyanov, Mərkəzi Komitənin katibi, Siyasi Büronun üzvü, Qorbaçovun "yenidənqurma" siyasətinin baş memarı sayılan A.Yakovlev, akademik Saxarovun köməkçisi Zubov, LDPR-in sədri V.Jirinovski və başqalarından müsahibələr aldıq. Çəkdiyimiz materialın surətini çıxartdıq. Bunun da öz səbəbi vardı. Qaldığımız mehmanxanada təhlükəsizlik orqanları axtarış aparmışdılar. Materialların əsllərini tapa bilmədilər. Mən onları Moskvada yaşayan bacımğildə gizlətmışdim. Moskvada çəkdiyimiz 35 saatlıq materialların surətini Domodedovo aeroportunda təhlükəsizlik orqanları bizdən aldılar. Lakin biz istədiyimizə nail olmuşduq. Sonralar çəkdiyimiz materialların əsli Sumqayıta gətirildi.

Stavropol vilayətində də xoşagəlməz hadisələrlə üzləşdik. Sumqayıtda 5 ermənini qətlə yetirən, bir neçə erməni qızını zorlayan Eduard Qriqoryanı lentə almaq üçün Budyonovsk şəhərinə yollandıq. O, burada həbsxanada yatırdı. Müsahibə verməkdən imtina edirdi. Biz həbs düşərgəsinin rəisi ilə xeyli söhbət etdikdən və onu maraqlandırdıqdan sonra razılığını aldıq. Rəis Qriqoryanı yola gətirdi. Biz ona yalan söyləməli olduq. Dedik ki, "Moskvadan "Ostankino" telekanalından gəlmişik. İlkədə gedən konfliktlərlə bağlı sənədli film çəkirik. Tiflisdə, Alma-Atada, Vilnüsdə, Fərqanədə olmuşuq. Sumqayıtda sizin adınıza rast gəldik və qərara aldıq sizinlə görüşək. O, bizə inandı. Biz istədiyimiz sualları ona verdik və cavablarımızı aldıq. Çəkilişin sonunda Qriqoryan anladı ki, biz heç də Moskvadan gəlməmişik və bizi rolümlə hədələdi.

- Sizin rus və ingilis dillərində "İyirmi ildən sonra" kitabınız Rusiyada və xarici ölkələrdə yayılıb. Bu kitablar necə qarşılıanıb?

- Milli məsələ ilə bağlı yazdıqlarımızın əksəriyyəti ana dilimizdədir. Belə çıxır ki, özümüz yazır, özümüz oxuyuruq. Belə qərara gəldim ki, onu rus dilinə tərcümə etdirim. Kitab oxucular tərəfindən birmənalı qarşılıanımadı. Elektron poçtuma çoxlu məktublar gəldi. Kanadada, Şotlandiyada, Almaniyada, İsveçrədə, Tatarıstanda, Sankt-Peterburqda, Stavropol vilayətində, Moskvada yaşayan ermənilər və ermənipərəst qüvvələr kitabı oxuduqdan sonra qəzəbə gəlmiş və mənə məktub yazmağı qərara almışlar. Bu mənə sevindirdi. Əgər düşmən qıcıqlanıbsa, deməli həqiqətin acısını dadıb.

- Eyruz müəllim, 24 ildir ki, Sumqayıtda baş verən hadisələrin tədqiqatı ilə məşğulsunuz. Gəldiyiniz başlıca nəticə nədən ibarətdir?

- O zaman Mərkəzi Komitənin katibi, Siyasi Büro üzvü A. Yakovlev müsahibəsində açıq söyləmişdi ki, Sumqayıtda baş verən hadisələr bir qrup yeniyetmənin işi deyildir. Bu aksiyada DTK-nın və Kremlin əli vardır...

Eyruz Məmmədov

“Xalq qazeti” 29 fevral 2012

Keçmişini unutmaq olmaz!..

Düşmən üzərində qələbə çalmaq üçün onun xüsusiyyətlərini öyrənmək, psixologiyasına bələd olmaq çox vacib amillərdən biridir. Uzun illər torpaqlarımızda yaşayıb, çörəyimizi yeyən və böyük ustalıqla öz xain, murdar sifətini gizlədə bilən ermənilər əsrlər boyu qılığımıza girərək oba və yurdlarımızda məskən salmış, sonradan isə qanımızı töküüb torpaqlarımızı işğal etmişlər. Lakin “ziyanın yarısından qayıtmaq da xeyirdir”—deyərlər. Bu gün düşməni və onun başımıza gətirdiyi bütün faciələri diqqətlə öyrənib dəqiq araşdırmalıyıq ki, gələcəkdə hər bir fitnə və həmləyə hazır olaq və sonda zəfər yürüşü ilə itirdiklərimizi də qaytara bilək.

Bu baxımdan 24 il öncə, yəni 1988-ci il fevralın 28-29-da Sumqayıtda baş verən hadisələri sonrakı qanlı olayların başlanğıcı kimi təhlil etmək çox vacibdir. Bununla əlaqədar əməkdaşımız o günlərin canlı şahidi olan Sumqayıt Təcili Yardım Xəstəxanasının baş həkimi Vaqif Qəhrəmanovdan gördüklərini ondan gördüklərini bir daha yada salıb danışmağı xahiş etmişdir. Vaqif Qəhrəmanov demişdir:

—Aradan bu qədər vaxt keçdikdən sonra bu hadisələrin mahiyyəti, başvermə səbəbləri daha aydın şəkildə nəzərə çarpır. SSRİ-nin xüsusi xidmət orqanları və erməni separatçıları tərəfindən hazırlanmış və həyata keçirilmiş bu hadisələrin başlıca günahkarları Kommunist Partiyasının baş katibi Mixail Qorbaçov və onun ermənipərəst ətrafı idi. Bunu belə əminliklə söyləməyə mənə haqq verən isə o zaman şəhər səhiyyə şöbəsinin müdiri vəzifəsində işlədiyimdən hadisələri yaxından izləməyimdirdi. Həmin günlər təcili yardım maşını ilə şəhəri gəzir, yaralıları dərhal xəstəxanalara çatdırır, lazımı tibbi tədbirlər həyata keçirirdik.

Gəlin hadisələrin müəyyən ssenari ətrafında, planlı şəkildə həyata keçirildiyini sübut edən bir sıra məqamlara diqqət yetirək. Əvvəlcə onu qeyd edim ki, hələ hadisələrdən 5-6 gün qabaq şəhərdə heç kimin tanımadığı qrup peyda olmuşdu. Dəstələrə bölündükləri üçün onlara eyni vaxtda şəhərin müxtəlif hissələrində rast gəlmək olurdu. Müşahidələr göstərirdi ki, onların başlıca məqsədlərindən biri də həmin günlər şəhərdə şayiələr yaymaqla çaxnaşma salmaq idi. Maraqlıdır ki, hadisələr səngiyib qurtarandan sonra bu adamların heç biri şəhərdə gözə dəymədi. Çox təəssüflər olsun ki, hadisələri araşdıran hüquq-mühafizə orqanları həmin faktların üstündən sükutla keçdilər.

Bildiyiniz kimi, o vaxtlar videokameraların az olması ilə əlaqədar videoçəkiliş elə də yayılmamışdı. Lakin ssenaristlər bu hadisələrə elə hazırlamışdılar ki, qanlı aksiyalar törədən qrupların hər birində videooperator var idi. Ona görə onlar olaylar baş verəcək konkret yerlərdə çəkilişə hazır olurdular. Təsadüfi deyil ki, şəhərdə baş verən olaylardan dərhal sonra çəkilən materiallar müxtəlif ölkələrin telekanalları ilə yayımlandı.

Eyni zamanda bəzi faktlar şəhərdə yaşayan ermənilərin böyük əksəriyyətinin bu hadisələrdən çox-çox əvvəldən xəbəri olduğunu təsdiqləyir. Məsələn, fevral ayından qabaq erməni millətindən olan vətəndaşların şəhər dükanlarından böyük məbləğdə malı kreditlə alması, əmanət banklarından pulların çıxarılması və köçüb getməsi faktları versiyanın doğruluğunu aydın şəkildə göstərir.

Bəs niyə bu hadisələri həyata keçirmək üçün məkan məhz Sumqayıt şəhəri seçildi? Bunun bir sıra səbəbləri var. Hər şeydən əvvəl, Sumqayıt çoxmillətli şəhər idi. Burada kimya və metallurgiya sənayesinin inkişafı ilə bağlı keçmiş SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərindən onlarca millətin nümayəndəsi məskunlaşmışdı. Bir də Sumqayıt gənclik şəhəridir. Burada ölkəmizin müxtəlif regionlarından gəlmiş minlərlə gənc yaşayır. Gənclərin beyninə milli zəmində təsir etmək daha asan olduğu üçün təşkilatçılar bu amili də nəzərə almışdılar. Burada baş verənlər ölkənin digər bölgə və şəhərlərində də tezliklə yayıla bilərdi. Təşkilatçılar bu amillərdən istifadə edib hadisələrin əhatə dairəsini genişləndirmək istəyirdilər.

Sumqayıtda baş verən hadisələrdən danışıarkən hüquq-mühafizə orqanlarının, xüsusilə də prokurorluğun birtərəfli münasibətini qeyd etməmək olmaz. İşlərin bütövlükdə Moskvanın sərəncamına verilməsi, respublika prokurorluğunun prinsipsiz mövqe tutaraq yaxasını kənara çəkməsi nəticəsində min nəfərdən çox sumqayıtlı təhqir dolu istintaq və işgəncələrə məruz qaldı. Qanlı olayların əsas təşkilatçısı olan “Paşa” ləqəbli Eduard Qriqoryan cəmi 12 il həbs cəzası aldığı halda, bu işlərdə əli olmayan Əhməd Əhmədov ən ağır cəzaya—güllələnməyə məhkum edildi.

Olayları diqqətlə öyrəndikdə bu hadisələrin həyata keçirilməsində ən azı iki maraqlı tərəfin mövcudluğu tam bəlli olur. Onlardan birincisi M.Qorbaçovun rəhbərliyi ilə SSRİ-ni dağıtmaq siyasətini həyata keçirən qüvvələr idi. İkinci maraqlı tərəf isə, sözsüz ki, Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan ayrılaraq Ermənistanla birləşdirmək istəyən erməni millətçiləri olmuşdur. Axı həqiqətən də bu hadisələrdən sonra SSRİ kimi nəhəng, bir dövlət dağılaraq siyasi meydandan yox oldu. Qarabağ müharibəsi başlandı, 20 faizə qədər torpaqlarımız erməni işğalçıları tərəfindən zəbt edildi, XX əsrin ən böyük qətliaamlarından biri olan Xocalı faciəsi və minlərlə azərbaycanlının ölümü ilə nəticələnən neçə-neçə digər qanlı olaylar baş verdi.

Əvvəldən axıra kimi bütün bu tarixi faktları nəzərdən keçirərkən daha dəhşətli bir məqam üzə çıxır. O da ermənilərin heç vaxt öz murdar məqsədlərindən özbaşına dönməyəcəyidir ki, bugünkü reallıq da bunu sübut edir. Ermənilər işğalçılıq siyasətlərini hazırkı dövrdə də çəkinmədən davam etdirir. Düzdür, indi onlar öz fitnə dolu planlarını həyata keçirməkdə çox çətinlik çəkir. Çünki dünya artıq ermənilərin yalanlarına uymur. Kimin kim olduğunu anlamağa başlayır. Bu gün Azərbaycan da dəyişib və 20-22 il əvvəlki yarıdağılmış, iqtisadiyyatı böhran içində boğulan ölkə deyil. Müasir Azərbaycan dinamik inkişafda olan, sürətlə qabaqcıl ölkələr sırasına inteqrasiya edən bir dövlətdir. Heydər Əliyev dühası ilə yaranan bu dövlət çox sevindiricidir ki, hazırda möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev tərəfindən layiqincə idarə olunaraq görünməyən bir templə tərəqqi edir. İndi Azərbaycan hər sahədə ermənilərin iftira və böhtanlarına kəsərli cavab verib, onların qaniçən arzularını ürəyində qoya bilər. Əminəm ki, bu gedişlə Azərbaycan yaxın zamanlarda erməni tapdağı altında qalan torpaqlarını geri qaytarıb öz ərazi bütövlüyünü təmin edəcək. Buna bizim həm mənəvi, həm də hüquqi haqqımız var. Axı bu torpaqlar tarix boyu bizim dədə-babalarımızın yurd-obası olub. Ulu öndər Heydər Əliyevin təbiri ilə desək, “Tarixi dəyişmək qeyri-mümkündür. Əsrlər boyu Qarabağ Azərbaycanın olub və Azərbaycanın da olacaq”.

Söhrab Səfiyev

“Respublika” 29 fevral 2012

Sumqayıt hadisələri erməni təxribatının tipik nümunəsidir.

Bu hadisə ermənilərin məkrli niyyətlərini həyata keçirmək üçün istənilən yola əl atdıqlarının bariz sübutudur.

Ermənilərin Azərbaycan xalqına qarşı təxribat kampaniyasının bariz nümunəsi olan Sumqayıt hadisələrinin üzərindən 24 il ötür. 1988-ci il fevralın 27-29-da Sumqayıtda törədilən iğtişaşlar ermənilərin bütün dünyada azərbaycanlılara qarşı nifrət yaratmaqla əzəli Azərbaycan torpaqlarına olan iddialarının asanlıqla gerçəkləşdirmək kimi məkrli niyyətlərini həyata keçirmək məqsədinə xidmət edirdi.

Həmin ərəfədə və ondan sonrakı illərdə bölgədə baş verən hadisələrə nəzər saldıqda, Sumqayıt hadisələrinin öncədən planlaşdırıldığı və dəqiq müəyyənləşdirilmiş məqsədlərə çatmağa hədəfləndiyi aydın görünür. Ermənilərin və onlara havadarlıq edən SSRİ rəhbərliyinin, eləcə də, beynəlxalq aləmdə digər bir sıra qüvvələrin niyyəti azərbaycanlılar barədə dünyada mənfi rəy formalaşdırmaq, Azərbaycan ərazilərinin işğalına haqq qazandırmaq üçün əlverişli zəmin yaratmaq idi. Sumqayıt hadisələri ərəfəsində artıq Ermənistan SSR-dən azərbaycanlıların qovulması prosesi başlamışdı. Bütövlükdə yüzminlərlə soydaşımızı dədə-baba yurdlarından didərgin salmaqla ermənilər “türklərsiz Ermənistan” qurmaq xəyalını gerçəkləşdirməyə çalışırdılar. Lakin ermənilərin istəkləri bununla məhdudlaşmırdı. Onlar Azərbaycan SSR-in tərkib hissəsi olan Dağlıq Qarabağı da ələ keçirməklə, “Dənizdən dənizə dövlət” xülyasının gerçəkləşməsinə doğru bir addım da atmaq istəyirdilər. Elə bu məqsədlə, Sumqayıt hadisələrindən bir neçə gün öncə 1988-ci ilin fevralın 21-də Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin (DQMV) Xalq Deputatları Soveti Azərbaycan SSR konstitusiyasının müddəalarına zidd olaraq Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR-in tərkibindən çıxarılarq Ermənistan SSR-ə birləşdirilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Bu ədalətsiz qərara etiraz edən azərbaycanlıların dinc nümayişini cavab olaraq ermənilər Əsgəranda 2 gənci qətlə yetirdilər.

Göründüyü kimi, iddialar kifayət qədər böyük idi və 1988-ci ilin Sumqayıt hadisələrinin törədilməsində əsas məqsəd proseslərə fərqli don geyindirmək, guya Azərbaycanda ermənilərin təzyiqlərə məruz qalması barədə təsəvvür formalaşdırmaq idi. Bununla da, ermənilər beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini Dağlıq Qarabağın qanunsuz olaraq Ermənistana ilhaq edilməsi prosesindən, Ermənistanda və Qarabağda öldürülən, qovulan, təqib edilən azərbaycanlıların başına gətirilən fəlakətlərdən yayındırmaq istəyirdilər.

Təsədüfə deyil ki, qabaqcadan planlaşdırılan təxribatların təşkilində və həyata keçirilməsində əsas iş də elə erməni quldurlarına tapşırılmışdı. Belə ki, Sumqayıtda törədilən qeyri-qanuni əməllərin əsas icraçısı həmin vaxtadək 3 dəfə məhkum olunmuş, “Krunk” terrorçu təşkilatının fəal üzvü Eduard Qriqoryan idi. Şahid ifadələri və digər çoxsaylı faktlar da əsl günahkarın erməni E.Qriqoryan olduğunu sübuta yetirir. Törədilən cinayət əməllərinin icrasında əsas fiqur rolunu oynayan Qriqoryan mənzillərə basqın zamanı erməni qadınlara təcavüz edərək 5 nəfəri şəxsən qətlə yetirib. İstintaq nəticəsində müəyyən eilib ki, erməni mənzillərinin talanmasında Edard Qriqoryanın daha iki qardaşı iştirak edib. Lakin onlar son nəticədə məsuliyyətdən kənar qalıb. Qriqoryanın özü isə 12 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilsə də, bir neçə ildən sonra həbsdən buraxılıb. Qeyd edək ki, qarət olunan erməni mənzilləri də təsadüfən seçilməmişdi. Hadisələrdə öldürülən ermənilərin demək olar ki, hamısı erməni terror fondlarına pul keçirməkdən imtina edənlər idi. Aparılan istintaq nəticəsində o da məlum olub ki, Sumqayıtda yaşayan başqa ermənilər də qəsdən təxribatlar törədərək əməlin guya azərbaycanlılar tərəfindən törədilməsi barədə informasiya yayıblar. Məsələn , Benik Qriqoryan adlı bir erməni öz mənzilini yandıraraq hadisədə azərbaycanlıları günahlandırıb. Sonradan həmin mənzillərə baxış zamanı məlum olub ki, yanan mənzillər əvvəlcədən boşaldılıb.

Aparılan istintaq nəticəsində müəyyən edilib ki, Sumqayıtda törədilən qanlı hadisələr nəticəsində 26-si erməni, 6-sı azərbaycanlı olmaqla ümumilikdə 32 nəfər həlak olub, 400 nəfərdən çox insana bədən xəsarəti yetirilib, 200-dən artıq mənzil talan edilib, 50-dən çox mədəni-məişət obyektı dağıdılıb, dövlətə o zamankı qiymətlərlə 7 milyon rubl məbləğində maddi ziyan vurulub.

Qeyd etdiyimiz kimi, hadisənin təşkilatçıları və iştirakçıları Sovet imperiyasının o zamankı rəhbəri M.Qarabaçov başda olmaqla, mərkəzi hakimiyyətdəki ermənipərəst dairələr, Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda fəaliyyət göstərən seperatçı qüvvələr və kənardan gətirilən xüsusi hazırlıq görmüş quldur dəstələr olub. Keçmiş SSRİ Ali Sovetinin deputatı, akademik Arif Məlikovun öz xatirələrində yazdığına görə, hadisə baş verən ərafədə əfv fərmanına əsasən bütün SSRİ həbsxanalarından azad edilmiş şəxslər mərkəzdən verilən göstəriş əsasında Sumqayıta gətirilmişdi. Onun yazdığına görə, cinayətkarların bir hissəsi öz millətinin nümayəndələrinə qarşı cinayətlər törədən ermənilər idi.

Sumqayıtdakı hadisələrdən cəmi iki gün sonra Xankəndində “Sumqayıt genosidi” qurbanlarına abidə ucaldılması iğtişaşların qabaqcadan emənilərin özləri tərəfindən təşkil olunduğunu sübut edən daha bir faktıdır. Hər kəsə bəllidir ki, böyük bir abidənin düzəldilməsi və yerinə qoyulması prosesini iki gün ərzində yerinə yetirmək mümkün deyil.

Təxribatların mərkəzi kimi, Sumqayıt şəhəri təsadüfən seçilməmişdi. Məlum olduğu kimi, Ermənistan SSR-dən qovulan azərbaycanlıların əksəriyyəti bu şəhərdə məskunlaşmışdı. Bununla da, təxribatçılar iğtişaşların törədilməsində azərbaycanlıların daha asanlıqla günahlandırılmasına ümüd edirdilər. Təsadüf deyil ki, Sumqayıt hadisələrinin törədilməsindən dərhal sonra erməni tərəfi dünyanın müxtəlif yerlərində anti-azərbaycan təbliğat kampaniyasını hərəkətə keçirdi. Demək olar ki, hadisə baş verən andan işə düşən erməni təbliğat maşını “saxta bayraq” effekti yaratmaq məqsədilə hadisələrdə birmənalı şəkildə azərbaycanlıları günahkar kimi qələmə verərək iğtişaşları ermənilərə qarşı soyqırımını kimi təqdim etməyə başladı. Bu çirkin kampaniyanın əsas ideyası dünya ictimaiyyətinin nəzərində azərbaycanlılar barədə qəddar, qaniçən millət obrazını yaratmaq, bununla da Ermənistandakı və Dağlıq Qarabağdakı azərbaycanlıların sıxışdırılmasına dolayı yolla haqq qazandırmaq idi.

Halbuki, azərbaycanlılar nəinki bu erməni təxribatına qoşulmurdular, əksinə hadisələrin faciəvi axarının qarşısını almaq üçün əllərindən gələni edirdilər. Bununla bağlı, azərbaycanlı ailələrin erməniləri evlərində gizlətmələri faktları da mövcuddur. Azərbaycanlılar baş verən iğtişaşlar zamanı öz canları və təhlükəsizlikləri bahasına erməniləri xilas etməyə çalışıblar ki, bunu iş materiallarında həm təqsirləndirilənlər, həm də zərərçəkən ermənilərin özləri də ifadələrində açıq şəkildə təsdiqləyiblər.

Beləliklə, Sumqayıt hadisələri erməni vəhşiliklərini və onların əsl simasını aşkar surətdə ortaya qoyan saysız-hesabsız tarixi faktlardan biridir. Erməni seperatçılarının, eləcə də, ermənipərəst qüvvələrin bu gün də davam etdirdiyi bu şər kampaniyası Azərbaycanın artan nüfuzuna kölgə salmağa, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi barədə əsl həqiqətlərin yayılmasının qarşısını almağa yönəlib. Lakin Azərbaycan artıq 1980-cı illərin sonu-1990-cı illərin əvvəllərində olduğu kimi, informasiya blokadasında deyil. Əksinə, Azərbaycan bu gün beynəlxalq miqyasda apardığı geniş məlumatlandırma kampaniyası sayəsində erməni təbliğat maşınının fəaliyyətinin nəticələrini minimuma endirə bilib. Heç sübhəsiz, bu gün ermənilərin Xocalıda azərbaycanlılara qarşı törətdiyi soyqırımının beynəlxalq miqyasda qəbul olunduğu kimi, Sumqayıt təxribatlarının da əsl günahkarlarının kimliyinin bütün dünyada ifşa olunacağı gün uzaqda deyil.

Hülya Məmmədli

“Yeni Azərbaycan”

29 fevral 2012

Sumqayıt hadisələrinin isti-isti izi ilə

Baş ədliyyə müşaviri general N.S.Buxarin : “Ermənilər hansısa məkrli plan qurublar ki, bu, onların başına gəlib”

Məlum olduğu kimi? Sumqayıtda baş vermiş hadisələrdən 24 il vaxt keçir. Bu hadisələrin kimlər tərəfindən nə məqsədlə törədilməsi barədə indiyənədək yetərinə araşdırmalar aparılıb, mövqelər səsləndirilib, ekspert rəyləri yazılıb. Lakin mən həmin tarixi hadisələrlə bağlı Sumqayıtda baş verən olayın ertəsi günü o vaxtkı rəhbərim, baş ədliyyə müşaviri general Nikolay Sergeyeviç Buxarinlə aramızda olan mükəlliməni heç cür yaddan çıxara bilmirəm.

1988-ci il fevralın 28-də mən adəti üzrə tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərdiyim Əfqanıstan Baş Hərbi Prokurorluğunda işə təzəcə gəlmişdim. Birdən mənə bildirdilər ki, rəhbərimiz general N.S.Buxarin mənə yanına çağırır. Doğrusu, əvvəlcə özümü itirdim. Fikirləşdim ki, görəsən tərcümə zamanı hansısa bir səhvə, yaxud da iş zamanı hansısa qəbahətə yol vermişəm ki, şəxsiyyətinə çox hörmət etdiyim general mənə belə təcili iş otağına dəvət edir. Buna görə də N.S.Buxarinin yanına girənədək və mövzu barədə məlumatım olanadək çox həyəcanlı idim. Nikolay Sergeyeviç salamladıqdan sonra dərhal mənə belə bir sualla müraciət etdi : “Yoldaş baş leytenant Qasimov! Sən bilirsənmi ki, həmyerliləriniz Sumqayıtda ermənilərin başına nə oyun gətiriblər ?”

Məsələnin mənimlə bağlı olmadığını öyrəndikdə həyəcanım bir qədər azalsa da, generalın dilindən Sumqayıtda dəhşətli hadisələrin baş verdiyini eşitdikdə duruxub qaldım. Sonra general mənə belə sual verdi : “Bu barədə sən nə düşünsən ?”

Mən bu sözləri söyləməkdən başqa bir çarə görmədim : “Yoldaş general, mən bu haqda heç nə deyə bilmərəm, çünki heç bir məlumatım yoxdur”.

Baş ədliyyə müşaviri bir xeyli fikirləşdikdən sonra Sumqayıt hadisələrinin səbəbləri barədə belə qənaətə gəldiyini bildirdi : “Sənin təmsil etdiyən millət belə qəddarlığa, insanlığa yaraşmayan vəhşi hərəkətlərə yol verməyə qadir ola bilməz. Yəqin ermənilər nə hiylə qurublarsa, bu onların başına gəlib. Mən elə bu barədə səninlə bir qədər söhbətləşmək istədim. İşinə davam edə bilərsən”.

Göründüyü kimi, bir rus generalının, özü də Baş ədliyyə müşavirinin Sumqayıt hadisələri barədə isti-isti ermənilərin özünü günahlandırması elə-belə hadisə deyil. Bu, əvvəla, xalqımızın başına 1990-cı ildə 20 yanvar qırğını gətirən rus hərbi elitasının yüksək rütbəli nümayəndəsi, ermənilərə tarix boyu hayan olmuş rus millətinin təmsilçisi, yüksək rütbəli generallardan biri, özü də SSRİ ədliyyə sisteminin ali rənqə malik bir rəsmi nümayəndəsi və nəhayət, rus generallarında az-az özünü bürüzə verən böyük təfəkkür sahibi olan, həm də həyata tam obyektiv baxışı ilə fərqlənən bir rəhbərin sözləri idi.

Heş də təsadüf deyil ki, şəxsiyyəti qarşısında həmişə baş əydiyim N.S.Buxarinin Sumqayıt hadisələri barədə versiyası bütünlüklə öz əksini tapdı.

Elxan Qasimov

“Azad Azərbaycan” 29 fevral 2012

Sumqayıt hadisələri, Qaradağlı, Malibəyli qırğını, Xocalı soyqırımı...

Dünya ictimaiyyəti ermənilərin və havadarlarının ssenariləri üzrə planlaşdırılan təxribatlar və hərbi əməliyyatlar nəticəsində həlak olan soydaşlarımızı soyqırımı qurbanları kimi tanımalıdırlar.

27-28 fevral 1988-ci ildə ermənilərin törətdiyi Sumqayıt hadisələrini ciddi araşdırmağa ehtiyac yoxdur. Dağlıq Qarabağ Azərbaycanı ayırmaq üçün Kremlin xeyir-duasını alan ermənilərin ssenarisi əsasında Azərbaycanın ikinci sənaye şəhəri olan Sumqayıtda baş verənlərdə azərbaycanlılar günahkar hesab olunsa da hadisələr ermənilərin təxribatlarına, planlarına uyğun həyata keçirildi. 26 fevral 1992-ci ildə törədilən və bu günlərdə 20 illiyi qeyd olunan Xocalı faciəsini “Sumqayıt hadisələrinə cavab” kimi təqdim edən ermənilər əslində illərdən bəri hazırladıqları planlarını reallaşdırmaq, Dağlıq Qarabağ Azərbaycanı ayırmaq üçün bu ssenarilər üzərində illərdən bəri idi ki, çalışır, vəsait ayırırdılar.

Müxtəlif millətlərin “qardaşlıq ailəsi” olan SSRİ-ni dağıtmaq, milli zəmində münafişlərin baş verməsi üçün ən zəif halda Azərbaycan, onun cənnətməkan güşəsi Dağlıq Qarabağ seçildi. Erməni təxribatları üçün Sumqayıt və dağlıq Qarabağ seçildi. Erməni təxribatları üçün Sumqayıt və Dağlıq Qarabağ seçilməsi də təsadüfi deyildi. Hər iki məkanda erməni və azərbaycanlılar birgə yaşadığından milli zəmində təxribatlar yaratmaq, münafişləri gerçəkləşdirmək üçün münbitzəmin mövcud idi. Beləliklə, tarixdə bir neçə dəfə baş vermiş erməni - müsəlman qarşdurması ötən əsrin sonlarında bir daha təkrarlandı, münafişləri gerçəkləşdirmək üçün münbit zəmin mövcud idi. Beləliklə, tarixdə bir neçə dəfə baş vermiş erməni-müsəlman qarşdurması ötən əsrin sonlarında bir daha təkrarlandı, münafişə ocağının ünvanı bəlli oldu. Dağlıq Qarabağda azərbaycanlıların qonaqpərvərliyindən istifadə edərək özlərini o torpaqların sahibi görmək istəyən daşnaklar illərdən bəri arzusunda olduqları “Dənizdən – dənizə” ideyalarının gerçəkləşməsi, yaranan fürsətdən ustalıqla istifadə etmək üçün fəallaşdılar. Azərbaycanın gözəl güşələrindən olan Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi ideyası ortaya atıldı. O vaxt sovetlər birliyinin ilk və sonuncu prezidenti, ermənipərəst M. Qorbaçovun məsələ ilə əlaqədar xeyir-duasını başbilənləri A. Aqanbekyan vasitəsilə alsalar da istəklərini gerçəkləşdirmək üçün stimül, təkan da lazım idi. 24 il bundan əvvəl 20 fevral 1988-ci ildə ermənilər həsrətində olduqları Dağlıq Qarabağın Azərbaycanı ayrılıb Ermənistanla birləşdirilməsi barədə separatçı çağırışların səsləndiyi mitinqlər təşkil etdilər. Erməni ideoloqlarının istəyi, Kremlin dəstəyi və SSRİ DTK-nın ssenarisi əsasında Sumqayıt hadisələri törədildi.

... Yaxın keçmişimizin tarixində fevral ayı iki qanlı hadisə ilə yaddaqalandır: Sumqayıt (1988) və Xocalı faciəsi (1992). Hər iki tarix əlləri soydaşlarımızın qanına batmış erməni vəhşiliyi və fitnəkarlığı ilə bağlıdır.

27-29 fevral 1988-ci ildə törədilən hadisələr zamanı Sumqayıtda o vaxt müxtəlif millətlərdən olan 258 mindən artıq əhali yaşayırdı ki, onların 14.208 nəfəri ermənilər idi. Demək, milli zəmində qarşdurma və qırğın törətmək üçün seçilən bu şəhər əsl “poliqon” ola bilərdi. Ssenarinin müəllifləri bir məqamı da unutmadılar ki, gənclik şəhəri adlandırdığımız Sumqayıtda yaşayanların əksəriyyəti yeniyetmələr idi. Yəni onları müxtəlif istiqamətlərə yönəltmək daha asan olardı.

Beləcə gizləndə tüstülənən ocaq birdən alovlandı. Milliyyətə erməni, hadisələr zamanı 6 soydaşını qətlə yetirən , 3 dəfə məhkum olunan E. Qriqoryan adlı bir nəfərin təşkilatçılığı ilə Sumqayıt hadisələri baş verdi. Şahidlərində bildirdiyi kimi ermənilərin öldürülməsində, evlərin talan edilib yandırılmasında, millətlərarası münasibətlərin qızıdırılmasında fəallıq göstərən hamının “Edik” kimi tanıdığı bu erməni sonda hadisələrin pərdəarxası iştirakçısı kimi qələmə verildi. Əksinə, baş verənlərin əsl mahiyyətini dərk etməyərək ümumi axına qoşulan Əhməd Əhmədov adlı gənc ermənilərin fitvası, rus

hakimlərin əlüstü keçirdikləri məhkəmənin hökmü ilə güllələnməyə məhkum edildi. Heç bir günahı olmayan Taleh İsmayılov 15 il azadlıqdan məhrum olundu. Digər sumqayıtlı Elçin Gəncəliyev istintaq zamanı verilən işgəncələrə tab gətirməyərək intihar etdi. Əsl qatil E. Qriqoryan isə guya azadlıqdan məhrum edilərək Ermənistanə təhvil verildi. Az müddətdən sonra isə azadlığa buraxıldı.

Ümumiyyətlə, həmin hadisələrdə müxtəlif millətlərdən olan 32 adam həlak olmuş, 400 nəfər xəsarət almış, 200-dən artıq mənzil talan olmuş, 50-yə qədər mədəni-məişət obyektı dağıdılmış, 40 maşın zədələnmişdir. Ermənilərin fitvası və əlləri ilə öldürülən 26 nəfər şovinist, terrorçu, separatçı “Krunq” və “Qarabağ” təşkilatlarına pul verməkdən imtina edən ermənilər idi. Demək, ötən əsrin əvvəlində baş verən erməni fitnəkarlığı yüzilliyin axırında bir daha təkrarlandı. Bütün hallarda olduğu kimi yenə də hakimiyyətdə olan Kreml yaltaqları hadisələrin əsl mahiyyətini xalqdan gizlədən vəzifələrini qorudular. 20 Yanvarda olduğu kimi “qarşিদurmanı yatırmaq” adı ilə sovet əsgərlərinin hadisələrə müdaxilə etməsinin özü bir təsdiqləyir ki, Sumqayıtda baş verənlər düşünülmüş ssenari üzrə həyata keçirilən erməni təxribatı idi. Amma iqtidardakılar nəinki susdular, danışmaq istəyənlərə belə imkan verilmədi. Belə susqunluğun və unutqanlıqın ağır nəticəsi bir neçə ildən sonra Xocalı soyqırımı ilə nəticələndi. O dövrdə Azərbaycanın hadisələrə reaksiyasını öyrənmək üçün törədilən Sumqayıt təxribatı sonradan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin şiddətləndiyi, torpaqlarımızın işğalı zamanı törədilən faciələr, qırğınlar ilə bir daha təkrarlandı. Siyasətçilərin qeyd etdiyi kimi Sumqayıt hadisələri sonrakı erməni vəhşiliyinin başlanğıcı idi. Bu gün olmayan “erməni soyqırımı”ndan söhbət gedirsə Əsgəranda, Ağdamda, Sumqayıtda... Dağlıq Qarabağ münaqişəsi başlandıqdan erməni vəhşiliyinin qurbanı olan bütün soydaşlarımızın xatirəsi eyni dərəcədə ehtiramla yad olunmalı, dünya ictimaiyyəti hadisələrə siyasi-hüquqi qiymət verməli, Ermənistanın təcavüzkar siyasəti pislənməlidir.

Artıq Xocalı soyqırımını tanıyanların sayının artması ilə ermənilərin məkrli siyasəti dünya ictimaiyyətinə çatdırılır. Fransa Senatında bir əsr bundan əvvəl törədildiyi iddia olunan “erməni soyqırımı”nı tanımayanlara qarşı cəza tədbirlərini nəzərdə tutan qanunun qəbuluna cəhd edənlər nədənsə Sumqayıtda, Xocalıda ermənilər tərəfindən qətlə yetirilən azərbaycanlıları soyqırım qurbanı kimi görmək istəməzlər. Amma zamanın çarxı ədalətin diktəsi ilə dönməyə başlayır. Çox keçməz bütün dünya xalqları Ermənistanın işğalçılıq siyasəti nəticəsində torpaqlarımız uğrunda şəhid olan soydaşlarımızın soyqırımı qurbanları olduqlarını təsdiqləyəcəklər.

Xuraman İsmayılqızı

“İki sahil” 29 fevral 2012

Erməni təxribatının «Sumqayıt ssenarisi»

Ermənilər tarixin müxtəlif dövrlərində Azərbaycan xalqına qarşı çoxsaylı cinayətlərə imza atmışlar. 1988-ci ilin fevralında Sumqayıtda baş verən hadisələr də ermənilərin və onların havadarlarının Azərbaycan xalqı ilə bağlı dünyada mənfi imic yaratmaq məqsədi güdən qanlı cinayətlərindən biri idi. Bu hadisə nəticəsində Sumqayıtda müxtəlif millətlərdən olan 32 adam, o cümlədən 26 erməni həlak olmuş, 400-dən çox insan bədən xəsarəti almış, 200-dən çox mənzil talan edilmiş, 50-dən artıq mədəni-məişət obyektini dağıdılmış, 40-dan çox avtomaşın sındırılmış və qismən yandırılmış, şəhərə o vaxtkı qiymətlərlə 10 milyon Amerika dolları məbləğində maddi ziyan vurulmuşdur.

Üç minə yaxın günahsız şəhər sakini həbs edildi.

Sovet imperiyasının tarix boyu xalqımıza qarşı süngüyə çevirdiyi erməni daşnakları və onların dünyanın hər yerindəki təəssübkeşləri 1988-ci il fevralın 27-29-da Sumqayıtda əsl vəhşilik aktı törətdilər. Əvvəlcə şəhərə atılan təşkilatçılar, təxribatçı qruplar insanları inandırmağa çalışırdılar ki, Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda ermənilər azərbaycanlıları kütləvi şəkildə döyür, öldürür, azyaşlı qızları zorlayırlar. Onlar Bakının dəmir yol vağzalına Ermənistandan "vaqon-vaqon meyitlər gətirildiyini" israr edirdilər. Həmin ərəfədə hüquq-mühafizə orqanlarının səlahiyyətləri dondurulmuşdu. Şəhərə vaxtında ordu göndərilməsi tələbləri artıq fevralın 27-də Sumqayıtda olan SSRİ DTK-nın sədr müavini Bobkov tərəfindən heç eşidilmirdi də. General Krayevin rəhbərliyi ilə fevralın 28-dən 29-na keçən gecə Sumqayıta daxil olmuş ordu hissələri və daxili qoşunlar şəhər Partiya Komitəsinin binasını mühasirəyə alaraq gözləmə mövqeyində dayanmışdılar. Həmin anlarda şəhərdə məlum qüvvələr tərəfindən erməni millətindən olanlar döyülür, öldürülür, incidilirdilər.

Martın 1-dən keçmiş SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu hadisələri araşdırmaq üçün fəaliyyətə başladı. Bu qrupa keçmiş SSRİ Prokurorluğu Baş İstintaq İdarəsi rəisinin müavini Nenaşev və Baş Prokurorluq yanında xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiq Qalkin başçılıq edirdilər. Keçmiş SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin və SSRİ Hərbi Prokurorluğunun xüsusi qrupları da Sumqayıtda idilər. Üç minə yaxın günahsız şəhər sakini həbs edildi. Onlardan bir qismi inzibati məsuliyyətə cəlb olundu, bir qismi isə müxtəlif yollarla azadlığa çıxma bildi. 94 nəfər haqqında isə cinayət işi başlandı. İstintaq zamanı tutulanların zorakılıqla bir-birinə qarşı ifadələr verməsində adı çəkilən qrupla yanaşı, Azərbaycanın müvafiq qurumlarının üzüyola əməkdaşlarının da "xidməti" olmuşdur. Məhkəmələr yuxarıların göstərişlərini əsas tutmuş, baxılan cinayət işlərində qanunun aliliyi prinsiplərini kobudcasına pozaraq ədalətsiz hökmlər çıxarmışlar. 18 oktyabr-18 noyabr 1988-ci il tarixdə Moskvada keçmiş SSRİ Ali Məhkəməsi Ə.Əhmədovun, İ.Cəfərovun, T.İsmayılovun cinayət işlərinə baxmış, prosesdə müttəhimlərə qarşı ittihamların əsassızlığı sübut olunmuşdu. Ona görə də həmin iş bütövlükdə yenidən istintaqa qaytarılmalı idi. Buna baxmayaraq yalnız İ.Cəfərovun və T.İsmayılovun cinayət işinin materialları yenidən təhqiqata verilmiş, Ə.Əhmədova isə heç bir tutarlı dəlil-sübut tapmadan hadisələrin təşkilatçısı damğası vurularaq güllələnməyə məhkum edilmiş və hökm oxunduqdan 17 ay sonra Moskva şəhərində icra olunmuşdu. Haqsız yerə həbs olunmuş Elçin Gəncəliyev ona verilən işgəncələrə dözməyərək həbsxanada intihar etmişdi.

Hazırda Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğunda Sumqayıt hadisələri ilə bağlı cinayət işinin araşdırılması davam etdirilir. Uzun müddət keçməsinə baxmayaraq, həmin hadisələrin yenidən araşdırılması hansı zərurətdən doğmuşdur? Baş Prokurorluğun Ağır Cinayətlərə Dair İşlər üzrə İstintaq İdarəsinin xüsusilə mühüm işlər üzrə böyük müstəntiqi, baş ədliyyə müşaviri Ənvər Həmidov bu suala belə aydınlıq gətirir:

- Sumqayıt hadisələri ilə əlaqədar SSRİ Baş Prokurorluğunun 200-ə yaxın müstəntiqinin və bir o qədər də əməliyyatçının cəlb edildiyi istintaq-əməliyyat qrupu tərəfindən iğtişaşların törədilməsi səbəbləri araşdırılmış və bir çox şəxslər məsuliyyətə cəlb edilmişlər. Lakin həmin cinayət işlərinin öyrənilməsi göstərmişdir ki, işin istintaqı tam, hərtərəfli və obyektiv araşdırılmamış, hadisələrin əsl mahiyyəti gizlədilmiş, cinayətlərin bütün iştirakçıları, əsasən də təşkilatçıları müəyyən edilməmiş, hadisələrin başvermə səbəbləri və şəraiti aydınlaşdırılmamışdır. Hazırda aparılan istintaqın əsas məqsədi də Sumqayıt hadisələri ilə bağlı erməni yalanlarını üzə çıxarmaq, toplanmış sübutlarla bu hadisələrin əsl mahiyyətini açmaq, mümkün qədər cinayətin bütün iştirakçıları, əsasən də təşkilatçıları çətin olsa da müəyyən etməkdir. 27-29 fevral Sumqayıt iğtişaşları ilə əlaqədar istintaq aparılaraq sonradan dayandırılmış 5 cinayət işinin icraatı Azərbaycan Respublikasının Baş prokuroru Zakir Qaralovun 2010-cu il 19 mart tarixli qərarı ilə təzələnərək bir icraatda birləşdirilmiş və Baş Prokurorluğun birinci müavini, II dərəcəli dövlət ədliyyə müşaviri Rüstəm Usubovun rəhbərliyi ilə prokurorluq, Daxili İşlər Nazirliyi və Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin müstəntiq və əməliyyatçılarından ibarət istintaq-əməliyyat qrupuna həvalə edilmişdir. İlk olaraq epizodlar üzrə 8 bənddən ibarət və hər bir epizod üzrə istintaq planları tərtib edilmişdir.

İstintaqın tam, hərtərəfli və obyektiv aparılmasının təmin edilməsi məqsədilə ölkənin hüquq-mühafizə orqanlarına və müvafiq qurumlarına, bir sıra kütləvi informasiya vasitələrinə və Rusiya Federasiyasının Baş Prokurorluğuna sorğular göndərilmişdir.

Ermənilərin Sumqayıt hadisələri zamanı bir nəfər də olsun azərbaycanlının öldürülməməsi ilə bağlı iddialarına baxmayaraq, cinayət işləri öyrənilərkən müəyyən olunmuşdur ki, şəhərə qoşun yeridilərkən 5 azərbaycanlının ölməsinə dair Bakı Qarnizonu Hərbi Prokurorluğunda başlanan istintaq işinə əsassız olaraq xitam verilmişdir. Həmin cinayət işi üzrə aparılan əlavə istintaq zamanı sübut olunmuşdur ki, Bakıdakı 1 nömrəli avtobus parkının sürücüsü, milliyətçə erməni olan Valeri Markaryan içərisində hərbiçilər olan avtobusu Sumqayıtda dinc əhalinin üstünə sürmüş və nəticədə 4 azərbaycanlı həlak olmuşdur. Hazırda bu fakt üzrə istintaq-əməliyyat tədbirləri davam etdirilir. Sumqayıt hadisələrindən sonra erməni tərəfi dərhal anti-azərbaycan informasiya kampaniyasına başlamışdı. Onlar hadisələrdən mümkün qədər çox bəhrələnmək, dünya ictimaiyyətinin nəzərində azərbaycanlıların zalım, qəddar, qaniçən obrazını yaratmaq və guya bu səbəbdən də onlarla birgə yaşamağın mümkün olmaması haqqında fikir formalaşdırmaq üçün vaxt və vəsait əsirgəmədilər. Ermənilər indi də bu hadisələrin azərbaycanlılar tərəfindən onlara qarşı soyqırımını törətdiyi fikrini formalaşdırmağa çalışır, hadisələrə siyasi qiymət verilməsinin vacibliyini vurğulayırlar. Kremlin göstərişi ilə hərəkət edən o vaxtkı rəsmi Bakı da Sumqayıt hadisələrinin guya bir qrup xuliqan tərəfindən törədilməsi versiyasını qəbul etmiş və hadisələrin səbəblərini araşdırmaq, onlara siyasi qiymət vermək əvəzinə günahkarları öz içərimizdə - Sumqayıtda, şəhərin o vaxtkı rəhbərliyi arasında axtarmağı, tez-tələsik onları cəzalandırmağı, vəzifələrindən azad, partiya sıralarından xaric etməyi və bununla da öz funksiyalarının bitdiyini göstərməyi üstün tutmuşdu.

Araşdırmalar isə göstərir ki, Sumqayıt hadisələrinin ən azı üç tərəfi olmuşdur: birincisi, "yenidənqurma", "yeni siyasi düşüncə" şüarları ilə pərdələnən Mixail Qorbaçovun rəhbərliyi ilə dünya sosializm sistemini və eləcə də SSRİ-ni dağıtmaq siyasətini həyata keçirən qüvvələr, ikincisi, yaranmış fürsətdən istifadə edərək Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətini Azərbaycandan qoparmaq və Ermənistanla birləşdirmək istəyən erməni və ermənipərəst millətçi və separatçı qüvvələr, üçüncü tərəf isə hadisələri icra edən xüsusi hazırlıq keçmiş təxribat qrupu tərəfindən təhrik olunmuş yeniyetmələr, müxtəlif cinayətkar ünsürlər və yetkinləşməmiş gənclər.

SSRİ-nin milli münaqişələr zəminində dağıdılması ssenarisinin müəllifləri və bu ssenarini həyata keçirməyə çalışan qüvvələr, erməni millətçi və separatçılarının havadarları Qarabağ uğrunda ümummillə erməni hərəkətinə təkən verə biləcək tutarlı bir siyasi bəhanə əldə etmək üçün Azərbaycan ərazisində anti-erməni iğtişaşlar törətmək qərarına gəlmiş və bu məqsədlə əlverişli yer kimi Sumqayıt

şəhərini seçmişdilər. SSRİ-ni dağıtmaq üçün Dağlıq Qarabağ problemi nə qədər sərfəli idisə, Sumqayıt bəhanəsi də erməni hərəkətinə təkan vermək üçün bir o qədər yararlı idi.

Ənvər Həmidov bildirir ki, Sumqayıt şəhərinin keçmiş güc strukturları əməkdaşlarının bir neçəsi faktiki olaraq 28 fevral hadisələrinin istintaq və əməliyyat yolu ilə təhqiqindən kənarlaşdırılıbsalar da, müəyyən etmişlər ki, şəhərdə özlərini "Qafandan qovulmuş azərbaycanlılar" kimi təqdim edən 20-25 nəfərlik tərribat qrupu fəaliyyət göstərmiş. Bu barədə onlara hətta bəzi zərərçəkmiş ermənilər də məlumat vermişlər. Həmin məlumatlar SSRİ Baş Prokurorluğunun istintaq-əməliyyat qrupuna çatdırılsa da, naməlum səbəblərdən yoxlanılması təşkil edilməmiş və nəticəsiz qalmışdır. O vaxtlar SSRİ Baş Prokurorluğunun istintaq qrupunda tərəcəməçi kimi fəaliyyət göstərmiş Nofəl Əhmədov bildirir ki, həmin tərribat qrupunun ifşa edilməsi üçün cüzi də olsa tədbirlər görülməmişdir.

DTK-nın Sumqayıt şəhər şöbəsi tərəfindən hadisələrin əsas təşkilatçılarından və icraçılarından biri olan "Paşa" ləqəbli Eduard Robertoviç Qriqoryan barəsində məlumat SSRİ DTK-nın Sumqayıt hadisələri üzrə əməliyyat sahəsinə rəhbərlik edən Yevgeni Popova çatdırılsa da, o buna şübhə ilə yanaşmış, milliyyətçə erməni olan şəxsin öz soydaşlarına qarşı cinayət törətdiyinə inanmadığını demişdir. Martın əvvəllərində DTK-nın Sumqayıt şöbəsinin rəisi Vladimir Lebedev onu çağıraraq Eduard Qriqoryan barədə məlumatın doğru çıxdığını və artıq həbs olunduğunu bildirmişdir. Eduard Qriqoryanın hadisələrdə iştirakı və onun əlaqələrinin müəyyən edilməsi üçün qeydiyyat-əməliyyat işi açılmış, əməliyyatın gedişində "Paşa"nın əslən qarabağlı, milliyyətçə erməni olan Osipov və ya Osipyanyan soyadlı bir "həmkarı" ilə söhbətlər aparılmışdır. Sonradan Osipovun (Osipyanyan) Özbəkistan SSR ərazisində yerləşən islah-əmək müəssisəsində cəza çəkməsi barədə məlumat aldıqdan sonra bu ölkənin müvafiq orqanlarına sorğu göndərmək qərarına gəlmişdir. Lakin SSRİ DTK-dan gəlmiş nümayəndələr həmin sorğunu müxtəlif bəhanələrlə imzalamıqdan və göndərməkdən imtina etmişlər.

Sumqayıt hadisələrinin törədilməsində sovet rəhbərliyinin hansı dərəcədə maraqlı olduğu göz qabağındadır. Bu şəhərdə güc strukturlarının kifayət qədər hərbi və silahlı qüvvələri olduğu halda hadisələrin qarşısının alınması üçün lazımi tədbirlər görülməmiş, bununla bağlı hətta SSRİ DTK-nın sabiq sədr müavini Filip Denisoviç Bobkov Sumqayıtda olarkən ona müraciət etdikdə bildirmişdir ki, hadisələrin qarşısını almaq barədə əmr verməyə yalnız SSRİ rəhbərliyinin səlahiyyəti var. SSRİ Baş Prokurorluğunun istintaq qrupu isə yalnız iğtişaşların icraçıları ilə maraqlanmış, cinayətin təşkilatçılarından müəyyən edilməsi istiqamətində obyektiv iş aparmamış, çox vaxt təşkilatçılar qismində azərbaycanlıları məsuliyyətə cəlb etməyə çalışmış, beləliklə, əməliyyat tapşırıqlarının nəticələri, demək olar ki, kölgədə qalmışdır.

Ayrı-ayrı müşahidəçilərin, istintaq orqanlarının fikir və mülahizələri, gəldikləri qənaət öz yerində, o vaxt bu şəhərdə baş verənlərin mətbuat səhifələrində necə işıqlandırılmasına diqqət yetirilməsi də yerinə düşərdi.

Bakının və Sumqayıtın ayrı-ayrı sənaye müəssisələrində çalışan ermənilər Sumqayıtda baş verən hadisələrlə bağlı "Kommunist", "Bakinskiy raboçiy", "Vışka", "Sosialist Sumqayıtı", "Kommunist Sumqayıtı", "Pravda", "İzvestiya" qəzetlərində çıxış edir, millətçi ermənilərin irəli sürdükləri torpaq iddialarını əsassız hesab edirdilər.

Ermənilərə külli miqdarda silah və canlı qüvvə verildirdi

Ermənistanın rəhbərləri, hərbciləri, qatı millətçiləri Dağlıq Qarabağın və Azərbaycanın 20 faiz torpaqlarının işğalında görəsən təkcə öz imkanlarından istifadə etmişdilər? Xeyr! Əgər kənardan kömək olmasa idi, ermənilər cürət edib Azərbaycan torpaqlarını zəbt edə bilməzdilər. Buna onların cəsəreti çatmazdı! Sovet hərbciləri bu işdə onlara dəstək idilər. Ermənilərə külli miqdarda silah və canlı qüvvə verildirdi. Sonralar Rusiyanın Ermənistanı təmənnəsiz bir milyard Amerika dolları həcmində silah verməsi bütün dünya ictimaiyyətinə bəllidir.

1990-cı il yanvar ayının 24-də Parisdə nəşr olunan "Jurnal dyu dimanş" qəzeti yazırdı: "Axır günlər Livandan Yerevana minomyot və avtomatlar daşıyan təyyarələr gəlməkdə davam edir. Onların

boşaldılması erməni gömrük işçilərinin nəzarəti altında gecələr həyata keçirilirdi. Artıq neçə gündür ki, aeroportun gömrüyündə bir nəfər də olsun rus xidmət etmir. Bu silahların daşınması ola bilsin ki, sentyabrdan başlanıb. Dağlıq Qarabağda vətəndaş müharibəsi qızıışan andan Yerevanda və kəndlərdə, Azərbaycanla sərhəd ərazidə daha çox silahlı adamlara, həmçinin hər şeyə hazır olan qızıışmış gənclərə rast gəlinir. Bu dəstələrin başında çox vaxt Beyrutdan və Dəməşqdən gəlmiş erməniləri görmək olar. Onların bəziləri Livan terrorçularına və silahlanmış xristian qruplarına yaxındırlar. Küçə döyüşləri taktikasını yaxşı bilən yüzlərlə Livan ermənisi bura vizasız gəlib. Onların bir hissəsi Yerevanda yerləşir, əksəriyyəti isə sərhəd rayonları olan Gorus və Xanlar ətrafına yola düşüblər. Qonşu respublikalarda olduğu kimi, "Qarabağ Komitəsi" bu təşkilatları Azərbaycana qarşı öz əllərində saxlayırlar."

Belə misalları çox sadalamaq olar. Möhkəm silahlanmış ermənilər, ideoloji silahdan da məharətlə istifadə etməyə çalışırdılar. Erməni və ermənipərəst qüvvələr dünyanın ayrı-ayrı mətbuat səhifələrində guya Böyük Ermənistanın mövcud olduğunu iddia edir, Osmanlı imperiyası tərəfindən dağıldığını ön plana çəkirdilər. Fransız sovetşünası Lemerse-Kelkeje "Azərbaycana xaricdən təsir" məqaləsində Azərbaycan tarixini təhrif edir, qonşu dövlətlərə (ermənilər nəzərdə tutulur - müəllif) qarşı xəyanətکار olduğunu sübut etməyə çalışırdı.

Erməni ideoloqları öz havadarlarının pulu hesabına xaricdə kütləvi informasiya vasitələrində Azərbaycan haqqında mənfi imic yaratmaqla məşğul idilər. Bir misal çəkmək istəyirəm. 1989-cu il iyun ayının 29-da "Yurmala" qəzetinin 26-cı sayının birinci səhifəsində belə bir başlıq verilmişdir: "Qəzetin bu nömrəsi Ermənistanı və erməni xalqına həsr olunur".

Qəzetlə tanış olanlar bilirlər ki, Azərbaycanın, onun dinc əhalisinin ünvanına nə qədər böhtanlar yağdırılmışdır. Dağlıq Qarabağın tarixən ermənilərin olmasını sübut etməyə çalışır, Sumqayıtda ermənilərə qarşı "genosid" aparıldığını söyləyirdilər. Silva Kaputikyan məqaləsində yazırdı: "Biz uçuruma yuvarlanmışıq. Çıxış yolu yoxdur. Bir tərəfdə Türkiyə, digər tərəfdə Azərbaycan. Havamız çatmır. Məhv oluruq. Sumqayıtda qırğın olmuşdur. Bizi yaşamağa qoymurlar".

Qərb ölkələri, transmilli korporasiyalar, xarici mətbuat Azərbaycanda gedən ictimai-siyasi proseslərdən, Sumqayıtda baş verən qanlı aksiyadan, Dağlıq Qarabağ probleminə SSRİ-nin dağıdılmasında və Kommunist Partiyasının ləğvinə bir alət kimi istifadə etdilər. Erməni millətçiləri isə bu hadisələrdən tarixi şans kimi istifadə etməyə çalışdılar. Həmin illər ermənilər informasiya müharibəsində üstünlük qazanmışdılar. Fransada, Kaliforniyada, Hollandiyada kütləvi informasiya vasitələrində ermənilər və ermənipərəst siyasətçilər, politoloqlar Azərbaycanın ünvanına hədyanlar yağdırırdılar. "Sandi Tayms" qəzeti yazırdı: "Azərbaycanlılar ermənilərdən aciz və gücsüz deyillər. İnformasiya müharibəsində isə azərbaycanlılar ermənilərdən aciz və gücsüzdürlər".

Sumqayıtda qanlı terror fevralın 27-də baş tutsa da, bu ssenari çoxdan hazırlanmışdı. Ssenari çox məxfi şəkildə hazırlanmışından iğtişaşlar başlandıqdan sonra da həqiqət dünyadan, cinayətkarlar isə istintaqdan gizlədildi. Hadisələrin xronikası, ardıcılığı sübut edir ki, erməni millətçi və separatçı qüvvələri bu qanlı terrorun məxfi planını, parol və işarələrini çoxdan hazırlamışdı. Bir-birinin ardınca təşkil olunan aksiyalar, siyasi gedişlər də, bunu sübut edir. Eyni vaxtda Stepanakertdə və Yerevanda Qarabağ uğrunda mitinqlər təşkil olunur, yığıncaqlar keçirilirdi. Ermənistanda yaşayan azərbaycanlılar müvəqqətiliklə ata-baba yurdlarından zorla qovulurdular. İlk qaçqınlar Bakıya, Sumqayıta gəlirdi. Əlbəttə, bu gəlişin ardınca cavab aksiyaları təşkil olunurdu. Nümayişçilər, yürüşçülər arasında Azərbaycan dilində sərbəst danışan saqqallı erməni emissarları görünürdü. Erməni separatçıları məqsədlərinə çatmaq üçün hər cür hiyləyə əl atır, dəridən-qabıqdan çıxırdılar. Elə bir məqam yaranmışdı ki, Moskva hadisələri sükutla izləyir, əslində isə daha riyakar və dəhşətli planların konturları cızılırdı.

Statistik məlumatlara görə, hələ 1988-ci ilin əvvəllərində Sumqayıtda müxtəlif millətlərdən olan 258 min 200 nəfər yaşayırdı. Onların 14.208 nəfəri mihiyyətcə erməni idi. Doğrudur, həmin illərdə Gəncədə, Şəkiddə, Bakıda da ermənilərin sayı az deyildi. Amma iğtişaş üçün məhz Sumqayıtın seçilməsinin səbəbləri vardı. Birincisi, Sumqayıt Bakıya daha yaxın idi. Bakıdan dünya ictimaiyyətinə

hadisə barədə məlumat yaymaq, antiazərbaycançı şəbəkə ilə çevik əlaqə yaratmaq imkanları geniş idi. İkincisi 80-dən çox millətin yaşadığı Sumqayıt təkcə kimyaçılar, metallurqlar şəhəri kimi yox, həm də xalqların dostluq şəhəri kimi tanınırdı. Maraqlı olan qüvvələr bu hadisələri törətməklə dünya ictimaiyyətinə bəyan etmək istəyirdilər ki, güya azərbaycanlılar millətçi, vəhşi və barbar bir xalqdır. Bu səbəbdən də onlarla birgə yaşamaq mümkün deyil. Sumqayıtda törədilən qanlı aksiyaların şəhərin Dostluq, Sülh küçələrində baş tutması da məqsədli idi.

“Azərbaycan” 01 mart 2012

Erməni hiyləsinin növbəti ünvanı – Sumqayıt

Ermənilər daim uydurduqları yalanlarla bütün dünyanı aldatmağa çalışıblar. Azərbaycanın və Türkiyənin əleyhinə təbliğat aparmaq üçün hər cür hiyləyə əl atan bu millətin nümayəndələri həyasızcasına bəzi aparıcı dövlətlərin parlamentlərindəki deputatları və müxtəlif beynəlxalq təşkilatların vəzifəli şəxslərini aldatmaqdan belə çəkinməyiblər.

Ancaq son dövrlər həm Azərbaycanın, həm də Türkiyənin dünyadakı mövqelərinin möhkəmlənməsi, "informasiya blokadası"nın darmadağın etmələri və xaricdəki diaspor təşkilatlarımızın səyi ermənilərin bu niyyətlərini ürəklərində qoyub. Həqiqəti öyrənən, reallıqla tanış olan hər bir insan bədnam qonşularımızın nə qədər saxtakar və hiyləgər olduğunu anlayır. Təsadüfi deyil ki, hələ 121 il bundan əvvəl məşhur alman səyyahı Alfred Kerten qələmə aldığı "Anadolu eskizləri" əsərində ermənilərin yalançı və xain bir millət olduğunu bu sözlərlə ifadə etmişdir: "Kim bu yerlərdə olubsa, türklə təmas qurub işbirliyi yaradıbsa türkcə hörmət və sevgi bəsləyəcək, yunanları bir qədər aşağı səviyyədə tutacaq, ermənilərə isə nifrət edəcək və bu atalar sözünə inanacaqdır ki, "bir yunan iki yəhudini aldadar, bir erməni isə iki yunanı aldadar. Anadoluda sizi aldadıblarsa, deməli siz erməni ilə rastlaşıbsınız". Ermənilərin öz şairləri Yegişe Çarens isə demişdir: "Mənim xalqımın övladları hələ ana bətnində ikən saxtakarlıq və xəyanət öyrənirlər".

Tarix də sübut edib ki, ermənilər yalançı, saxtakar, xəyanətkar, satqın olmaqla yanaşı, həm də qəddar və qaniçəndirlər. 1905-ci və 1918-ci illərdə ermənilər tərəfindən azərbaycanlıların kütləvi şəkildə amansızcasına qətlə yetirilməsi, 1992-ci ildə törədilən Xocalı soyqırımını da buna sübutdur. Tarixçi-alim professor V.L.Veliçko yazır ki, ermənilər təkcə qonşu xalqlara qarşı deyil, öz xalqına qarşı da çox qəddardırlar. Bu sözlərdə böyük həqiqət var və bunu sübut edən kifayət qədər fakt sadalamaq olar. Məsələn, ermənilər istedadlı şair Y.Çarensi 40 yaşında, X.Abovyanı 43 yaşında, yəni yaradıcılıqlarının çiçəklənən dövründə qətlə yetirdilər. Səbəb isə o idi ki, bu insanlar onların iç üzünü açırdı. 1992-ci ildə Xocalıda azərbaycanlılara qarşı qətlər törətmək istəyənlərlə razılaşmayan şəhər aeroportunun rəhbəri olan erməni qadına qarşı da amansızcasına hərəkət etdilər. Onun evini partladaraq havaya sovurdular. Partlayış nəticəsində həmin erməni qadın, onun həyat yoldaşı və iki uşağı dağıntıların altında qalaraq həlak oldu. Ermənilər 1999-cu ildə ölkədə sülh istəyən bəzi insanları susdurmaq üçün siyasi cəhətdən tam hazırlıqlı 7 nəfəri - onlar arasında K.Dəmirçiyan, A.Sarkisyan da var idi -- gülləbaran etdilər. 1988-ci il fevralın 28-də Eduard Qriqoryan adlı erməni Sumqayıtda öz millətinin 6 nümayəndəsini balta ilə vəhşicəsinə doğrayıb qətlə yetirdi, 8-ni ağır yaraladı, 2 azyaşlı erməni qızını zorladı. Faktlar sübut edir ki, bu millətin nümayəndələri öz məkrli niyyətlərini həyata keçirmək üçün heç kəsə aman vermir, "ehtiyac olanda" öz millətinin nümayəndələrini də vəhşicəsinə qətlə yetirirlər. Sumqayıt hadisələrində biz bunun növbəti dəfə şahidi olduq.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev Sovet İttifaqı rəhbərliyindən istefa verdikdən sonra yaranmış şəraitdən istifadə etməyə çalışan ermənilər Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi üçün fəaliyyətlərini genişləndirdilər. Bunun üçün hiyləgər bir plan da hazırladılar: DTK-dakı həmvətənlərinin dəstəyi ilə Sumqayıtda iğtişələr törədiləcək, bu hadisələr haqda dünya ictimaiyyəti məlumatlandırılaraq azərbaycanlıların vəhşi bir xalq olduğu barədə yanlış rəy formalaşdırılacaq, beləliklə erməni-azərbaycanlı qarşıdurmasının dönməz xarakter aldığını və dinc nizamlama perspektivlərinin heçə endiyi sübuta yetirilməyə çalışılacaqdı. Bu hadisələrin fonunda Dağlıq Qarabağda yaşayan ermənilərin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün muxtar vilayəti Ermənistanla birləşdirmək barədə qərarın qəbul olunmasına heç bir tərəf və ya ölkə etiraz edə bilməyəcəkdi.

Hər şeyi planlayan daşnaklar Sumqayıt şəhərini təsadüfən seçmişdilər. Məlumdur ki, həmin ərəfədə Ermənistandan zorla çıxarılmış 4 mindən artıq azərbaycanlının əksəriyyəti məhz Sumqayıtda

məskunlaşmışdı. Ermənilərin törətdikləri vəhşiliklər təbii ki, onlarda qəzəb hissi yaratmışdı. Qorbaçovun "perestroykası" isə Sumqayıtı sözün həqiqi mənasında ölü şəhərə çevirmişdi. Burada işsiz qalan sakinləri təxribatlara çəkmək daha asan idi.

Plan 1988-ci il fevral ayın 27-28-də həyata keçirildi. Qriqoryan Eduard Robertoviçin rəhbərliyi ilə Sumqayıtda törədilən kütləvi iğtişaşlar nəticəsində 32 nəfər həlak oldu, 400-dən çox insan müxtəlif dərəcəli bədən xəsarətləri aldı, iki yüzə yaxın mənzil, əllidən artıq mədəni-məişət təyinatlı obyekt və qırxdan çox avtomotoneqliyyat vasitəsi hücumla və talana məruz qaldı, yandırıldı. Azərbaycana təqribən 7 milyon sovet rublu məbləğində ziyan dəydi.

Hadisələrin şahidlərinin verdiyi ifadələrdən belə məlum olur ki, erməni başbilənlər tərəfindən təlimatlandırılan Eduard Qriqoryan aranı qızıqdırmaq üçün hər bir vasitəyə əl atıb. O, ehtiyac içərisində olan qaçqın gənclərə özünü Paşa kimi təqdim edib və onlardan "səxavətini əsirgəməyərək" hər birinə 50 sovet rublu verib. Bu yolla gənclərin etimadını qazanan Qriqoryan hətta bir çoxuna narkotik-psixotrop həblər də paylayıb. İğtişaşlarda iştirakına görə təqsirləndirilən Ə. İsayev isə ifadəsində deyir: "Edik (xuliqanlar öz aralarında Qriqoryanı Edik adlandırırdılar-R.K.) hamıya həb paylayırdı, hansı ki qəbul etdikdən sonra çox gücləndiyimi hiss etdim".

Buradan da belə görünür ki, Qriqoryan müxtəlif narkotik həblər verdiyi gəncləri istiqamətləndirmək imkanı qazandığını anlayan kimi dərhal "vəzifəsini" yerinə yetirməyə başlayıb. "Qarabağ bizimdir! Ermənilərə ölüm!" -deyərək onları qızıqdırıb və əvvəldən müəyyənləşdirilmiş ünvanlarda yaşayan ermənilərə divan tutmağa aparıb. Bu, həmin ermənilər idi ki, terrorçu təşkilatlara maliyyə yardımı göstərməkdən imtina edir, Azərbaycana qarşı təxribatlar törətmək barədə Moskvanın, İrəvanın və xaricdəki erməni lobbisinin çağırışlarına məhəl qoymurdular. Daşnaklar Sumqayıt hadisələrini törətməklə həm "itaətsizlik" göstərən erməniləri cəzalandıracaq, həm də azərbaycanlıları vəhşi millət kimi dünya ictimaiyyətinə təqdim etmək fürsəti əldə edəcəkdilər. Hadisələrdə təqsirləndirilən Q.Məmmədov 1989-cu il fevralın 22-də verdiyi ifadə də Eduard Qriqoryanın Sumqayıtda daşnakların hədəfində olan ermənilərin ünvanlarını təsdiqləyirdi: "...Edik dedi ki, həmin mikrorayonda yaşayır və ermənilərin harada yaşadıklarını dəqiq bilir". Təqsirləndirilən İsayevlə Hüseynovun üzləşmə protokolunda da bu məsələ öz əksini tapıb. İsayev ifadəsində deyib: "Qriqoryan Edik cibindən siyahı çıxartdı, ona baxdı və mənim yaxınlığımda olan bir qrupu binaya tərəf apardı".

Keçmiş SSRİ-nin Baş Prokuroru yanında xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiq, baş ədliyyə müşaviri Vladimir Semyonoviç Qalkinin imzaladığı 18/55461-88 nömrəli cinayət işinin ittiham aktında əvvəllər müxtəlif cinayətlərinə görə dəfələrlə məhkum olmuş Eduard Qriqoryanın kütləvi iğtişaşlarda bilavasitə iştirak etdiyi, şəhərdə yaşayan erməniləri öldürmək və onların şəxsi mülkiyyətini talamaq məqsədilə cinayətlər törətdiyi xüsusi qeyd olunmuşdur. İttiham aktında deyilir ki, Qriqoryan Sumqayıtdakı iğtişaşlarda fəal iştirak edən xuliqan qrupları dəfələrlə erməni millətindən olan vətəndaşların mənzillərini talan etməyə çağırırmışdır: "Bundan əlavə, xuliqanlıq edən çoxsaylı şəxslər qrupu arasında yalnız erməni millətindən olan vətəndaşlar Mejlumyanın, Qriqoryanın, Yeseyanın, Petrosyanın ailələrinin mənzillərini və əmlakını talan etmək üçün erməni millətindən olan vətəndaşlar E.S.Qriqoryanı, M.Ş.Petrosyanı qəsdən öldürməyə yönəlmiş nümayişkarənə hərəkətləri ilə əslində erməni və Azərbaycan millətindən olan vətəndaşlar arasında milli düşmənçilik və ayrı-seçkilik yaratmaq məqsədilə təşviqat aparmış, onlarda nifrət hissi oyatmışdır".

Sumqayıt hadisələri ilə bağlı qaldırılan cinayət işinin ittiham aktında o da qeyd olunur ki, Qriqoryan şəhərdə yaşayan erməni millətindən olan vətəndaşlara qarşı cinayətlər törətmək məqsədi ilə saat 16 radələrində şəhər avtovağzal rayonu, Sülh və Dostluq küçələrinin kəsişdiyi yerə gəlmiş, metal boru parçaları, metal çubuqlar, dəyənək və başqa əşyalarla silahlanmış bir qrup şəxsə qoşulmuşdur. O və iğtişaşların digər iştirakçıları öncə L.Ş.Yeseyana məxsus Albina Yeseyanın idarə etdiyi "Moskviç-2140" markalı avtomobili saxlatdıraraq, I qrup gözdən əlil Levon Yeseyanı, Albina Yeseyanı və onların yetkinlik yaşına çatmamış qızları Narine Yeseyanı maşından çıxararaq döyməyə başlamışlar.

Həmin gün saat 18 radələrində Qriqoryan və digər tərəfdaşları 3-cü mikrorayonda Mejlumyanlar ailəsinin yaşadığı evin qapısını sındıraraq mənzilə soxulmuş, oranı talan etmiş, pəncərə şüşələrini sındırmış, mebeli və digər ev əşyalarını qıraraq dağıtmış, bir hissəsini isə həyəət ataraq yandırmışlar. Qriqoryan Roza, Qriqori və Lyudmila Mejlumyanları vəhşicəsinə döymüş, Karina Mejlumyanı zorlamışdır. O, yanındakı digər xuliqanları öz hərəkətləri və sözləri ilə cinayətə cəlb etmişdir. Bu barədə istintaq qrupuna ifadə verən K. Mejlumyan belə demişdir: "Məhz E.R.Qriqoryan mənim anamı döyür, sındırılmış stulun ayağı ilə onun başına güclü zərbələr vururdu".

Qriqoryanın öz millətinin nümayəndələrinə qarşı xüsusi amansızlıqla hərəkət etməsi barədə digər bir faktı sizinlə bölüşmək istərdik. Bu barədə 18/55461-88 №-li cinayət işinin ittiham aktında deyilir: "...Şəhərin 1-ci mikrorayonunda 33/14 nömrəli evdə erməni millətindən olan Petrosyanların 58 nömrəli mənzilini talamışlar. Balta ilə silahlanmış E.R.Qriqoryan digər iştirakçılar ilə birlikdə həmin mənzilə soxulmuşdur. E.R.Qriqoryan həmin mənzildə gördüyü Petrosyan Manvel Şamiloviçi qəsdən öldürmək məqsədilə onun başına zərbə endirmişdir. Lakin E.R.Qriqoryanın iradəsindən və istəyindən asılı olmayan səbəblərə görə M.Ş.Petrosyanı qətlə yetirmək niyyətini başa çatdırmamışdır, çünki zərərçəkən müdafiə olunaraq E.R.Qriqoryanın balta tutduğu əlinə çəkilə zərbə endirmişdir. Bununla əlaqədar, zərərçəkənin başına E.R.Qriqoryanın əlindəki baltanın tiyəsi deyil, onun küpü dəymiş, nəticədə M.Ş.Petrosyanın əmgək nahiyəsində kəllə-beyin travması, baş beynin silkələnməsi baş vermişdir".

Erməninin erməniyə baltayla hücum etməsi maraqlı deyilmi? Bunu edən Qriqoryan isə hər kəsə özünü azərbaycanlı kimi təqdim edir, "milli təəssübkeş" kimi hərəkət edir və törətdiyi vəhşilikləri azərbaycanlıların adına çıxmağa çalışırdı. Bu, bir daha göstərirdi ki, Sumqayıt hadisələri ermənilər və keçmiş Sovet DTK-sı tərəfindən məqsədli şəkildə törədilib. Xatırladaq ki, keçmiş SSRİ Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin o vaxtkı sədri N.Kryuçkov da hadisələrin Moskvadan idarə olunduğu faktını təsdiq etmişdi. Ermənistanın tanınmış siyasi xadimlərindən Paruyr Ayrikyan isə vurğulamışdı ki, Sumqayıt hadisələri birbaşa Moskva tərəfindən təşkil olunub. Təbii ki, burada söhbət həm də sovet paytaxtında cəmləşən erməni daşnaklarından gədir.

Hadisələr baş verməmişdən əvvəl İttifaq dönəmində SSRİ-də akkreditə edilmiş xarici jurnalistlərin hamısının Moskvadan Sumqayıta gəlməsi və ya gətirilməsi də maraqlı faktır. İğtişaşlar başlayanda həmin jurnalistlər Artəşes Qabrielyan adlı erməni ilə birlikdə öz videokameraları ilə bərabər, Sumqayıtda sərbəst gəzişir, şəhərdə baş verənləri sakitcə kameraya çəkirdilər. Daha sonralar Qabrielyan çəkdiyi görüntülər əsasında "Bizi xilas edin" adlı "sənədli" film hazırlayırdı və erməni lobbisi bunu bütün dünyaya yayırdı.

O dövrdə sovet rəhbərliyində təmsil olunan şəxslərin və ermənilərin məqsədi də bu idi. Sovet rəhbərliyi ona görə bunu istəyirdi ki, gələcəkdə Azərbaycan onun nəzarətindən çıxmaq istəsə, buraya növbəti dəfə qoşun yeritməyinə haqq qazandıra bilsin. Əgər belə olmasaydı, o vaxtlar sayı 12 minə çatan rus əsgəri Sumqayıtdakı iğtişaşlara müdaxilə edərdi. Böyük vətənpərvər ziyalımız Anar Rzayev Moskvada müşavirədə bu sualı M.S.Qorbaçova verəndə sovet rəhbəri suala-sualla cavab verdi və dedi: "Doğrudan da Sumqayıtda 11 min 600 əsgər var idi, onlar niyə iğtişaşın qarşısını almadılar?". Həmin günlərdə hadisələrin ermənilər tərəfindən törədilməsinin M. Qorbaçov tərəfindən ört-basdır edilməyə çalışılması da diqqətlərdən yayınmadı. Qorbaçov açıqlamalarının birində dedi ki, Sumqayıt hadisələrini bir qrup xuliqan şəxs törədib. İstintaq nəticəsində Eduard Qriqoryanın mütəşəkkil dəstənin başçısı olması sübuta yetirilsə də, ona 12 il azadlıqdan məhrum etmə cəzası verildi və İrəvana göndərildi, hadisələrin iştirakçısı Əhməd Əhmədova isə ölüm hökmü çıxarıldı. Məhkəmədən qısa müddət sonra Ə. Əhmədov Moskvada güllələndi.

Con Hopkins Universitetinin Mərkəzi Asiya və Qafqaz Tədqiqatları İnstitutunun baş direktoru Svante Korell bu barədə yazır: "Sumqayıtda Sovet ordu hissələrinin və daxili qoşunların olması heç nəyi dəyişməzdi. Adama elə gəlirdi ki, ordu kənarda dayanıb talanları sakitcə müşahidə edir və Sovet hakim dairələri nəinki qan tökülməsinin qarşısını almaq niyyətində deyildi, hətta iki etnik icma arasında münaqişə yaratmağa çalışırdı".

İstənilən halda Eduard Qriqoryanın ələ keçməsi ermənilərin planlarını alt-üst etdi. (Onların planı üzrə fevralın 29-da saat 13.00-da müəyyən olunmuş yerdən Qriqoryan götürülüb İrəvana aparılmalı idi-R.K.). Üzləşdirmə zamanı demək olar ki, zərərçəkmiş bütün ermənilər məhz Qriqoryanın onları öldürməyə çalışdığını, insanları təxribata çəkdiyini bildirdilər. Vəziyyətdən çıxmaq üçün ermənilər hətta şikayət edərək istintaqın SSRİ prokuroru tərəfindən aparılmasını tələb etdilər. Bu tələb dərhal qəbul olundu və istintaq işini SSRİ baş prokurorunun mühüm işlər üzrə müstəntiqi Vladimir Semyonoviç Qalkin apardı. Lakin bu da onların yalanlarını gizlətməyə kifayət qədər kömək etmədi.

Bu gün isə Ermənistanın qəbul etdiyi Hərbi Doktrinaya "Sumqayıt soyqırımı" üçün ayrıca bir bənd əlavə olunub. Ermənilər bununla Sumqayıt hadisələrini 1915-ci ildə regionda gedən proseslərin davamı kimi təqdim etmək istəyirlər. Lakin həmin hadisələrdən özlərinin iyrənc əməllərində istifadə edə bilməyəcəklər. Qeyd etdiyimiz kimi, 1988-ci ildə açılan cinayət işində xuliqanlıq törədən qrupların faktiki olaraq erməni Qriqoryanın təxribatlarına uyduğu öz təsdiqini tapıb. Heç kəs "Sumqayıt işi"ni saxtalaşdırılmaqda bizi ittiham edə bilməz. Çünki bu işi SSRİ Prokuroru, rus, ukraynalı və digər millətlərin nümayəndələrindən ibarət müstəntiqlər aparıb. İşin özəyini təşkil edən istintaq hərəkətləri İrəvanda SSRİ və Ermənistan prokurorluğunun erməni, rus, ukraynalı müstəntiqləri tərəfindən keçirilib. Məhz bu istintaq hərəkətlərində Sumqayıt hadisələrində Qriqoryanın fəal rolu öz əksini tapıb.

Rauf Kəngərli

“Xalq qazeti” 01 mart 2012

Sumqayıtda baş vermiş hadisələr ermənilərin qabaqcadan planlaşdırdıqları aksiyadır

Sumqayıtda baş vermiş təxribatçı hadisələrin üzərindən 24 il ötür. Məlum olduğu kimi, 1988-ci il fevralın 27-29-da ermənilər planlı şəkildə Sumqayıtda iğtişaşlar törətdilər. Bu hadisə ermənilərin məkrli niyyətlərini həyata keçirmək üçün istənilən yola əl atdıqlarının bariz sübutudur.

Əlbəttə ki, bu hadisələri törətməkdə məqsəd beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini Dağlıq Qarabağın qanunsuz olaraq Ermənistanla ilhaq edilməsi prosesindən yayındırmaq, Azərbaycanda yaşayan ermənilərin guya diskriminasiyaya məruz qalmaları barədə təsəvvür formalaşdırmaq idi. Bildiyimiz kimi, bu hadisələrindən bir neçə gün əvvəl fevralın 21-də Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin (DQMV) Xalq Deputatları Soveti Azərbaycan SSR konstitusiyasının müddəalarına zidd olaraq Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR-in tərkibindən çıxarılaraq Ermənistan SSR-ə birləşdirilməsi haqqında qərar qəbul etdi. Bu ədalətsiz qərara etiraz edən azərbaycanlıların dinc nümayişini cavab olaraq ermənilər Əsgəranda 2 gənci qətlə yetirdilər. Məhz bundan bir neçə gün sonra baş verən Sumqayıt hadisələrində isə əsas məqsəd proseslərə fərqli don geyindirmək, guya Azərbaycanda ermənilərin təzyiqlərə məruz qalması barədə təsəvvür formalaşdırmaq idi.

Əslində, iğtişaşların təşkilatçıları da, icraçıları da Moskvadan hərtərəfli dəstək alan ermənilər idi. Belə ki, Sumqayıtda törədilən qeyri-insani əməllərin icraçısı həmin vaxtadək 3 dəfə məhkum olunmuş Eduard Qriqoryan idi. Şahid ifadələri və digər çoxsaylı faktlar da əsl günahkarın erməni E.Qriqoryan olduğunu sübuta yetirir. Törədilən cinayət əməllərinin icrasında əsas fiqur rolunu oynayan Qriqoryan mənzillərə basqın zamanı erməni qadınlara təcavüz edərək 5 nəfəri şəxsən qətlə yetirib. İstintaq nəticəsində müəyyən edilib ki, erməni mənzillərinin talanmasında Edard Qriqoryanın daha iki qardaşı iştirak edib. Lakin onlar son nəticədə məsuliyyətdən kənarda qalıb. Qriqoryanın özü isə 12 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilsə də, bir neçə ildən sonra həbsdən buraxılıb. Qeyd edək ki, qəzet olunan erməni mənzilləri də təsadüfən seçilməmişdi. Hadisələrdə öldürülən ermənilərin demək olar ki, hamısı erməni terror fondlarına pul keçirməkdən imtina edənlər idi. Aparılan istintaq nəticəsində o da məlum olub ki, Sumqayıtda yaşayan başqa ermənilər də qəsdən təxribatlar törədərək əməlin guya azərbaycanlılar tərəfindən törədilməsi barədə informasiya yayıblar. Məsələn, Benik Qriqoryan adlı bir erməni öz mənzilini yandıraraq hadisədə azərbaycanlıları günahlandırıb. Sonradan həmin mənzillərə baxış zamanı məlum olub ki, yanan mənzillər əvvəlcədən boşaldılıb.

Aparılan istintaq nəticəsində müəyyən edilib ki, Sumqayıtda törədilən qanlı hadisələr nəticəsində 26-si erməni, 6-sı azərbaycanlı olmaqla ümumilikdə 32 nəfər həlak olub, 400 nəfərdən çox insana bədən xəsarəti yetirilib, 200-dən artıq mənzil talan edilib, 50-dən çox mədəni-məişət obyektinə dağıdılıb, dövlətə o zamankı qiymətlərlə 7 milyon rubl məbləğində maddi ziyan vurulub.

Qeyd etdiyimiz kimi, hadisənin təşkilatçıları və iştirakçıları Sovet imperiyasının o zamankı rəhbəri M.Qarbaçov başda olmaqla, mərkəzi hakimiyyətdəki ermənipərəst dairələr, Ermənistanda və Dağlıq Qarabağda fəaliyyət göstərən seperatçı qüvvələr və kənaradan gətirilən xüsusi hazırlıq görmüş quldur dəstələr olub.

Qabaqcadan planlaşdırılmış bu hadisələrin törədilməsindən dərhal sonra erməni tərəfi dünyanın müxtəlif yerlərində anti-azərbaycan təbliğat kampaniyasını həyata keçirdi. Demək olar ki, hadisə baş verən andan işə düşən erməni təbliğat maşını “saxta bayraq” effekti yaratmaq məqsədilə hadisələrdə birmənalı şəkildə azərbaycanlıları günahkar kimi qələmə verərək iğtişaşları ermənilərə qarşı soyqırımı kimi təqdim etməyə başladı. Bu çirkin kampaniyanın əsas ideyası dünya ictimaiyyətinin nəzərində

azərbaycanlılar barədə qəddar, qaniçən millət obrazını yaratmaq, bununla da Ermənistandakı və Dağlıq Qarabağdakı azərbaycanlıların sıxışdırılmasına dolayı yolla haqq qazandırmaq idi. Halbuki azərbaycanlılar nəinki bu erməni təxribatına qoşulmurdular, əksinə hadisələrin faciəvi axarının qarşısını almaq üçün əllərindən gələni edirdilər. Bununla bağlı, Azərbaycanlı ailələrin erməniləri evlərində gizlətmələri faktları da mövcuddur. Azərbaycanlılar baş verən iğtişələr zamanı öz canları və təhlükəsizlikləri bahasına erməniləri xilas etməyə çalışıblar ki, bunu iş materiallarında həm təqsiriləndirilənlər, həm də zərərçəkən ermənilərin özləri də ifadələrində açıq şəkildə təsdiqləyiblər.

Göründüyü kimi, Sumqayıt hadisələri erməni vəhşiliklərini və onların əsl simasını aşkar surətdə ortaya qoyan saysız-hesabsız tarixi faktlardan biridir. Erməni separatçılarının, eləcə də, ermənipərəst qüvvələrin bu gün də davam etdirdiyi bu şər kampaniyası Azərbaycanın artan nüfuzuna kölgə salmağa, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi barədə əsl həqiqətlərin yayılmasının qarşısını almağa yönəlib.

“Yeni Azərbaycan” 01 mart 2012

Sumqayıt hadisələri – erməni cinayətkarlığının növbəti təsdiqi

Törədilən təxribatlar SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin ermənilərlə birgə müəyyən etdiyi və həyata keçirdiyi ssenarinin tərkib hissəsi idi.

Bu günlərdə Sumqayıtda erməni təxribatçılarının törətdiyi hadisələrin 24-cü ildönümü tamam oldu. Məlum olduğu kimi, 1988-ci il fevralın 27-29-da ermənilər planlı şəkildə Sumqayıtda iğtişələr törədiblər. Uzun illər ərzində ermənilər öz separatçı və işğalçı siyasətinə, Xocalı soyqırımına və Azərbaycan torpaqlarında törətdiyi digər cinayətlərə bəraət qazandırmaq üçün Sumqayıt hadisələrinə istinad ediblər. Belə ki, ölkəmizin ərazisinin 20 faizini işğal edən və əsrlər boyu Azərbaycan türklərinə qarşı etnik təmizləmə siyasəti həyata keçirən Ermənistan Sumqayıt hadisələrini Azərbaycanın təşkil etdiyi məqsədyönlü akt kimi təqdim edir. Hələ 1988-ci ildə başlanmış bu təbliğat kampaniyası dünya ictimaiyyətinə guya azərbaycanlıların ermənilərə qarşı qəddarlığı, ermənilərin azərbaycanlılar ilə bir dövlət tərkibində birgə yaşamalarının mümkün olmaması ideyasının aşılmasına yönəldilib. Digər tərəfdən, məqsəd beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini qanunsuz olaraq Dağlıq Qarabağın Ermənistan tərəfindən işğal edilməsi prosesindən yayındırmaq idi. Beləliklə, ermənilər öz uydurma yalanlarını həqiqət kimi təqdim etmək məqsədi ilə müxtəlif üsullara, faktların təhrif edilməsi, sənədlərin saxtalaşdırılması və tarix boyu tətbiq etdiyi digər çirkin vasitələrə tərəddüd etmədən əl atıblar.

Hər il bu hadisələrin ildönümü yaxınlaşanda erməni təbliğat maşını bütün gücü ilə düşür və azərbaycanlılar vəhşi, ermənilərə qarşı milli dözümsüzlük nümayiş etdirən bir xalq kimi təqdim olunur. əslində isə, bu hadisələrdə SSRİ Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin ermənilərlə birgə müəyyən etdiyi və həyata keçirdiyi ssenarinin tərkib hissəsidir. Sumqayıtda baş verənləri təşkil etmək üçün seçilmiş şəxs də erməni üç dəfə məhkum olunmuş Eduard Qriqoryan olub. Yeni faktlar da onu göstərir ki, iğtişələrin törədilməsinə hazırlıq hələ xeyli müddət əvvəl başlanılıb. Sumqayıtda baş verən kütləvi iğtişələrin ssenarisi E.Qriqoryan, onun iki qardaşı, Dağlıq Qarabağdan xüsusi tapşırıqlarla gəlmiş erməni emissarları və Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsinin (DTK) agentləri tərəfindən həyata keçirilib. DTK-nın arxiv materiallarından da görünür ki, Sumqayıtda separatçı “Qarabağ” komitəsinin fəali olan Pxakadze, “Qarabağ” və “Krunk” millətçi cəmiyyətlərinin digər fəalları təxribat xarakterli fəaliyyətlə məşğul olublar. Sonradan məhkəmə prosesinin gedişinə daim müdaxilə edərək E.Qriqoryanı təlimatlandıran Levon Saturyanın DTK-nın Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti üzrə şöbəsinin əməkdaşı olması da təsadüfi deyildi.

E.Qriqoryanın iğtişəş ərəfəsində və iğtişəş günü əlaqə saxladığı təxribat törədən şəxslərin kimliyi ilə bağlı istintaq zamanı əldə edilən məlumatlar sonradan cinayət işinin müəmmalı şəkildə yoxa çıxıb. Qeyd edək ki, törədilən iğtişəşdə qarət olunan erməni mənzilləri də təsadüfən seçilməmişdi. Belə ki, onlar Sumqayıtda yaşayan və separatçıların yaratdığı “Qarabağ” və “Krunk” təşkilatlarına üzv olmaq istəməyən, üzvlük haqqı verməkdən imtina edən ermənilər olublar. DTK-nın açılmış arxiv materiallarından məlum olur ki, əksinə, Sumqayıtda adları və ünvanları məlum 47 erməni milliyyətçisinin heç biri iğtişəşlər zamanı şəxsən zərər çəkməyib.

Sumqayıtda təxribatın düşünülmüş şəkildə hazırlandığını gğstərən növbəti sübut bir çox erməninin əvvəlcədən şəhəri tərk etməsi, 1988-ci ilin yanvar-fevral aylarında ermənilərin Sumqayıtdakı əmanət kassalarından pullarını kütləvi şəkildə çıxarmasıdır. Eyni zamanda, Sumqayıtda “ermənilərə qarşı törədilən cinayətlər”in miqyasını süni surətdə genişləndirmək və onların azərbaycanlılar tərəfindən törədildiyini iddia etmək məqsədilə ermənilər köçüb gedərkən öz mənzillərini boşaldaraq qəsdən yanğın törədiblər. Həmçinin, talançıların hətəkət etdikləri marşurut üzrə yerləşdirilmiş naməlum şəxslər

tərəfindən kütləvi iğtişaslarda iştirak edənlərin bütün hərəkətlərinin videoçəkilişinin aparılması təxribatın planlı şəkildə həyata keçirildiyini bir daha təsdiq edir.

Sumqayıt hadisələrinin azərbaycanlılar tərəfindən törədilməsi görüntüsünü yaratmaq üçün SSRİ Prokurorluğunun istintaq qrupu tərəfindən şahid ifadələri də saxtalaşdırılıb. Belə ki, mitinqdə çıxış edən azərbaycanlıların əksəriyyəti faktiki mitinq iştirakçılarını təxribatdan çəkinməyə çağırdıqları halda, onlar istintaqa “ekstremist” kimi təqdim edilib və onların barəsində cinayət təqimi həyata keçirilib. Halbuki, Sumqayıt erməniləri istintaq zamanı dindirilərəkən, əksinə, məhz azərbaycanlılar tərəfindən xilas edildiklərini dəfələrlə bildiriblər.

Sonda bir daha qeyd edək ki, Sumqayıt hadisələri erməni vəhşiliklərini və onların əsl simasını göstərən növbəti faktdır. Azərbaycan dövləti ermənilərin dezinformasiya xarakteri daşıyan fəaliyyətini diqqətlə izləyir, bunun qarşısının alınması üçün zəruri tədbirlər həyata keçirilir. Hazırda Sumqayıt hadisələrinə ədalətli siyasi və hüquqi qiymətin verilməsi, eləcə də, bu hadisələrin təqdimatında uydurma erməni versiyasının ifşası istiqamətində işlər görülür.

“Yeni Azərbaycan” 02 mart 2012

Sumqayıt hadisələri - erməni təxribatının qanlı fəsadları

1988-ci il fevralın 27-28-də Sumqayıtda ermənilər tərəfindən öncədən planlaşdırılmış qanlı hadisələrdən bizi çox da böyük olmayan bir zaman kəsiyi ayırır. 24 illik bir tarixdən boylanıb baxanda həmin hadisələr zamanı öncədən görünməyən tərəflər aydınlaşır, ermənilərin Sumqayıtda törətmək istədikləri növbəti "genosid" planları tam çılpaqlığı ilə üzə çıxır.

Bu faktlar istintaq proseslərində tam sübuta yetirilmişdir. Dünyanın hər hansı bir nöqtəsində yaşayan ermənilər çox yaxşı bilirlər ki, törədilən hadisələr özlərinin əməlləridir. Yalan və iftirlərlə "zəngin" tarixə malik olan ermənilər həmişə qarşılıqları qoyduqları məkrli məqsədə yetmək üçün hər cür vəhşilikdən, terrordan, insanlığa sığmayan qanlı cinayətlərdən, hətta öz adamlarının qanını belə, tökməkdən çəkinməyiblər. Sumqayıtda tüğyan edəcək hadisələrin kökünü araşdıranda bunun bir qədər əvvəllərə gedib çıxdığını görürük. Qırmızı imperiya ötən əsrin 80-ci illərində yavaş-yavaş dirəklərini itirməkdə idi. Bir-birinin ardınca baş verən hakimiyyət dəyişiklikləri bu prosesi sürətləndirirdi. 1985-ci ildə K.U.Çernenko vəfat etdikdən sonra M.S.Qorbaçov hakimiyyətə gətirildi. Qorbaçovun hakimiyyətə gətirilməsində ermənipərəst qüvvələr böyük rol oynamışdılar. Buna görə də onlar M.Qorbaçovun ətrafında cəmləşdilər. Belə ki, M.Qorbaçovun siyasi məsələlər üzrə köməkçisi Şahnazaryan, iqtisadi məsələlər üzrə köməkçisi A.Aqanbekyan, Dövlət Plan Komitəsi sədrinin birinci müavini Sitaryan və başqaları milliyətcə erməni idilər. Onlar hakimiyyətdə tutduqları mövqedən istifadə edərək Qorbaçovu tam mənada ələ ala bildilər. M.Qorbaçova yaxın olan Aqanbekyanın 1987-ci ildə Fransada aşağıdakı məzmununda çıxışı gələcək böyük fəlakətlərdən xəbər verirdi: "Mən istərdim ki, respublikanın şimal-qərbində yerləşən Qarabağ Ermənistanın olsun, o, Azərbaycana nisbətən Ermənistana daha çox bağlıdır. Mən bu istiqamətdə bir təklif irəli sürmüşəm, ümidvaram ki, yenidənqurma, demokratiya şəraitində həmin problem öz əksini tapacaqdır". Məhz Parisdəki bu çıxışı uzun illər öncədən hazırlanmış Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirmək planı üçün bir qığılcım oldu. Bir qədər sonra Xankəndidə və Yerevanın teatr meydanında arası kəsilməyən mitinqlər başlandı.

1988-ci ilin fevralından ermənilər Azərbaycanın ayrılmaz hissəsi olan Qarabağın dağlıq hissəsini qoparıb Ermənistana birləşdirmək üçün açıq fəaliyyətə başladılar. Onlar öz ərazilərində yaşayan dinc əhaliyə - azərbaycanlılara təzyiq göstərməyə başladılar. Separatçı "Qarabağ" və "Krunk" komitələri dünyanın hər yerində yaşayan ermənilərə müraciət qəbul edərək onları "böyük Ermənistan" arzularının reallaşacağı gün uğrunda mübarizəyə səslədilər. Respublikamızın müxtəlif regionlarında yaşayan ermənilər uzun illərdən bəri gizləncə yığdıqları maliyyə bazalarından istifadə edərək Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi üçün ümumerməni hərəkətinə qoşulmağa çağırıdılar. Məhz həmin günlərdə yığılan pullar "hərəkətə" gətirildi və ermənilərin daha çox yaşadıkları Sumqayıtda qanlı hadisələrin baş verməsinə qərar verildi. Kökü Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi ilə üst-üstə düşən Sumqayıt hadisələri ermənilərə yeni bir planın əsasını qoymağa şərait yaratdı.

Fevralın 19-dan başlayaraq Yerevanda keçirilən kütləvi mitinqlərdə "Ermənistanı türklərdən təmizləməli!", "Ermənistan yalnız ermənilər üçündür!" kimi şüarlar irəli sürülməyə başlandı. Bir neçə gün sonra Yerevanda salamat qalmış yeganə məscid və azərbaycanlıların təhsil aldığı orta məktəbin, C.Cabbarlı adına Yerevan Azərbaycan Dram Teatrının binaları yandırıldı. Bu hadisələrə qarşı etirazını bildiren azərbaycanlıların evlərinə od vurdular.

Yerevanda bunlar törədilən zaman Sumqayıt faciəsinə hazırlıq işləri aparılırdı. Fevralın 24-də Əsgəranda Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ilk şəhidləri, iki ağıdamlı gənc - Bəxtiyar və Əli həlak oldu.

Həmin günlərdə Ermənistandan respublikamıza soydaşlarımızın axını gücləndi. Sumqayıta da çoxlu insanlar gəldi.

Fevralın 25-də Ermənistan milli televiziyası ilə çıxış edən katalikos Vazqen Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsini təbii hal kimi qiymətləndirdi və əzəli Azərbaycan torpaqlarının güya "arsaq" yurdu olduğunu bildirdi. Vazqen çıxışında keçmiş SSRİ rəhbəri Mixail Qorbaçova teleqram vurduğunu və müsbət cavab aldığını qeyd etdi. "Bizim işimiz haqq işidir. Mən sizi əmin edirəm ki, Dağlıq Qarabağ məsələsi Moskvada, SSRİ-də millətlərin öz müqəddəratını təyin etmək hüququna əsasən həll olunacaqdır". Vazqenin bu çıxışı Ermənistanda böyük əks-səda doğurdu. Həmin dövrdə Ermənistanda Kommunist Partiyasının bu işə birbaşa dəstək verməsi onu sübuta yetirir ki, onlar da Qorbaçovun "razılığından" xəbərdardırlar.

Nəhayət, fevralın 28-də ermənilər öncədən hazırladıqları qətlialmları həyata keçirməyə başladılar. Sumqayıt hadisələrindən bir neçə gün qabaq "Qarabağ" və "Krunq" komitələrinə uzun illər yardım edən ermənilər artıq şəhəri tərk etmişdilər. Onlar şəhəri tərk edən zaman mağazalarda olan qiymətli zinət əşyalarını alaraq özləri ilə götürmüşdülər. Bu komitələrin üzvləri Sumqayıtda yaşayan, lakin şəhəri tərk etmək istəməyən erməni soydaşlarının siyahısını da öncədən müəyyənləşdirmişdilər. Onlar daşnakların Sumqayıtda törədəcəyi cinayətin qurbanları olmalı idilər. Həmin siyahıları şəhərdə özləri tərəfindən talanlar törədən komitə üzvlərinə paylamışdılar. Hadisələri lentə almaq üçün də qabaqcadan hər cür şərait yaradılmışdı. Dünyanın bir çox ölkələrindən, eləcə də Ermənistanın özündən əvvəlcədən planlı şəkildə hazırlanan hadisələri lentə almaq üçün operatorlar, fotoqraflar bu şəhərə üz tutmuşdular. Məhz o vaxtkı hökumət rəhbərlərinin gözü qarşısında baş verəcək cinayətin planı gündən-günə şişməkdə idi. Fevral ayı başlayandan ermənilər əmanət kassalarına qoyduqları bütün pulları belə, geri almışdılar.

Sumqayıt hadisələrindən bir neçə gün əvvəl ermənilər yaşayan evlər xüsusi adamlar tərəfindən işarələnmişdi. Təsəvvürə gətirin ki, fevralın 27-28-də Sumqayıtda iğtişaşlar törədilir, ermənilər öz millətlərindən olan insanları qəsdən qətlə yetirir, SSRİ-nin o vaxtkı hərbi prokuroru Katusev Bakıda ola-ola Sumqayıtda baş verənlərin qarşısı dərhal alınmır. Azərbaycanı fakt qarşısında qoymaq üçün onlar güc strukturlarını işə salmağa tələsmirlər, çünki bu faciənin miqyası mütləq genişlənməli idi. Sumqayıtda baş verən qanlı hadisələr əslində erməni terror təşkilatlarının işi idi və bu iğtişaşlar SSRİ DTK-sı tərəfindən idarə olunurdu.

Hadisələrdən iki gün sonra ölənlərin siyahısı üzə çıxdı. Məlum oldu ki, onların əksəriyyəti Dağlıq Qarabağdandır. Erməni millətçiləri öz soydaşlarını Sumqayıtda öldürməklə Xankəndidə başlanan mitinq dalğasını gücləndirmək istəyirdilər və buna nail ola bildilər də.

Sumqayıtda bu hadisəni təşkil etmək üçün seçilmiş şəxs də erməni - iki dəfə məhkum olunmuş Eduard Qriqoryan idi. Baxmayaraq ki, Sumqayıt hadisələrinin təşkilatçısı kimi azərbaycanlı Əhməd Əhmədov güllələndi, amma şahid ifadələri əsl günahkarın əslində erməni Eduard Qriqoryan olduğunu sübut etdi.

Məhz həmin günlərdə şəhər əhalisinin sayıqlığı nəticəsində yüzlərlə erməni ailəsi qəddar qriqoryanlardan qoruna bildi. Çünki Sumqayıtda yaşayanların çoxu bir-birini tanıyırdı. Minlərlə azərbaycanlı ailəsi ermənilərə öz evlərində sığınacaq verdi. Buna görə də hadisələrin daha geniş miqyas almasının qarşısı alındı.

Qətlərdə birbaşa iştirak edən Eduard Qriqoryan sonralar belə bir ifadə vermişdi: "Atam erməni anam isə rusdur. O, evə içib gələr, anamı yerli-yersiz döyər, onu təhqir edərdi. Bütün bunlara görə mən ermənilərdən intiqam almaq istəyirdim və aldım da". İstintaq gedəndə bəlli oldu ki, qətlə yetirilən ermənilərin bir çoxu "Krunq" erməni terror təşkilatına üzvlük haqqı ödəməyənlərdir. İkiçə gün sonra Xankəndidə keçirilən mitinqdə çıxış edən Silva Kaputikyan öldürülən erməniləri yazdığı şeirlə

"tərənnüm" etmişdi. Sonda yana-yana dilinə gətirmişdi ki, necə yəni, bir erməni uşağı tapılmadı qətlə yetirəsiniz. Əgər ölənlərdən bircəciyi uşaq olsaydı, mən sizin hamınızın əlindən öpərdim.

Keçmiş SSRİ Baş Prokurorluğunda Sumqayıt hadisələri ilə bağlı 444 nəfərə cinayət işi açılmış, onlardan 400 nəfəri 10-15 sutka saxlandıqdan sonra buraxılmış, bir neçəsi isə uzunmüddətli həbs cəzasına məhkum edilmişlər. Keçmiş SSRİ Prokurorluğu Baş İstintaq İdarəsinin rəis müavini V.Nenaşevin və SSRİ Prokurorluğu yanında xüsusilə mühüm işlər üzrə müstəntiq V.Qalkinin başçılıq etdikləri istintaq araşdırmalarında SSRİ DTK-nın və Hərbi Prokurorluğunun əməkdaşları iştirak etmişlər. Həmin qrup baş vermiş hadisələrin səbəblərini cinayətlərin törədilməsi üçün yaradılmış şəraiti, təşkilatçıları düzgün müəyyənləşdirməmiş, ermənilərin özləri tərəfindən törədilən cinayət hadisələrini ört-basdır etmək üçün qondarma şahidlərin ifadələrinə əsaslanaraq yanlış ittihamnamələr hazırlayaraq keçmiş İttifaqın müxtəlif məhkəmələrində baxılmaq üçün təqdim etmişlər. 1988-ci ilin 18 oktyabr - 18 noyabr tarixlərində Moskvada Ə.Əhmədovun, Y.Cəfərovun, T.İsmayılovun cinayət işlərinə baxılmışdır. Ə.Əhmədov heç bir hüquqi dəlil-sübut olmadan hadisələrin "təşkilatçısı" kimi güllələnməyə məhkum edilmişdir. Məhkəmə tərəfindən qəbul edilən bu hökm nə az, nə çox - 17 ay sonra Moskvada icra olunmuşdur. Həmçinin Sumqayıt şəhər sakinləri Elçin Gəncəliyev təcridxanada müəmmalı şəkildə öldürülmüş, T.İsmayılov isə 15 il müddətinə azadlıqdan məhrum edilərək siyasi məhbus kimi Tbilisiyə göndərilmişdi. Bir neçə ay sonra o da orada ölmüşdü.

Ermənilər Sumqayıtda törədilən fevral hadisələrindən istifadə edərək dünya ictimaiyyətinin nəzərində azərbaycanlıların qaniçən, qəddar obrazını yaratmağa, onlarla birgə yaşamağın qeyri-mümkünlüyünü sübuta yetirməyə çalışırlar. Sumqayıt sakinləri isə bu günədək ermənilər tərəfindən törədilən hadisələrə həqiqi qiymət veriləcəyi günü gözləyirlər. Çünki illərlə aparılan araşdırmalar sübut edir ki, məhz Sumqayıt hadisələri Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ön sözü, ermənilərin dünya ictimaiyyətinə göstərmək istədikləri növbəti planları imiş.

Tarix boyu yüzlərlə faciələr olmuş, bəşər övladları bu qətləmlərin qurbanlarına çevrilmişlər. Lakin öz millətinə, xalqına ölüm hökmü verənlər isə çox az tapılıb. Bu siyahıya isə başçılıq edən ermənilərdir.

Akif Əliyev

“Azərbaycan” 06 mart 2012

Sumqayıt hadisələrini ermənilər zərgər dəqiqliyi ilə hazırlamışdılar

İngilis jurnalisti Skotlan Lidder hələ 1919-cu ildə yazırdı ki, daşnak üçün öldürülmüş erməni çox qiymətlidir. Belə hadisədən necə lazımdırsa o cür istifadə edilsə, o, təbliğat işində çox xeyir verə bilər. 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin başlanğıcında erməni-daşnak faşistlərinin yeni fitnəkarlıq obyektini kimi Sumqayıt şəhəri seçildi. Sumqayıt köhnəlmiş texnologiya və avadanlıqlarla işləyən kimya zavodlarının yerləşdiyi sənaye şəhəri idi.

Xalq arasında Sumqayıt "ölü şəhər", "ekoloji cəhənnəm" adlanırdı, kasıbların, iş axtaranların toplaşdığı fəhlə şəhəriydi. Əhalinin böyük bir qismi yataqxanalarda, "gecə qondular"da yaşayırdı. Lakin Sumqayıtda milli etnik zəmində içəridən, öz-özünə törənə biləcək münaqişə ovqatı, infeksiya ocağı yox idi. Sumqayıt o vaxtdək sovet mətbuatında birlik, həmrəylik, beynəlmiləl şəhər, kimyaçılar şəhəri, gənclik şəhəri kimi təbliğ olunurdu. Sumqayıtdan çox-çox uzaqlarda isə - İrəvanda, Moskvada, Parisdə, Los-Ancelesdə fəaliyyət göstərən erməni-daşnak faşistləri zaman-zaman hazırladıqları məkrli, məqsədyönlü, məxsusi qantökmə planları barədə düşünür, məqam gözləyirdilər. Milli-etnik münaqişə və millətçilik qasırğasının istiqamətini Azərbaycanın bu dinc şəhərinə yönəltməyin, çatılmış ocağa neft tökməyin vaxtı tamam oldu. Azərbaycanlılar üçün gözlənilmədən baş verən Sumqayıt fitnəkarlığı heç də təsadüfi deyildi. Sumqayıt hadisəsi SSRİ DTK-da məskən salan və xaricdə sovet imperiyasının dağılmasında maraqlı olan qüvvələrin erməni-daşnak faşistlərinin iştirakı ilə düşünüülüb-daşınılan bir aksiya idi. Bu fitnəni törədənlər sovetlər məkanında milli münaqişəni qızıqsıdırmaq və bu zəmində imperiyayı dağıtmaq niyyəti güdüdü. Erməni-daşnak faşistləri isə Azərbaycandan növbəti dəfə torpaq qoparmaq planlarını həyata keçirmək üçün Sumqayıt fitnəsini törətmişdilər. Milli-etnik münaqişənin tərəfləri kimi ermənilərlə azərbaycanlıların üz-üzə qoyulması gözlənilən idi. Sovetlər məkanında bu, optimal bir seçim idi. Erməni-azərbaycanlı münaqişəsinin tarixi kökləri vardı. Bu münaqişə ocağı erməni-daşnak faşistləri tərəfindən həmişə çatılı ocaq, tətiiyi ayaqda odlu silah kimi saxlanılırdı. Ermənilər həm də bu cəhətdən ən kəmfürsət xalq kimi tanınırdı. Təxribat, iğtişas, intriqa, qalmaqal törətməkdə usta olduqları bəlliydi. Azərbaycanlıları qarət və talan etmək fürsətlərini heç zaman əldən verməmişdilər. Qədim, çoxmillətli, birgəyaşayış mədəniyyətinə, zəngin dini tolerantlıq ənənəsinə malik humanist Azərbaycan xalqını münaqişəyə çəkmək, torpaqlarımızın bir qismini ələ keçirmək niyyətinə düşmüşdülər.

Sumqayıt fitnəsinə Qorbaçovun ikiüzlüklə bəyan etdiyi xuliqanlıq zəminində baş verən bir aksiya kimi baxmaq olmaz. Hadisələrin mahiyyətinə varmaqla, tədqiq və təhlil etməklə onun kökündə nələrin durduğunu açıq-aşkar görməmək mümkün deyil. Bu fitnəkarlıq mərkəzin nəzarəti altında, erməni-

daşnak faşistlərinin təşkilatçılığı və zorakılıqları, öz maraqlarını həyata keçirmək məqsədilə törədilmişdi. İstintaqı bütünlükdə Moskvanın - Qalkın və onun əməkdaşlarının aparması, cinayətin öz motivinə deyil, tamam başqa səmtə yönəldilməsi, daha doğrusu, təşkilatçılarla bağlı cinayət işinin başlanılması tələblərinin üstündən sükutla keçilməsi, araşdırmanın ancaq talançılıq və Qorbaçovun diktəsi ilə xuliqanlıq zəminində köklənməsi çox şeydən xəbər verirdi. Hər vəchlə Moskva istintaqçıları tərəfindən Sumqayıt fitnəkarlığının erməni-daşnak faşistləri tərəfindən törədilməsinə dəlalət edən faktlar gizlədilir, hadisələrin ermənilər tərəfindən təşkilinə dəlalət edən ifadələr, izahatlar aradan çıxarılırdı. Ermənilərin qətlə yetirilməsinin əsas təşkilatçısı, iştirakçısı və icraedicisi olan daşnak terrorçusu E.Qriqoryanın DTK-nın əlaltısı olması və DTK əməkdaşı Eseyanın diktəsi altında ifadələr verməsi heç də təsadüfi deyildi. Hadisələrdən bir gün əvvəl və talançılıq zamanı qatilin iki qara plaşlı adamla görüşməsi və onlardan təlimat alması faktları istintaq zamanı qətiyyənlə araşdırılmamışdı. Çünki məqsəd tamam başqaydı: ictimai şüurda azərbaycanlıların vəhşi, panislamist, pantürkist, ən başlıcası isə demokratik dəyişikliklərin əleyhdarları kimi stereotipini yaratmaq idi. Sumqayıt fitnəsi Qorbaçovun xeyir-duası ilə erməni-daşnak faşistləri tərəfindən törədiləcək və aparılacaq terror müharibəsinə qabaqcadan bəraət qazandırmaq məqsədi güdüdü. Bu fitnənin törədiləcəyini bilənlər və təxmin edənlər ehtiyatlarını bəri başdan görmüşdülər. Şəhərin məlumatlı erməniləri 2-3 ay öncə əmanət kassalarından pullarını çıxarmış, özlərinin və yaxınlarının təhlükəsizliyini təmin etmək üçün bir neçə gün əvvəlcədən etibar etdikləri yerlərə köçmüşdülər. Varlı ermənilər həmin günlər ərəfəsində ailəlikcə şəhəri, bir çoxu isə hətta Azərbaycanı tərk etmişdilər. Daşnak agentləri terrorçular tərəfindən qətlə yetiriləcək ermənilərin şəxsiyyətlərini, ünvanlarını qabaqcadan müəyyən etmişdilər. Bu ölüm siyahısına o ermənilərin adları daxil edilmişdi ki, məhz onlar "Böyük Ermənistan" yaratmaq xülyasını qəbul etməmiş, Daşnaksütyun partiyasına üzv yazılmamış, onun hesab fonduna pul köçürməmiş, Dağlıq Qarabağın Ermənistanla birləşdirilməsi ideyasına biganə yanaşmışdılar. Daşnak terrorçuları fürsəti əldən vermədilər. Ermənistan SSR-dən qovulmuş minlərlə azərbaycanlıların topladığı Sumqayıtda yaranan sosial-siyasi gərginlikdən məharətlə və yetərinə istifadə etdilər. Onlar öz soydaşlarını öldürməklə məkrli niyyətlərini həyata keçirmək, törətdikləri qanlı aksiyanı azərbaycanlıların ayağına yazmaq, vəhşi türk obrazı yaratmaq, azərbaycanlıları "1915-ci il genosidinin" davamçıları kimi qələmə vermək niyyətlərini reallaşdırmaq istədilər. Onlar azərbaycanlıları son nəfərinədək qovmaq üçün Ermənistanda gərginlik yaratmağa nail oldular. Təbliğət məşinını işə salmaq üçün qabaqcadan hazırlıq işləri görmüşdülər. Sumqayıt hadisəsi baş verməzdən 2-3 gün öncə şəhərin müxtəlif rayonlarında gizlənməmiş daşnak rejissorları videokameralarla, səsyazma avadanlıqları ilə silahlanmış muzdlu reportyorları Sumqayıtda yerləşdirmişdilər. Azərbaycan dilini mənimsəmiş təxribatçı qadın və kişilər isə Qafandan qovulan didərginlərə qoşularaq Sumqayıta göndərilmişdilər. Onlar daşnakların azgınlığından, başlarına olmazın oyunlar açılmasından, kürəklərinə xaç damğası basılmasından, namuslarına təcavüz olunmasından o ki var danışmış, adamları şəhərdəki ermənilərdən intiqam almağa çağırmışdılar. Təxribatda iştirak edənlər üçün ucları çarxa verilən dəmir armatur çubuqları da hazırlanmışdı. Təxribatçıların özləri isə yönəltdikləri terror aktının icraçılarına və iştirakçılarına çevrilmişdilər

Fitnəkarlar hadisə günü özləri qabağa düşmüş, nəzərdə tutulan ermənilərə divan tutmuşdular. Hadisələr zamanı müxtəlif maşınlarla yeniyetmə və gənclərə siqaret, araq, narkotik maddələr paylayanların da olduğu qeydə alınmışdı. Fitnənin törədilməsi ərəfəsində Sumqayıtda çoxlu gəlmələr peyda olmuş, hadisələr başlandıqdan bir gün sonra isə gizli şəkildə aradan çıxmışdılar. Ümumiyyətlə, Sumqayıt fitnəsi əvvəldən zərgər dəqiqliyi ilə həyata keçirilən təxribat aksiyası olmuşdu. Sumqayıt fitnəsinin əsas təşkilatçısı, iştirakçısı və icraçısı kimi daşnak terrorçusu Eduard Qriqoryanın seçilməsi də təsadüfi deyildi. Zahirən o erməniyə yox, rusa oxşayırdı. Qonşuları isə onu ləzgi Paşa kimi tanıyırdılar. Çox uğurlu bir seçim idi. Əlaltıları terror qrupunun rəhbəri kimi ona itaətkarlıq göstərmişdilər. Sumqayıtda yaşayan ermənilərin siyahısı da məhz onda olmuşdu. Adlarının qabağında plus, minus işarələri qoyulmuşdu. Nəzərdə tutulan ermənilər də məhz onun əli və ya təhriki ilə qətlə yetirilmişdilər.

Beləliklə, daşnak terrorçuları Qriqoryanın, silahdaşı Ohanyanın, onların əlaltıları, Samoylovun, Pavlovskinin rəhbərliyi altında 26 erməni, 6 azərbaycanlı qətlə yetirilmişdi. Daşnak təxribatının baş tutmasına xidmət edən Qorbaçov guruhu da öz rolunu oynamışdı. Hadisələrin qarşısını almaq təşəbbüsü qəsdən yubadılmış, bir gün sonraya saxlanılmışdı. Bu azmış kimi, Moskva istintaqı da öz əlinə almışdı. 7 erməni bilavasitə öz əli ilə qətlə yetirməsi sübuta yetirilən daşnak terrorçusu E.Qriqoryanın kimliyi elan edilmişdi. Onu Moskvada azadlığa buraxmışdılar. Hazırda İrəvanda yaşayır. Digər daşnak terrorçusu Ohanyan, daşnak muzdluları Samoylov, Pavlovski isə bəri başdan yuxarıların təzyiqi və sifarişlə azadlığa buraxılmışdı. Adları isə uzun müddət KİV-lərdən gizlədilmişdi. Heç bir sübut-dəlil olmadan Əhməd Əhmədov SSRİ Ali Məhkəməsinin qərarı ilə güllələnmişdi. Bu haqsızlıqlara görə Ə.Əhmədovun vəkili, rus millətindən olan Yaşin və oğlu güllələnən ata Əhmədovun ürəkləri partlamışdı. Ümumiyyətlə, daşnak terrorçusu Eduard Qriqoryanın rəhbərliyi, təşkilatçılığı və iştirakı altında gedən Sumqayıt iğtişaşında 32 nəfər qətlə yetirilmiş, 400 nəfər yaralanmışdı. Daşnakların təbliğat maşını isə öz işini gördü. Videoya alınan fraqmentlər elə həmin gün xaricə ötürüldü, uzaq-uzaq ölkələrin televiziya kanallarında nümayiş etdirildi. Filmlər Avropa və Amerikanın erməni koloniyaları olan bütün ərazilərində nümayiş etdirilmişdi. Sumqayıt fitnəkarlığından bir gün sonra Xankəndidə uydurma "Sumqayıt genosidi" qurbanları üçün əvvəlcədən hazırlanmış abidənin açılışı olmuşdu. Üç gün sonra isə DQMV-nin kinoteatrlarında Sumqayıt hadisələrinə həsr olunmuş film nümayiş etdirilmişdi. Ermənilərin düzəldikləri bu şou-tamaşaya 10 manatdan biletlər satılmış, vəsaitin silah alınacağına sərf ediləcəyi bildirilmişdi. İntiqam hissi qızıqdırılmış, əhali psixoz hala gətirilmişdi. "Sumqayıt soyqırımı" deyilən əfsanə erməni-daşnak faşistlərinə həm DQMV-yə yiyələnmək, həm də Ermənistan adlanan Qərbi Azərbaycanın aborigen əhalisini yurdlarından qovmaq üçün lazım idi. Sumqayıt fitnəsi Azərbaycan əleyhinə ehtirasları qızıqdırmaq üçün bir zəmin olmuşdu.

O vaxtkı Azərbaycan rəhbərlərinin öz xalqına etinasız münasibət bəsləməsi, Kreml qabağında itaətkar kölə qulluğunda durmaları da xalqımıza çox baha başa gəlmişdi. Respublikanın hakimiyyət orqanlarının ən böyük suçu kimin-kim olduğunu aydınlaşdırmaq üçün Sumqayıt fitnəkarlığında məsuliyyətə cəlb

olunanların işinə açıq məhkəmə prosesində baxılmasını tələb etməməsi olmuşdu. Moskvanın istintaqı öz əlinə alması respublika prokurorluğuna etimadsızlığın təzahürü kimi rəhbər orqanlar tərəfindən pislənməmiş, etirazla qarşılanmamışdı. Halbuki 20 iyun 1988-ci ildə Xankəndidə vilayət sovetinin növbədənənar sessiyasında iştirak edən, Sumqayıt hadisələri zamanı komendant olan rus generalı Krayev Sumqayıtda əvvəlcədən planlı iş aparılmasını, cinayətin burada gedən hadisələrlə əlaqəsi olduğunu bildirmişdi.

Bu gün isə hadisələrdən 24 il sonra heç kimə sirr deyil ki, Sumqayıt fitnəsi erməni-daşnak faşizminin təbliğat maşınına işə salmaq üçün, azərbaycanlılara qarşı bütün dünyada nifrət doğurmaq üçün məqsədli şəkildə törədilmişdi. 4 il sonra bu vəhşi qaniçənlər Xocalıda törətdiyi misilsiz soyqırımı ilə öz xislətini olduğu kimi göstərdi.

Əlisahib Əroğul

“Xalq qəzeti” 11 avqust 2012

Сумгайытские события 1988 года — история одной фальсификации

В последние годы направленная против Азербайджана и азербайджанского народа пропагандистская машина Армении все чаще дает сбой.

Всплывающие на поверхность новые исторические факты, стирающие «белые пятна» в истории взаимоотношений азербайджанского и армянского народов, под корень рубят «исторические» басни, которыми армянская сторона в лице руководства этой страны, а также многочисленных армянских горе- «историков» и политиканов пытается доказать всему миру, что армяне — это самый многострадальный народ в истории человечества, якобы ставший жертвой предательства и варварства по отношению к себе со стороны соседних народов.

На международной арене уже ни для кого не секрет, что именно Азербайджан подвергся в конце XX века агрессии со стороны соседней Армении. Что последняя захватила и удерживает без малого 20 лет под оккупацией 20% территории Азербайджанской Республики. В результате Азербайджан сегодня имеет около миллиона беженцев и вынужденных переселенцев, изгнанных с мест исторического проживания азербайджанцев — в том числе с территории современной Республики Армения, созданной в начале прошлого века на азербайджанских землях, и из Нагорно-Карабахского региона Азербайджана и прилегающих к нему семи районов.

Подготовку же к финальному на сегодняшний день акту захвата исторических азербайджанских земель армяне целенаправленно проводили в жизнь в течение нескольких десятилетий. Переселенные царской Россией в начале XVIII века из Персии и Османской империи на территории азербайджанских ханств на Кавказе армяне через несколько лет приступили к закладке фундамента процесса насильственного изгнания азербайджанцев с земель предков. В начале XX века армянские дашнаки устроили массовую резню азербайджанцев в Баку, Шамахе, Губе и других азербайджанских районах, в результате чего были зверски уничтожены десятки тысяч азербайджанцев и представителей других народов Кавказа, населявших эти регионы.

О своих территориальных претензиях к Азербайджанской ССР руководство соседней Армянской ССР периодически информировало Кремль и в период существования Советского Союза. Воспользовавшись горбачевской перестройкой и внедрив свои кадры в высшие слои руководства СССР, в 80-е годы армянская сторона, поддерживаемая своим многочисленным зарубежным лобби, пошла, что называется, ва-банк с целью отторжения части территории Азербайджана и присоединения захваченных земель к Армении.

Процесс вооружения Армении из-за рубежа, происходивший при попустительстве руководства Кремля во главе с генсеком КПСС, а позднее президентом СССР Михаилом Горбачевым, сопровождался в конце 80-х годов прошлого века жестоким обращением и кровавой расправой над азербайджанским населением Армянской ССР и политикой этнической чистки, в результате которой 200 тысяч азербайджанцев были насильственным образом депортированы Ереваном в Азербайджан.

Несмотря на чрезвычайно массовый характер такого преступного отношения к азербайджанцам, давшим в свое время приют армянским переселенцам из Персии и Османской империи, советские масс-медиа продолжали замалчивать эти акты вандализма против азербайджанского населения Армении.

Как писал ранее 1news.az, «общеизвестно, что насильственное изгнание азербайджанцев началось в 1987 году сначала из населенных азербайджанцами регионов Армении, а позже уже из Еревана, где большая часть азербайджанцев была давно уже изгнана. Согласно архивным материалам, к февралю 1988 года, до сумгайтских событий, в Баку, Сумгайте, Кировабаде (Гяндже) и других азербайджанских городах скопилось свыше 4 тысяч азербайджанских беженцев из Армении.

Военный прокурор СССР Александр Катусев позже сказал, что первыми жертвами конфликта в начале 1988 года стали азербайджанцы Нагорного Карабаха и Армении. Это тогда вызвало большое негодование армянских националистов, поскольку они желали скрыть эти факты и представить азербайджанскую сторону повинной в разжигании конфликта.

О насильственном выдворении азербайджанцев из Армении и Еревана в публичном диалоге с академиком Амбарцумяном на весь Союз говорил генсек Михаил Горбачев, прекрасно осведомленный о насильственной депортации азербайджанского населения из Армении. На заседании Президиума Верховного Совета СССР Михаил Горбачев, прервав выступление академика Сергея Амбарцумяна, задал ему вопрос: «Скажите, а сколько в Ереване было азербайджанского населения в начале века?»

— Амбарцумян: «В начале века, в Ереване?»

— Горбачев: «Да».

— Амбарцумян: «Затрудняюсь сказать».

— Горбачев: «Вы обязаны знать. Я вам напомню — 43 процента было азербайджанцев в начале века в Ереване. Сейчас какой процент азербайджанцев?»

— Амбарцумян: «Сейчас очень мало. Наверное, один процент».

В это же самое время ставшие широко известными армянские «историки», политики и академики раструбили на весь мир о гонениях, которым якобы подвергаются их соотечественники. Составной частью этой цепи лжи и лицемерия стали планы по компрометации азербайджанского народа с желанием скрыть от мировой общественности факт изгнания из Армении более 200 тысяч азербайджанцев, сопровождаемого жестокими убийствами стариков, женщин и детей.

Армянская машина убийств собиралась претворить в жизнь сценарий расправы над армянами в столице Азербайджана, однако руководство Баку предотвратило погромы, закрыв доступ в город нежелательным лицам.

...Сегодня действующий в американском штате Калифорния Союз армянской молодежи (САМ/УУА) собирается организовать у здания Консульства Азербайджана в Лос-Анджелесе акцию протеста против событий, произошедших в Сумгайте 27—29 февраля 1988 года. При этом САМ заявляет о сотнях зверски убитых армян во время сумгайтских событий, массовом переселении сумгайтских армян в Армянскую ССР, НКАО, российские города. Организаторы акции протеста обвиняют азербайджанский народ в жестоком обращении с армянами, замалчивая при этом информацию о том, кто затеял необъявленную войну против азербайджанцев в конце XX

века, кто в течение 200 лет продолжал проводить антиазербайджанскую политику, сопровождаемую притеснениями, изгнаниями и убийствами азербайджанских соседей...

Документы говорят о том, что известные как сумгайытские события, которые на самом деле являются актом провокации против коренного населения и руководства Азербайджанской ССР, стали причиной смерти 32 человек, из них 26 армян и 6 азербайджанцев, которые погибли, спасая армян. Выше уже отмечалось, что Исполнительная власть Баку предотвратила ранее возможность шагов, направленных на убийства армян на улицах столицы.

Что же происходило в Сумгайыте в конце февраля 1988 года? Кто был виновен в осуществлении сумгайытских событий?

Сумгайыт (ранее Сумгаит) в те годы был населен достаточно большим числом заключенных и по этой причине представлял собой идеальную почву для организации беспорядков. Чем и воспользовалось успешно руководство Комитета государственной безопасности СССР, заранее спланировав эти события. К слову, за несколько дней до беспорядков многие хорошо обеспеченные сумгайытские армяне сняли со своих банковских счетов крупные суммы денег. Это говорит о том, что они заранее знали о готовящихся погромах. Кроме того, уже утром следующего после начала погромов дня документальные кадры о беспорядках были продемонстрированы телеканалами различных стран мира — яркое свидетельство того, что акция была спланирована и не носила стихийный характер.

В многочисленных публикациях по данной теме отмечалось о том, что прокуроры из Москвы не до конца расследовали причины «событий» и «умолчали» несколько томов материалов уголовного дела, возбужденного по событиям, произошедшим в конце февраля 1988 года в Сумгайыте.

Материалы уголовного дела, возбужденные по сумгайытским событиям, свидетельствуют о том, что в квартиры врывались уголовники, возглавляемые трижды судимым армянином Эдуардом Григоряном, лично принимавшим участие в изнасиловании, избиении и убийствах армян.

Эдуарда Григоряна потом перевели в Армению, где в Ереване армянские следователи вели его дознание. Есть видеозапись в Ереване в здании прокуратуры Армянской ССР, где пострадавшие сестры Меджлумян опознают Эдуарда Григоряна, совершившего насилие против них, и он начинает их умолять: «Сестрички, я тоже армянин, не называйте меня!», чтобы они взяли назад свои обвинения. Но в Ереване сестры Меджлумян открыто Григоряну в лицо на суде заявляют: «Ты был главный», и наотрез отказываются изменить свои показания, несмотря на давление на них со стороны разных личностей.

...А затем были Ходжалинский геноцид, жертвами которого стали 613 мирных жителей (в том числе 106 женщин, 63 ребенка, 70 стариков).

Армения продолжает в течение 20 лет удерживать под оккупацией пятую часть территории Азербайджанской Республики. Боевик, принимавший участие в Ходжалинской резне, сегодня является президентом Армении.

Руководимое им государство отказывается от участия в непредвзятом расследовании фактов, имевших место в 1915 году в Османской империи, несмотря на то, что власти Турции заявили о готовности раскрыть архивы тех далеких лет и организовать совместный процесс изучения

документов армянскими и турецкими историками. Ереван на это не идет, ибо опасается того, что проводимая в течение десятилетий кампания, лоббируемая зарубежной армянской диаспорой, рухнет из-за отсутствия фактов по так упорно доказываемому международному сообществу «геноциду армян».

“Бакинский рабочий” 22 февраля 2012

Фуад Алескеров: «Армянская сторона ссылается на сумгайытские события в попытке оправдать свою сепаратистскую и захватническую политику»

Интервью заведующего отделом по работе с правоохранительными органами Администрации Президента Азербайджанской Республики Фуада Алескерова.

— Исполняется 24-я годовщина сумгайытских событий. В прошлом году конгрессмен Адам Шифф пытался поднять данный вопрос в Конгрессе США. В этом году законопроект о «геноциде армян» в Сумгайыте был даже представлен на рассмотрение законодательного органа штата Калифорния. Как по-вашему, не грозит ли нам опасность столкнуться с очередным надуманным проектом о так называемом «геноциде армян»?

— На протяжении многих лет армянская сторона ссылается на сумгайытские события в попытке оправдать свою сепаратистскую и захватническую политику, Ходжалинский геноцид и другие преступления, совершенные на территории Азербайджана.

Армения, оккупировавшая 20 процентов территории нашей страны и проводившая политику этнической чистки, преподносит сумгайытские события как целенаправленный акт, совершенный Азербайджаном. Данная пропагандистская кампания, начавшаяся еще в 1988 году, направлена на то, чтобы привить мировому сообществу идею о жестокости азербайджанцев по отношению к армянам и невозможности для последних совместного проживания с азербайджанцами в составе одного государства. Стремясь выдать ложь за правду, армянская сторона не колеблясь прибегает к искажению фактов, подлогу документов и другим грязным методам, которые она использовала на протяжении всей своей истории. Подобная вымышленная информация в массовом порядке размещается в Интернете, для ее распространения создаются специальные интернет-сайты.

Если раньше эта деятельность ограничивалась только пропагандой, то сейчас началась работа с целью перевести вопрос «геноцида армян в Сумгайыте» в правовую плоскость. Плановая политика армянской диаспоры, направленная на обеспечение признания зарубежными странами вымышленного «геноцида армян 1915 года», возложение ответственности на Турцию и даже криминализацию отказа признания этого «геноцида», как, например, во Франции, в последнее время также начала проявлять себя в подаче сумгайытских событий.

Так, в последнее время Армения часто озвучивает мнение о том, что сумгайытские события являются «актом геноцида», совершенным азербайджанцами по отношению к армянам, и обращается в различные международные структуры с такого рода декларациями, армянская диаспора же осуществляет попытки вынесения данного вопроса на обсуждение в парламентах иностранных государств.

Азербайджанское государство внимательно отслеживает дезинформационную деятельность армянской стороны и осуществляет необходимые меры по пресечению этой деятельности. В настоящее время проводится работа, целью которой является дать справедливую политическую и правовую оценку сумгайытским событиям, а также изобличение надуманной армянской версии произошедшего.

Прежде всего хотел бы подчеркнуть важность созданного Администрацией Президента Азербайджанской Республики интернет-сайта www.sumqait.org, где информация представлена на трех языках. Основной целью создания данного сайта является изложение основных причин армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта, изобличение выдуманной пропагандистской машиной армян версии «сумгайытского геноцида», донесение до широкой общественности правды о сумгайытских событиях и предотвращение попыток армян сформировать в мировом общественном мнении негативный образ Азербайджана и азербайджанского народа, которые они осуществляют на протяжении 20 лет. Все документы, размещенные на сайте, доказывают, что сумгайытские события являются заранее спланированной провокацией армян.

Наша деятельность не ограничивается лишь созданием сайта. С целью изобличения армян снимаются фильмы, публикуются и переводятся на иностранные языки статьи и книги, осуществляется напряженная работа на международном уровне.

Доведение до международной общественности информации не только о сумгайытских событиях, но и о Ходжалинской трагедии, и в целом о нагорно-карабахском конфликте, о его причинах и тяжелых последствиях для нашего народа является одним из важных условий в деле справедливого разрешения данного конфликта. Президент Азербайджанской Республики многоуважаемый Ильхам Алиев неоднократно подчеркивал, что Азербайджан является сторонником разрешения конфликта путем переговоров на основе норм международного права, в рамках территориальной целостности нашей страны. Однако мирный процесс будет эффективным только в том случае, если действия и решения участников процесса будут основываться на правдивой информации. В связи с этим выдумки и необоснованные претензии армянской стороны только препятствуют мирному процессу и ставят под большое сомнение его эффективность.

С целью формирования у мирового сообщества объективной позиции по указанному вопросу данная информация должна постоянно распространяться на международном уровне посредством современных информационных технологий. Для того чтобы не столкнуться в будущем с той же проблемой, с которой сегодня столкнулась Турция, мы, отойдя от ситуативной тактики, должны перейти к упреждающей стратегии в информационной войне. Мы должны действовать не после произошедших событий, а упреждать их. В свете данных вызовов только системные политические и правовые мероприятия, а также последовательная эффективная пропаганда смогут гарантировать то, что армянские лживые проекты в будущем не достигнут своих целей.

— А разве не была дана правовая оценка сумгайытским событиям в 1988—1990 годах?

— Уже давно доказано, что Михаил Горбачев, находясь под влиянием сепаратистских идей идеологов армянского национализма — Шахназарова, Аганбегяна, Капутикян, Балаяна, оказывал поддержку армянским сепаратистам и националистам, одновременно преследуя собственные политические цели. Именно встреча Михаила Горбачева с Сильвой Капутикян и Зорием Балаяном воодушевила всех армянских националистов. Теперь им нужна была только кровавая провокация как «официальный повод» для начала борьбы за отторжение Нагорного Карабаха от Азербайджана. Именно таким «официальным поводом» и послужили сумгайытские беспорядки.

К большому сожалению, следствие и судебные процессы по факту массовых беспорядков в Сумгайыте, проведенные 1988—1990 годах, не дали справедливой правовой оценки данным событиям. Истинные заказчики и организаторы беспорядков не были изобличены и привлечены к ответственности. Напротив, Прокуратура СССР по поручению Михаила Горбачева остановилась на версии, утверждающей, что данные события были совершены хулиганствующими элементами, и делала все возможное для официального закрепления данной версии.

Пользуясь тем, что сумгайытские события не получили объективной политической и правовой оценки, армянские сепаратисты начали процесс силового отторжения Нагорного Карабаха от Азербайджана. Сразу после сумгайытских событий в Армении, в советской прессе и на международном уровне началась информационная кампания против Азербайджана. Эта кампания последовательно проводится на протяжении вот уже 24 лет.

После прихода к власти общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева были использованы все возможные на тот период средства для предотвращения деятельности армянской агитационной машины и доведения до мировой общественности сведений о том, что сумгайытские события являлись армянской провокацией. В результате нам удалось разрушить сформированный армянами отрицательный имидж Азербайджана.

Для того чтобы подготовить правовую основу для обращения в международные органы с целью привлечения к ответственности истинных организаторов преступления, Генеральная прокуратура, по поручению Президента Азербайджанской Республики господина Ильхама Алиева, возобновила следствие по уголовным делам о массовых беспорядках, совершенных в Сумгайыте. Для всестороннего расследования была сформирована оперативно-следственная группа под руководством первого заместителя генерального прокурора.

Следственной группой были допрошены многочисленные свидетели и другие лица, осведомленные о сумгайытских событиях, в том числе были получены показания членов следственной группы Прокуратуры СССР, посланы соответствующие запросы в зарубежные страны, рассекречены архивные документы, проанализированы материалы СМИ, а также проведены другие необходимые оперативно-следственные мероприятия.

— Какие новые факты были выявлены в результате проводимого следствия?

— Информация о том, что сумгайытские события были организованы спецслужбами СССР, была получена еще в ходе следствия, проведенного в 1989—1990 годах. Однако данная информация не была проверена следственной группой Прокуратуры СССР. Наоборот, сведения, изобличающие организаторов массовых беспорядков, были сокрыты. Следствие ограничилось привлечением к ответственности за участие в беспорядках только лиц азербайджанской национальности, за исключением Эдуарда Григоряна. Иными словами, другие армянские провокаторы, непосредственно участвовавшие в беспорядках, избежали наказания.

На запросы правоохранительных органов Азербайджана из Армении и Москвы поступали абстрактные, не содержащие никакой информации ответы, также не была предоставлена возможность для проведения оперативно-следственных мероприятий, направленных на выявление связей Э.Григоряна с армянскими националистами. В результате остались без ответа основные вопросы: кто является организатором погромов и кто стоит за сумгайытской провокацией?

Новые факты свидетельствуют о том, что подготовка к проведению беспорядков началась задолго до самих событий. В преддверие сумгайытских событий подозрительные лица армянской национальности прибыли в Сумгайыт и Баку и компактно разместились в гостиницах и квартирах местных армян. Эти лица проводили многочисленные встречи с армянами в Сумгайыте, давали им инструкции и скрылись сразу же после массовых беспорядков. Из рассекреченных архивных материалов КГБ стало известно, что эмиссары сепаратистов Нагорного Карабаха, в том числе агенты КГБ СССР Саркисян, Осипов и другие, активно участвовали в сумгайытских событиях, и сразу же после них были командированы в республики Средней Азии. Следы деятельности этих агентов были обнаружены в последующих событиях, произошедших в Узбекистане и Кыргызстане. Это прямо подтверждает то, что события в Сумгайыте, Фергане, Оше и других регионах бывшего СССР организовывались и управлялись из единого центра.

Сценарий массовых беспорядков, произошедших в Сумгайыте, был реализован Э.Григоряном, двумя его братьями, армянскими эмиссарами, прибывшими с особым поручением из Нагорного Карабаха и Армении, а также агентами КГБ. Так, из архивных материалов КГБ явствует, что действиями провокационного характера в Сумгайыте занимались некий Пхакадзе, бывший активистом сепаратистского комитета «Карабах», а также другие активисты националистических обществ «Карабах» и «Крунк». Не является случайностью и тот факт, что Левон Сатурян, который позднее, во время судебного процесса постоянно вмешивался в его ход, давая соответствующие установки Э.Григоряну, был сотрудником отдела КГБ по Нагорно-Карабахской Автономной области.

Полученная во время следствия информация о лицах, осуществлявших провокацию, с которыми Э.Григорян связывался накануне и в день беспорядков, впоследствии исчезла из уголовного дела при неизвестных обстоятельствах. Помимо этого, по неизвестным причинам не была обеспечена проверка поступившей в оперативно-следственную группу Генеральной прокуратуры СССР информации о диверсионной группе, состоявшей из 20—25 человек, которая, выдавая себя за «азербайджанцев, изгнанных из Кафана (место компактного проживания азербайджанцев в Армении)», распространяла слухи о зверских убийствах азербайджанцев, совершенных армянами в Армении. Также не были приняты во внимание и расследованы показания потерпевших о том, что среди лиц, совершивших нападения на дома армян, были армяне из Карабаха.

Прибывшие эмиссары передали Э.Григоряну списки и точные адреса армян, которые проживали в Сумгайыте и отказывались вступать в сепаратистские организации «Карабах» и «Крунк», платить членские взносы. Это подтверждают армяне, состоящие в смешанных браках и в настоящее время проживающие в Сумгайыте. Из рассекреченных архивных материалов КГБ также стало известно, что ни один из 47 армянских националистов, имена и адреса которых были установлены, не пострадал в Сумгайыте во время беспорядков.

Армянские эмиссары с целью усиления агрессивности толпы снабдили Э.Григоряна психотропными веществами и спиртными напитками для их раздачи участникам беспорядков. Григорян вместе со своими братьями также раздавал участникам беспорядков холодное оружие.

Еще один пример того, что в Сумгайыте была организована провокация: многие армяне заблаговременно покинули город, в январе—феврале 1988 года армяне в массовом порядке снимали деньги из сберегательных касс Сумгайыта. Также армяне, прежде чем покинуть свои дома, опустошали их и совершали в них поджоги, для того чтобы искусственно завесить масштаб преступлений, совершенных в Сумгайыте, и впоследствии представить их как совершенные азербайджанцами.

Помимо того, неизвестные лица, сосредоточенные по всему маршруту передвижения погромщиков, осуществляли видеозапись действий участников беспорядков и оперативно передавали данные кадры западным телеканалам. Вне всякого сомнения, лица, осуществлявшие видеозапись, были заранее осведомлены о планах погромщиков.

Следствием установлено, что из 32-х человек, погибших во время данных событий, шестеро были азербайджанцами. К большому сожалению, уголовное дело по факту гибели азербайджанцев было прекращено 30 декабря 1988 года. В настоящее время в результате расследования уголовного дела выявлено, что житель города Баку армянский националист Валерий Маркарян, после того как привез советских солдат в Сумгайыт, совершил умышленный наезд, в результате которого убил четырех мирных жителей азербайджанской национальности, стоявших на улице. В данный момент осуществляются необходимые следственные мероприятия для того, чтобы дать правовую оценку этому факту и решить вопрос ответственности.

Чтобы создать видимость того, что сумгайытские события были совершены азербайджанцами, были сфальсифицированы и свидетельские показания. Несмотря на то, что большинство азербайджанцев, выступавших на митингах, фактически отговаривали участников от провокаций, они были привлечены к следствию как «экстремисты». При этом во время следствия сумгайытские армяне неоднократно утверждали, что они были спасены азербайджанцами.

В заключение хотел бы отметить, что следствие продолжается, ведется активная работа, которая, уверен, приведет к выявлению всех виновников сумгайытских событий.

“Бакинский рабочий” 29 февраля 2012

Сумгайыт — армянская интрига

Еще в 1918 году британский генерал Томсон, расследуя нападения армян в Зангезуре и Карабахе, отмечал: «Если тюркская стихия проявляет себя в более элементарных, непосредственно грубых формах — бесхитростный гнев, наивная месть, то армянская агрессия отличается большей преднамеренностью, упорством, систематичностью, изощренностью».

О событиях в Сумгайыте слышаны многие, но знают они ровно столько, сколько нужно «армянскому делу». Буквально за два дня до сумгайытских событий, 25 февраля, на дороге Аскеран — Агдам, на территории НКАО, воинствующими армянами были убиты двое юношей-азербайджанцев и убиты не просто, а с применением издевательств. Из Агдамского района в Аскеран двинулся народ с целью отомстить. Но, как ни странно, их удалось остановить, накаленные страсти ввести в рамки разума. Каким образом? Когда возмущенные азербайджанцы подошли к первой армянской деревне, там собрались вооруженные палками, камнями, ножами местные армяне, готовые к схватке. Но вдруг появились какие-то люди, тоже армяне, и стали всех успокаивать, выразили нечто типа сожаления по поводу убийства двух азербайджанских юношей, обещали сами разобраться. Люди и с той, и с другой стороны более-менее успокоились и разошлись. Почему там, в Карабахе, армяне смогли и остановили резню? Потому что там не присутствовал ни один иностранный журналист. Они все ехали в Сумгайыт.

Сегодня, по прошествии стольких лет, можно уже вполне точно воссоздать картину произошедшего по показаниям очевидцев, документальной хронике и материалам, опубликованным в СМИ бывшего СССР, и международной прессы.

27—28 февраля 1988 года в Сумгайыте группой хулиганствующих элементов были спровоцированы беспорядки, в противоправные действия оказались вовлечены неустойчивые, незрелые люди, попавшие под влияние провокационных слухов, подстрекательских разговоров вокруг событий в Нагорном Карабахе и Армении. В тот период большая часть из более чем 18 тысяч азербайджанцев, силой изгнанных из Армении, разгневанных зверствами, учиненными там над ними, осела в этом городе. Воспользовавшись обстановкой разгула эмоций, уголовные элементы совершали бандитские действия в отношении лиц армянской национальности, произошли трагические события, имелись жертвы. Были убиты 32 человека — 26 армян и 6 азербайджанцев.

Перед погромом в течение недели «крунковцы» (армянская организация), представители «Дашнакцутюна», как всегда (выяснилось в ходе расследования), собирали взносы с армянского населения в Сумгайыте, при этом некоторым жителям посоветовали снять свои деньги в сберкассах, а богатым цеховикам — вообще покинуть город. По данным Сумгайытского филиала Сберегательного банка Азербайджанской ССР, к началу 1987 года общая сумма денежных вкладов населения города составляла 115 млн 700 тыс. рублей. Внушительная часть этой суммы — 25 млн рублей, или 21,6 процента всей суммы — приходилась на долю вкладчиков армянской

национальности. Официально отмечено, что за неделю — десять дней до начала сумгайтской трагедии со счетов конкретно армянами были сняты практически все сбережения.

Непосредственно накануне событий неизвестные люди разъезжали на «Жигулях» с замазанными номерами, бесплатно раздавали перед школами и ПТУ пачки сигарет зарубежного производства, как потом выяснилось, с наркотическими веществами, водку.

28 февраля 1988 года все зарубежные средства массовой информации передали, что «азербайджанцы убивают армян».

Однако позже выяснилось, что сумгайтские события неожиданными были не для всех. Самые кровавые и страшные преступления были запечатлены на кино-, видеоаппаратуру ангажированных журналистов, прибывших в Сумгайт ЗА ДЕНЬ ДО НАЧАЛА СОБЫТИЙ. Моментально смонтированный фильм показали во всех странах Европы и в Америке, где имеются армянские диаспоры.

Для расследования этих событий Прокуратурой СССР было возбуждено специальное уголовное дело №18/55461-88, следствие по которому было поручено группе юристов, возглавляемой следователем по особо важным делам при Генеральном прокуроре СССР, старшим советником юстиции В.С.Галкиным.

В материалах следствия говорится, что четыреста сорок четыре человека предстали перед судом. Среди задержанных были люди разных национальностей — азербайджанцы, армяне, русские, лезгины, евреи и т.д. Хулиганствующими элементами, участвовавшими в беспорядках, были люди разных жизненных ориентаций — подкупленные уголовники, пьяницы, тунеядцы — 30 человек, проходившие по делу, вообще нигде не работали.

Ход расследования показал, что трагедия в Сумгайте была умело спровоцирована армянскими национал-сепаратистами. Об этом свидетельствуют материалы шести томов следствия. Выяснилось, что сценарий беспорядков был заранее детально расписан, предусматривалось убийство армян, не вносивших взносы в комитет «Крунк», не поддерживающих армянских боевиков. Путем серьезного и ответственного расследования уголовного дела было установлено, что в первых рядах погромщиков был Эдуард Григорян, армянин, выдававший себя за азербайджанца, призывавший к убийству армян и лично убивший 6 своих соплеменников.

Григорян Эдуард Робертович — одно из главных действующих лиц кровавых событий февраля 1988 года в Сумгайте, — армянин по национальности, 1959 года рождения; трижды — в 1979, 1981, 1982 гг. — в совокупности был лишен свободы на 9 лет 2 месяца и 13 дней.

Вот некоторые показания соучастников и жертв преступника.

Показания Мамедова (член банды): «Эдик Григорян стоял в середине толпы. Как и остальные, он тоже кричал «Карабах наш!» Как только прекратился крик, Григорян scomандовал: «За мной!» Исаев (член банды): «...Взломав дверь квартиры Меджлумян, мы вошли. В одной из комнат была девушка. Григорян Эдик начал насиловать...»

Л.Меджлумян (потерпевшая): «...Григорян вошел в нашу квартиру, ножкой сломанного им же стула нанес удар моей матери, я несколько раз пыталась оказать сопротивление, но моих сил было

недостаточно. Он повалил меня на пол и сделал, что хотел... Я потеряла сознание. Когда открыла глаза, увидела лежащего на мне, как потом узнала, Эдуарда Григоряна... На руке наколка «Рима» или же «Рита», (на руке Григоряна наколка «Рита»)). Потерпевшая опознала насильника, но иностранная пресса даже после суда обошла молчанием факт участия в беспорядках Э.Р.Григоряна.

Многие, очень многие азербайджанцы и люди других национальностей проявили настоящее гражданское мужество — не думая о своей безопасности, встали на защиту армян, испытывая ненависть к хулиганствующим подонкам. Многочисленные факты свидетельствуют о том, что жители Сумгайыта самоотверженно спасали армянские семьи — своих товарищей по работе, соседей, родственников. Укрывали их от разбушевавшейся толпы в своих квартирах, домах, цехах предприятий и т.д.

Через четыре часа после начала событий, утром 28 февраля по Сумгайытскому радио было объявлено о вводе войск в город и введении комендантского часа. Назначенный в эти трагические дни военный комендант г.Сумгайыт, генерал-лейтенант В.Краев указал в рапорте: «Жертв было бы больше, если бы нам не помогали жители. Так, один водитель автобуса, азербайджанец, сразу же вывез в город Шеки — к себе на родину — десятерых армян. Другая азербайджанская семья преградила путь хулиганам к многоэтажному дому. Рабочий ехал в автобусе со своим другом-армянином. Внезапно остановившая автобус группа людей потребовала его выдачи. Азербайджанец сам получил ранения, но друга спас».

Как мы отмечали выше, расследование беспорядков в Сумгайыте вела специальная следственная группа Прокуратуры СССР. Заместитель начальника Главного следственного управления Прокуратуры СССР В.Ненашев и следователь по особо важным делам при Генеральном прокуроре СССР В.Галкин заявили: «Наши беседы с людьми подтвердили: абсолютное большинство азербайджанцев пытались остановить погромы, старались убедить их прекратить убийства».

Эти факты подтвердила и газета «Правда» от 21 марта 1988 года: «По инициативе жильцов общежития №№2 п/о «Химпром» срочно была организована добровольная дружина. В числе первых вступили в ряды добровольных дружин электрик Тахир Гусейнов, аппаратчик Адиль Умудов, машинист крана Илахаддин Мамедов, слесарь Нураддин Сулейманов, аппаратчик Мирсеиб Агаев, бригадир маляров Хосров Насиров и десятки других ребят. Они дежурили не только в общежитии, но и в соседнем 21-м квартале, охраняли близлежащие дома армян. Ребята особенно волновались за своих гостей — накануне здесь поместили командированных из Еревана, и об этом знали бандиты. Поэтому буквально через несколько минут в фойе собрались все, кто вернулся со смены. Воспитатель Асиф Юсифов и комендант Ильяс Мусаев предложили «незванным гостям» убраться. Правда, надежды на то, что те прислушаются к призывам разойтись по домам, не оправдались. Поэтому на угрозу пришлось ответить угрозой. Едва нападавшие увидели, что могут получить достойный отпор, тут же ретировались».

По непонятной, на первый взгляд, логике объективному ведению следствия сумгайытских событий старались воспрепятствовать именно лица армянской национальности, как свидетельствует заместитель Генерального прокурора СССР А.Ф.Катусев, «некоторые армяне мешали следствию, распуская всевозможные слухи, измышления. В частности, о том, что накануне

массовых беспорядков в городе составлялись списки лиц армянской национальности для их физического уничтожения, что на ряде предприятий специально изготавливались металлические прутья и иные предметы, что работниками связи преднамеренно отключались телефоны в квартирах армян, и так далее. Для проверки этих и других подобных сведений следователи допросили огромное количество жителей Сумгайыта, рабочих предприятий, сотрудников жилищно-эксплуатационных контор, узлов связи и других служб. И ни одно из этих заявлений не подтвердилось.

В следственную группу поступило письмо жителя Армении Г.Б.Улубабяна, к которому он приложил заявление гражданина А.Г.Григоряна, проживающего в Сумгайыте. В заявлении сообщалось о гибели во время массовых беспорядков его жены и троих детей. В связи с этим обстоятельством А.Г.Григорян 4 июля 1988 года пояснил следователю Прокуратуры СССР дословно следующее: «...Все мы живы: я, моя жена, сын Павел и дочь Елена. Сына Владимира у меня никогда не было. По поводу того, что якобы погибла моя жена, я никогда никому не заявлял и в связи с этим в Москву не ездил. Мне предъявлена копия свидетельства, написанного от моего имени. Но подпись не моя, я так не расписываюсь. Сведения, которые приводятся в этом заявлении, являются вымышленными». (Роберт Аракелов. «Нагорный Карабах; виновники трагедии известны». Баку, 1991, стр. 29.) Между тем Эдик Григорян, предводитель погромщиков, был арестован, осужден российским судом на 12 лет лишения свободы, но через пару лет передан властям Армении, где и был благополучно освобожден.

На естественный вопрос, почему для такой жестокой провокации был выбран именно Сумгайыт, есть объективный ответ.

Во время горбачевской «перестройки» население Азербайджана тогда еще наивно и искренне находилось во власти укоренившихся советских понятий о дружбе народов СССР. Однако соседняя Армения уже вовсю, полным ходом стремилась к мононационализации республики через этнические зачистки, на волне «великой борьбы за присоединение Арцаха».

В результате летом 1987 года из Армении в Азербайджан потянулись первые азербайджанские беженцы. Баку был потрясен, когда увидел состояние своих сестер и братьев, изгнанных из родных очагов: раздетые, разутые, голодные, не прихватив с собой в дорогу даже минимума необходимого, с синяками и запекшимися ранами, с детьми и стариками на руках...

Зия Бунятов в своей статье «Почему Сумгайыт» четко доказывает, что сумгайытские погромы были организованы армянскими националистами, чтобы дискредитировать азербайджанцев.

Армянские заговорщики загодя установили скрытые камеры в местах будущих погромов, и отснятая пленка незамедлительно распространялась по информационным агентствам всего мира. В 1990-х годах факты и доказательства получили развитие в кинотрилогии «Эхо Сумгайыта», где автор — кинорежиссер Давуд Иманов — наглядно показал, что Сумгайыт был арендой заговора международного армянства против Азербайджана, с далеко идущей целью развала Советского Союза и аннексии азербайджанских земель. И мечтали дашнаки не только о Карабахе, но и о Гяндже, и всех районах, вплоть до реки Кура.

Прибывшие из Армении беженцы, тогда еще советские граждане, рассказывали: «...Мы знаем, что из-за Карабаха мы оказались изгнанными со своих древних земель — отвергли все

предложения армянских националистов быть с ними заодно в их наглых территориальных притязаниях».

Но советской власти фактически уже не было — Горбачев пустил все на самотек, напрочь забыв, что принцип дружбы народов был краеугольным камнем существования самой советской власти и СССР. Идея о расширении жизненного пространства для «сверхнации» принадлежит Гитлеру, но последними активными ее выразителями оказались армянские сепаратисты. Естественно, безнаказанность воодушевила армян, они справедливо истолковали молчание советской власти как знак согласия и с новыми силами принялись претворять в жизнь учение Балаяна — Капутикян — Гитлера.

Татьяна Чаладзе

«Бакинский рабочий» 30 марта 2012